

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«Одеська юридична академія»

НАУКОВІ ПРАЦІ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Том XXXV

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

У збірнику наукових праць Національного університету «Одеська юридична академія» опубліковано статті провідних учених НУ ОЮА, докторів та кандидатів наук, а також відомих правників з інших вузів України.

Збірник статей розрахований на фахівців, що працюють у сфері юриспруденції, студентів-юристів, а також юристів-практиків, які цікавляться тенденціями розвитку правового життя сучасного суспільства.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
вченою радою Національного університету
«Одеська юридична академія» 16.09.2024 р. (протокол № 1).**

Редакційна колегія:

М. Р. Аракелян, д-р юрид. наук (*головний редактор*);

Л. І. Аркуша, д-р юрид. наук, проф.;

Х. Н. Бехруз, д-р юрид. наук, проф.;

В. В. Дудченко, д-р юрид. наук;

Т. А. Латковська, д-р юрид. наук, проф.;

В. О. Туляков, д-р юрид. наук, проф.;

Г. О. Ульянова, д-р юрид. наук, проф.;

Є. О. Харитонов, д-р юрид. наук, проф.;

О. І. Харитонова, д-р юрид. наук, проф.;

Lauri Mälksoo, PhD (Естонія);

Emre Sencer, PhD (США).

Сайт видання: www.naukovipraci.nuoua.od.ua

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 «Право», 293 «Міжнародне право»), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук відповідно до Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (Додаток 1).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

УДК 347.919.3

DOI <https://doi.org/10.32782/pnuola.v35.2024.1>*І. В. Андронов*

ВПЛИВ ЦІНИ ПОЗОВУ НА ЦИВІЛЬНУ ПРОЦЕСУАЛЬНУ ФОРМУ

Постановка проблеми. Як відомо, Рішенням Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023 було визнано неконституційними окремі положення Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах. На думку Конституційного Суду України розмір ціни позову, який визначався у ЦПК як основний критерій для віднесення цивільної справи щодо розгляду вимог майнового характеру до категорії малозначних, був значно завищеним, його домірність жодним чином не обґрунтована, а отже встановлені в ЦПК розміри ціни позову як критерій віднесення справи до категорії малозначних не відповідали на думку Конституційного Суду України розумінню справи та спору в ній як малозначного [1].

На підставі цього рішення Конституційного Суду України Верховна Рада України прийняла Закон України від 19.06.2024 № 3831-IX «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах» [2], яким було істотно знижено розмір ціни позову як критерій для віднесення справи до категорії малозначних. Утім, цей закон вніс додаткову невизначеність у й без того не надто просту процедуру віднесення цивільних справ до категорії малозначних та призначення їх до розгляду у порядку спрощеного чи загального позовного провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання застосування правових норм про ціну позову, малозначних справ у цивільному судочинстві, цивільної процесуальної форми, зокрема, порядку розгляду судами справ у спрощеному позовному провадженні досліджувалися такими науковцями, як: К.В. Білоус, В.І. Бобрик, Н.Л. Бондаренко-Зелінська, С.Б. Булеца, І.О. Бут, К.В. Гусаров, В.В. Заборовський, О.Ю. Зуб, І.О. Ізарова, М.Г. Поліщук, О.І. Попов, Б.П. Ратушна, О.С. Ткачук, О.І. Угриновська, Р.Ю. Ханик-Посполітак, О.О. Штефан та ін.

Однак в силу новизни змін процесуального законодавства, що відбулися у зв'язку з набранням чинності Закон України від 19.06.2024 № 3831-IX «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гаран-

тування права на судовий захист у малозначних спорах», вони ще не знайшли належного висвітлення у наукових джерелах, що може негативно позначитися на практиці застосування відповідних правових норм.

Метою даної наукової статті є визначення характеру впливу ціни позову на процедуру розгляду та вирішення цивільних справ у судах першої, апеляційної та касаційної інстанції.

Виклад основного матеріалу. Як відзначається у юридичних джерелах, «ціна позову – це грошовий вираз майнових вимог позивача. Ціна позову визначається лише щодо майнових вимог» [3, с. 357]. Майновими вважаються позовні вимоги, що підлягають грошовій оцінці. Ціна позову обчислюється за правилами, встановленими ст. 176 ЦПК, та є одним з необхідних реквізитів позовної заяви, що містить позовні вимоги майнового характеру.

До 03.10.2017 ціна позову впливала, переважно, на розмір судового збору, який сплачувався позивачем при зверненні до суду. Однак після викладення ЦПК у новій редакції [4], появи так званих малозначних справ та диференціації позовного провадження на загальне та спрощене, ціна позову почала впливати й на цивільну процесуальну форму тобто визначений законом порядок розгляду та вирішення цивільних справ.

Як вже зазначалося в одній з моїх попередніх публікацій, питання критеріїв віднесення цивільних справ до категорії малозначних та розмежування між загальним та спрощеним позовними провадженнями ніколи не відрізнялося особливою юридичною визначеністю [5, с. 17-22]. У цьому плані Закон України від 19.06.2024 № 3831-IX «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах» ситуації на краще не змінив. Навпаки, навіть дещо ускладнив її. Так, раніше в ЦПК було всього два розміри ціни позову, що визначали межі судової процедури: 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (далі – РПМПО) та 250 РПМПО. Перший розмір був верхньою межею ціни позову, за якої справа автоматична вважалася малозначною та, відповідно, підлягала розгляду в порядку спрощеного позовного провадження. Другий – встановлював граничний розмір ціни позову, вище за який справа підлягала обов'язковому розгляду в порядку загального позовного провадження та не могла бути визнана малозначною навіть за ухвалою суду. Тепер відповідно до внесених до ЦПК змін малозначними справами є справи, у яких ціна позову не перевищує 30 РПМПО. При цьому суд може визнати малозначною справу, у якій ціна позову не перевищує 80 РПМПО. Також окремо було визначено верхню межу для ціни позову у малозначних справах про захист прав споживачів – 60 РПМПО. Натомість розмір ціни позову, перевищення якого спричиняє обов'язковий розгляд справи у порядку загального позовного провадження, залишився незмінним – 250 РПМПО. Не змінився й розмір ціни позову, що характеризує один з так званих «касаційних фільтрів», передбачений п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК. При цьому Конституційний Суд України у вищезазваному рішенні додатково легітимізував цю норму, визнавши її конституційною.

У зв'язку з цим, порядок віднесення цивільних справ у спорах майнового характеру до категорії малозначних та призначення їх до розгляду у порядку спрощеного чи загального позовного провадження в залежності від ціни позову виглядає наступним чином.

1. У випадку, якщо ціна позову не перевищує 30 РПМПО, а у справах про захист прав споживачів – 60 РПМПО, така справа вважається малозначною за прямою вказівкою закону. Для таких справ немає потреби у постановленні ухвали про визнання справи малозначною та подачі позивачем клопотання про розгляд такої справи в порядку спрощеного позовного провадження, адже вони підлягають розгляду тільки в порядку спрощеного позовного провадження відповідно до вимог п. 1 ч. 1 ст. 274 та ч. 7 ст. 277 ЦПК. Виняток складають справи, зазначені у ч. 4 ст. 274 ЦПК. Такі справи повинні розглядатися у порядку загального позовного провадження навіть якщо ціна позову в них не перевищує 30 РПМПО. Також якщо майнова позовна вимога з ціною позову, що не перевищує 30 РПМПО, поєднана з позовною вимогою немайнового характеру, то така справа може бути визнана малозначною лише за ухвалою суду на підставі п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК.

2. Якщо ціна позову є більшою за 30 РПМПО але не перевищує 80 РПМПО, то справа може бути визнана судом малозначною на підставі п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК. Про це суд повинен постановити ухвалу. Щодо даного питання суд може постановити самостійну ухвалу, або зазначити вказівку про визнання справи малозначною в ухвалі про відкриття провадження у справі. За відсутності в матеріалах справи з ціною позову, що перевищує 30 РПМПО, ухвали суду, у якій зазначається про визнання цієї справи судом малозначною, така справа не є малозначною. Положення п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК не містять вказівки про можливість визнання судом справи малозначною лише за клопотанням позивача, а отже не виключена можливість постановлення такої ухвали за ініціативою суду. За наявності ухвали про визнання справи малозначною суд призначає її розгляд в порядку спрощеного позовного провадження незалежно від наявності відповідного клопотання позивача в силу прямої вказівки п. 1 ч. 1 ст. 274 ЦПК. Однак у зв'язку з тим, що на момент пред'явлення позову позивач не може бути впевнений у тому, що суд визнає його справу малозначною, за наявності бажання, щоб справа слухалася саме в порядку спрощеного позовного провадження, рекомендується подавати до суду клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження, яке може бути додане до позовної заяви або міститися у ній (ч. 1 ст. 276 ЦПК).

3. До третьої групи належать дві категорії справ за позовами майнового характеру: справи з ціною позову від 30 до 80 РПМПО, у яких суд не визнав справу малозначною, а також справи з ціною позову від 80 до 250 РПМПО. Такі справи, хоча й не є малозначними, однак на підставі ч. 2 ст. 274 ЦПК все ж таки можуть бути розглянуті судом в порядку спрощеного позовного провадження за умови, що вони не підпадають під категорії справ, зазначені в ч. 4 ст. 274 ЦПК. Незважаючи на те, що ч. 2 ст. 274 ЦПК не містить вказівки про можливість розгляду таких справ у порядку спрощеного позовного провадження лише за клопотанням пози-

вача, що може створити враження, наче суд може вирішити це питання за власною ініціативою, дану норму необхідно тлумачити у співвідношенні з положеннями ст. ст. 276 та 277 ЦПК. Це означає, що справи з ціною позову від 30 до 80 РПМПО, у яких суд не визнав справу малозначною, а також справи з ціною позову від 80 до 250 РПМПО можуть бути призначені судом до розгляду в порядку спрощеного позовного провадження лише за клопотанням позивача.

При вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження суд враховує: 1) ціну позову; 2) значення справи для сторін; 3) обраний позивачем спосіб захисту; 4) категорію та складність справи; 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо; 6) кількість сторін та інших учасників справи; 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження (ч. 3 ст. 274 ЦПК [6]).

Якщо суд задовольняє клопотання позивача, він призначає розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження та визначає строк відповідачу для подання заяви із запереченнями щодо розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, про що зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі. Якщо ж відмовляє у його задоволенні – призначає справу до розгляду в порядку загального позовного провадження [6].

Як справедливо відзначив І.О. Бут, «законодавець ставить умовою для переходу до загального позовного провадження обґрунтованість заперечень відповідача проти спрощеного розгляду цивільної справи» [7, с. 75].

Якщо відповідач в установленій судом строк подасть заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, суд залежно від обґрунтованості заперечень відповідача постановляє ухвалу про: 1) залишення заяви відповідача без задоволення; 2) розгляд справи за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням.

Якщо відповідач не подасть у встановлений судом строк такі заперечення, він має право ініціювати перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження лише у випадку, якщо доведе, що пропустив строк з поважних причин [6].

4. Справи з ціною позову, що перевищує 250 РПМПО, підлягають розгляду лише в порядку загального позовного провадження.

Також закон передбачає можливість переведення судом розгляду справи зі спрощеного у загальне позовне провадження. Таке допускається у випадках, якщо після відкриття провадження та призначення розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження відбулася хоча б одна з нижчезазначених подій:

1) відповідач пред'явив зустрічний позов і він був прийнятий судом до спільного розгляду з первісним позовом;

2) у справі було подано позов третьої особи із самостійними вимогами, який був прийнятий судом до спільного розгляду з первісним позовом;

3) позивач збільшив розмір позовних вимог чи змінив предмет позову, внаслідок чого ціна позову перевищила 250 РПМПО або оновлені вимоги підпадають під перелік, встановлений ч. 4 ст. 274 ЦПК;

4) у справах з ціною позову від 30 до 80 РПМПО, у яких суд не визнав справу малозначною, а також справи з ціною позову від 80 до 250 РПМПО суд задовольнив заяву відповідача із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження.

Цікаво, що ЦПК не містить підстав зворотного переведення: із загального провадження у спрощене. Утім в судовій практиці такі ухвали все ж трапляються. Часом, суди посилаючись на правову позицію, сформульовану Верховним Судом в ухвалі від 14 березня 2018 року в справі №127/22669/17, що, враховуючи положення ст. 19 ЦПК в структурі законодавчого акту, які розташовані серед Загальних положень цього Кодексу, суд вправі відносити справу до категорії малозначних на будь-якій стадії її розгляду, приймають рішення у формі ухвали про визнання справи малозначною на стадії підготовчого провадження та про перехід від загального у спрощене позовне провадження [8].

Таке процесуальне рішення хоча й прямо не суперечить ЦПК, однак не у повній мірі відповідає визначеній законом послідовності вчинення процесуальних дій та може свідчити про помилкове визначення судом виду позовного провадження під час відкриття провадження у справі.

Суди повинні виражено підходити до прийняття подібних рішень, адже розгляд судом в порядку спрощеного позовного провадження справи, що підлягала розгляду в порядку загального позовного провадження, є суттєвим порушенням цивільного процесуального законодавства з боку суду, що є обов'язковою підставою для скасування судового рішення як в апеляційному, так і в касаційному порядку (п. 7 ч. 3 ст. 376, п. 2 ч. 3 ст. 411 ЦПК).

За загальним правилом, встановленим ч. 5 ст. 279 ЦПК суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше [6]. Однак суд вправі навіть за наявності клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін розглянути справу без такого повідомлення, якщо предметом позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи (ч. 6 ст. 279 ЦПК [6]).

Подібним чином врегульовано й процедуру апеляційного розгляду справи. Так, ч. 1 ст. 369 ЦПК регламентує судам апеляційної інстанції розглядати без повідомлення учасників справи апеляційні скарги на рішення суду у справах з ціною позову менше 30 РПМПО, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження [6]. Тобто ціна позову впливає й на диференціацію судових процедур під час апеляційного розгляду справи.

Для цивільних справ з ціною позову, що не перевищує 250 РПМПО так само як і для малозначних справ, за загальним правилом, рішення суду

апеляційної інстанції є остаточним та не підлягає оскарженню в касаційному порядку. Для того, щоб суд касаційної інстанції прийняв до розгляду касаційну скаргу в подібній справі, у такій касаційній скарзі додатково до підстав касаційного оскарження має бути обґрунтовано наявність хоча б однієї з таких обставин:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково (ч. 3 ст. 389 ЦПК [6]).

Висновки і перспективи подальших досліджень. З набранням чинності Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким ЦПК був викладений у новій редакції, ціна позову значно посилила свій вплив на цивільну процесуальну форму, перетворившись з простого реквізиту позовної заяви, необхідного, переважно, для розрахунку судового збору, на справжній субінститут позовного провадження, важливий, подекуди основний критерій, завдяки якому відбувається диференціація судових процедур в рамках позовного провадження, апеляційного розгляду справи, а також впливає на можливість касаційного оскарження судового рішення. Тобто безпосередньо впливає на реалізацію принципу пропорційності в цивільному судочинстві.

Внаслідок прийняття та набрання чинності Закону України від 19.06.2024 № 3831-IX «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах» було суттєво змінено розподіл цивільних справ за позовами майнового характеру на групи залежно від ціни позову та дещо ускладнено підстави розмежування цивільних справ на справи загального та спрощеного позовного провадження.

Література

1. Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах). *Офіційний вісник України*. 2024. № 6. Ст. 285

2. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах : Закон України від 19.06.2024 № 3831-IX. *Офіційний вісник України*. 2024. № 67. Ст. 4004.

3. Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України / за заг. ред. Н.Ю. Голубевої. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 840 с.

4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 48. Ст. 436.

5. Андронов І.В. Недостатність юридичної визначеності спрощеного позовного провадження. *Часопис цивілістики* : наук.-практ. журн. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Є. О. Харитонов (заст. голов. ред.), К. Г. Некіт (відп. секр.) [та ін.]. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 34. С. 17–22.

6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

7. Бут І.О. Розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження в контексті забезпечення права особи на справедливий суд. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019 № 40. С. 74–77.

8. Ухвала Голосіївського районного суду м. Києва від 01 липня 2024 року у справі № 752/6773/23, Провадження № 2/752/1097/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120178741>.

Анотація

Андронов І. В. Вплив ціни позову на цивільну процесуальну форму. – Стаття.

Дана наукова стаття присвячена визначенню характеру впливу ціни позову на процедуру розгляду та вирішення цивільних справ у судах першої, апеляційної та касаційної інстанції.

У статті досліджено порядок віднесення цивільних справ до категорії малозначних шляхом прямої вказівки в законі чи за ухвалою суду, охарактеризовано підстави диференціації судової процедури на загальне та спрощене позовне провадження залежно від ціни позову, досліджено вплив ціни позову на розгляд справи з викликом учасників справи в судове засідання чи виключно в порядку письмового провадження. Також в статті окреслено підстави та процесуальний порядок переведення розгляду справи із загального у спрощене позовне провадження та навпаки.

Стверджується, що з набранням чинності Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким ЦПК був викладений у новій редакції, ціна позову значно посилила свій вплив на цивільну процесуальну форму, перетворившись з простого реквізиту позовної заяви, необхідного, переважно, для розрахунку судового збору, на справжній субінститут позовного провадження, важливий, подекуди основний критерій, завдяки якому відбувається диференціація судових процедур в рамках позовного провадження, апеляційного розгляду справи, а також впливає на можливість касаційного оскарження судового рішення. Тобто безпосередньо впливає на реалізацію принципу пропорційності в цивільному судочинстві.

Зроблено висновок, що внаслідок прийняття та набрання чинності Закону України від 19.06.2024 № 3831-IX «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах» було суттєво змінено розподіл цивільних справ за позовами майнового характеру на групи залежно від ціни позову та дещо ускладнено підстави розмежування цивільних справ на справи загального та спрощеного позовного провадження.

Ключові слова: правосуддя, судовий захист, цивільний процес, цивільна процесуальна форма, позовне провадження, ціна позову, малозначна справа.

Summary

Andronov I. V. The influence of the cost of claim on the civil procedural form. – Article.

This scientific article is devoted to the determination of the nature of the influence of the cost of claim on the procedure for consideration and resolution of civil cases in the courts of the first, appeal and cassation instance.

The article examines the procedure for assigning civil cases to the category of insignificant by direct instruction in the law or by court order, characterizes the grounds for differentiating the court procedure into general and simplified lawsuit proceedings depending on the cost of

claim, investigates the influence of the cost of claim on the consideration of the case with the summoning of the participants in the case to a court session or exclusively in the order of written proceedings. The article also outlines the grounds and procedure for transferring a case from a general to a simplified claim proceeding and vice versa.

It is claimed that with the entry into force of the Law of Ukraine dated 03.10.2017 No. 2147-VIII of Ukraine «On Amendments to the Economic Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts», by which the CPC was set out in a new version, the cost of claim significantly increased its influence on the civil procedural form, transformed from a simple requisite of a claim statement, necessary, mainly, for the calculation of a court fee, to a real sub-institute of a claim proceeding, an important, sometimes the main criterion, thanks to which the differentiation of court procedures within the framework of a claim proceeding, appellate consideration of a case occurs, and also affects the possibility of a cassation appeal of judgement. That is, it directly affects the implementation of the principle of proportionality in civil proceedings.

It was concluded that as a result of the adoption and entry into force of the Law of Ukraine dated 19.06.2024 No. 3831-IX «On Amendments to the Civil Procedure Code of Ukraine and the Code of Administrative Procedure of Ukraine on Guaranteeing the Right to Judicial Protection in Minor Disputes» the distribution of civil cases by claims of a property nature on groups depending on the cost of claim and the grounds for dividing civil cases into cases of general and simplified legal proceedings are somewhat complicated.

Key words: justice, judicial protection, civil process, civil procedural form, claim proceedings, cost of claim, minor case.

УДК 341.232.2:323.28(4)"1970"

DOI <https://doi.org/10.32782/npnuola.v35.2024.2>

Р. М. Бірюков

ПОЛІТИЗАЦІЯ БОРТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ У ЄВРОПІ В 1970-Х РОКАХ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Постановка проблеми. Боротьба з тероризмом була основним напрямом міжнародного поліцейського співробітництва на ранньому етапі його розвитку 70-80-х роках ХХ століття. Терористична загроза стала одним з найполітизованіших питань у європейському публічному дискурсі в цей період, що викликало дискусію щодо створення постійно діючого органу поліцейського співробітництва та зумовило створення Групи ТРЕВІ. Дослідження позицій держав з цього питання показує, яким чином їхні розбіжні у цій сфері поступово гармонізувалися щодо формування ідеї *спільної протидії терористичній загрозі*.

Метою дослідження є виявлення характеру та особливостей дискусії щодо міжнародного поліцейського співробітництва в Європі у сфері боротьби з тероризмом у 70–80-х роках ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан опрацювання проблематики розвитку міжнародного поліцейського співробітництва в Європі в досліджуваній період важко назвати задовільним. У вітчизняній літературі відсутні навіть початкові розвідки з даного питання. У зарубіжній літературі можна виділити ряд авторів, що дослідили політичну та інституційну історію інститутів міжнародного поліцейського співробітництва в Європі в досліджуваній період, серед яких можна виділити роботи Ф. Кьоніга, Е. Оберлоскампа, П. Каценшайна. Водночас, комплексне дослідження вказаних питань досі відсутнє. Дана стаття є спробою подолати цю прогалину в дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні створення Групи ТРЕВІ доцільно відзначити декілька моментів, які стосуються мотивацій держав щодо підтримки її створення. Для Німеччини це була загроза тероризму. Німецький уряд за часів канцлерства Віллі Брандта у 1969–1974 роках сприймали внутрішню безпеку як частину соціальної політики та побудови безпечного суспільства. Відповідно, на початку 1970-х років німецький уряд запровадив низку заходів та реформ у відповідь на зростаючу кількість терористичних інцидентів, зокрема яких ряд репресивних реформ правозастосування, що ініціювалися переважно на високих політичних

рівнях. Серед найбільш важливих програма модернізації та інтенсифікації боротьби зі злочинністю та всеохоплююча федеральна програма внутрішньої безпеки, що були запущені відповідно в 1972 та 1974 роках [1, с. 250]. Ці та інші зусилля уряду, спрямовані на централізацію, модернізацію та кращу координацію правозастосування в Німеччині та її федеральних землях ілюструють, по-перше, політизацію внутрішньої безпеки в Німеччині, а по-друге появу сфери політики безпеки [2, с. 89].

Розвиток міжнародного підходу до боротьби з тероризмом у внутрішніх дискусіях щодо транскордонних дій проти міжнародної організованої злочинності сприяв політизації тематики внутрішньої безпеки. Окремі чиновники федерального та земельного рівня активно лобювали проведення європейської конференції щодо інституціоналізації співробітництва в рамках Європейських Спільнот в формі Європейського поліцейського управління. Заклики до дій, висвітлення в медіа та, відповідно, висока помітність відповідної тематики лише посилили цей тиск.

У той час, як офіційні двосторонні підготовчі дії до конференції ЄЕС тривали у Франції з 1974 року, відбулися дві події, що посилили політизацію теми внутрішньої безпеки. Йдеться про дві терористичних атаки, а саме викрадення Петера Лоренца представниками Фракції Червоної армії та облогу посольства ФРН у Стокгольмі 24 квітня 1974 року шістьма терористами ФЧА, під час якої в заручники було захоплено 12 чиновників посольства, з яких двоє було вбито. Безсумнівно, ці інциденти відіграли свою роль у дебатах щодо безпеки в німецькому суспільстві [3].

Водночас, у 1975 році можна було спостерігати імпульс в німецьких преференціях щодо просування міжнародних дій, що виходили за межі звичайного функціонального тиску від взаємозалежності. Крім того, Німеччина просувала ідею конференції серед інших європейських держав. Політизація підштовхувала Німеччину просувати дану тематику, концентруючись на боротьбі з тероризмом, в такий спосіб відходячи від початкової преференції загального підходу до всієї категорії міжнародної безпеки. Зсув преференції в бік боротьби з тероризмом ілюструє те, як різні драйвери визначали ставлення Німеччини в період, що розглядається.

Відповіддю Німеччини на два терористичних напади, що були згадані вище, стала явна демонстрація контролю. Федеральним урядом були створені кризові комітети, що подало явний сигнал не тільки німецькій громадськості, але й європейським урядам. Громадська думка та медіа в ФРН в той час підтримували все більш жорстку лінію поведінки щодо тероризму, що призвело до прийняття саме такого політичного курсу урядом. В цьому контексті регулярно повторювалася риторика щодо екзистенційної загрози, яку становить тероризм [4, с. 165].

Це демонструє наскільки важливою була політизація для громадського обговорення тероризму як тематики, що потребувала негайної політичної уваги. У 1975 року німецькі політики були готові здійснити будь-які необхідні заходи. В заяві Бундестагу канцлер Шмідт, наприклад, відзначив, що «всі, хто готовий захищати державу повинен дійти до кордонів того, що дозволяє держава» [5, с. 88]. Ця зростаюча цілеспрямована політизація все більше розвивала тему секуризації. Політичний вимір боротьби з терориз-

мом та політики внутрішньої безпеки ФРН та його політизація в суспільстві та меді представляли собою суттєвий драйвер німецької преференції щодо далекосяжних міжнародних дій проти тероризму [6, с. 458].

Зокрема, федеральний міністр юстиції Г. Й. Фогель активно лобював ухвалення Європейської конвенції по боротьбі з тероризмом, яка зрештою була ухвалена Радою Європи та відкрита для підписання 27 січня 1977 року [7]. Ініціативи Німеччини вкотре ілюструють, що співіснування, взаємозалежність, та політизація часто взаємодіють та посилюють одна одну як пояснюючі фактори певної преференції. В той час як політизація, безумовно, була одним з драйверів німецької кампанії за міжнародне співробітництво, в офіційному дискурсі домінували пояснення, що ґрунтуються на взаємозалежності як підставі для колективних дій. Заявлялося, що тероризм тепер погрожує не одній державі, а існуванню нормальних міжнародних відносин. Аналогічну риторику можна знайти в німецькій пропозиції політичної декларації під час Європейської конференції з внутрішньої безпеки 29 червня 1976 року, яка також виправдовувала європейське поліцейське співробітництво потребою в міжнародній безпеці, що походить з глобалізації [8, с. 81].

Закликаючи до колективних дій у боротьбі з міжнародним тероризмом, Німеччина ініціювала створення трьох робочих груп, діяльність яких виявилася недовготривалою. Однак, теракт на олімпіаді в Мюнхені вплинув на преференції Німеччини щодо європейського поліцейського співробітництва суттєво глибше. Так, Е. Оберолскамп вказує, що німецькі федеральні міністри Ганс Дітріх Геншер, Вернер Майхофер та Вальтер Шеель стали членами кризового комітету, утвореного для того, аби розглядати питання захоплення заручників. Геншер навіть вів прямі переговори з терористами та запропонував себе в обмін на заручників. Не може бути сумніву, що цей безпосередній людській досвід на першій лінії боротьби з терористичним нападом вплинув на цих політиків в питаннях тероризму та внутрішньої безпеки. В цьому контексті пропозиція Геншера до Європейської конференції з внутрішньої безпеки напочатку 1973 року виглядає чимось більшим, ніж збіг у часі [9, с. 328].

Хоча взаємозалежність відіграла певну роль в мотивації Німеччини розвивати ідею міжнародного поліцейського співробітництва та внутрішньої безпеки, саме різанина у Мюнхені створила потрібний політичний імпульс для просування співробітництва на європейському рівні [10, с. 19]. Понад звичайний шок, напад створив глибоке почуття невпевненості з боку громадськості та політиків та запит на посилення роботи в галузі внутрішньої безпеки [11, с. 114–115]. Таким чином, негайна політична реакція ФРН на теракт в Мюнхені зрештою заклала основи європейського поліцейського співробітництва з питань тероризму та внутрішньої безпеки.

Політизація біла значно меншою та відіграла значно менш вирішальну роль у визначенні преференцій Франції, хоча Франція тісно співпрацювала з Німеччиною в підготовці запланованої конференції міністрів внутрішніх прав держав-учасниць ЄЕС. На відміну від Німеччини, з її явно заявленим інтересом у проведенні міністерської конференції з питань внутрішніх справ якомога швидше, позиція Франції була значно більш скептичною.

Хоча Франція спочатку неформально співпрацювала з Німеччиною з питань боротьби з тероризмом та не заперечувала проти інтенсифікації співробітництва та розширення його на інші держави-учасниці Європейських Спільнот, вона проявляла сильну стурбованість щодо відносин з арабськими державами. Ця позиція вказує на відсутність політизації та громадського тиску з питань внутрішньої безпеки Франції. Більше того, саме міркування зовнішньої політики визначили преференцію Франції на уникнення політизації дій Спільнот проти тероризму. Франція навіть погрожувала повністю вийти з неформальних угод, якщо вони стануть публічними, таким чином фактично заблокувавши ініціативу Німеччини щодо швидкого створення Групи ТРЕВІ [12, с. 72].

На відміну від високого рівня політизації в Німеччині, у Франції тематика лівого та правого тероризму на початку 1970-х років активно не обговорювалася. Рівень терористичного насильства у Франції був суттєво нижчим за німецький, і терористичні групи не сприймалися як значна загроза французькій державі та громадській безпеці [13, с. 431]. Між 1974 та 1985 роками Франція зазнала 358 терористичних інцидентів, у той час як Німеччина – 2355 [14, с. 181]. Показово, що кількість терористичних актів в Сполученому Королівстві склала 242 [14, с. 181], але при цьому воно активно підтримувало дії Спільнот щодо тероризму. Це, ймовірно, демонструє, що рівень терористичних нападів та фактична взаємозалежність самі по собі не можуть пояснити преференції держав в бік європейського співробітництва. Також слід брати до уваги тип терористичних нападів.

Відповідно, політизація у Франції суттєво зросла наприкінці 1970-х років, коли радикальні групи породили в громадськості страх шляхом більш систематичних атак [15, с. 124]. Певний ступінь політизації щодо сфери внутрішніх справ Франції вже існував напочатку 1970-х років як наслідок терористичних нападів та зростання рівня злочинності. Однак, поліція у Франції була непопулярна через жорстку тактику протидії злочинності. Відповідно, Франція свідомо просуvalа курс на деполітизацію, в тому числі децентралізацію управління поліцією [12, с. 73].

Не дивно, що в першій половині 1970-х років протидія Франції будь-якій політизації спільних європейських зусиль щодо боротьби з тероризмом призвела до того, що Німеччина обережно поставилася до контактів з Францією щодо створення Групи ТРЕВІ. Хоча на міністерському рівні було досягнуто згоди щодо політичного лідерства Франції та Німеччини в контексті поліцейського співробітництва, франко-німецька робоча група концентрувалася переважно на практичній двосторонній кооперації, на яку впливало прагнення Франції уникнути публічної уваги. Коли Сполучене Королівство проінформувало Францію та Німеччину, що воно збирається публічно оголосити про свою пропозицію на саміті міністрів внутрішніх справ держав-учасниць ЄЕС у 1975 році в Римі, Франція повторила свою позицію проти публічного наголосу на проблемі тероризму [12, с. 75].

Показово, що хоча політизація європейського поліцейського співробітництва була небажаною, президент Франції д'Естен став затятим прибічником європейського проекту та бажав зробити зусилля Франції в цьому напрямку відомими громадськості. В цьому контексті Франція активно

просувала створення Європейського паспортного союзу в Європейській Раді, в тому числі, зменшення прикордонного контролю [16, с. 55].

Подібно до політизації внутрішньої безпеки в Німеччині, особливо в сфері боротьби з тероризмом, у Сполученому Королівстві відбувалися масштабні публічні дебати щодо безпекової ситуації. Напади лівих терористів та спроби підриву будівель парламенту та Лондонського Тауера відіграли важливу роль в дебатах щодо суспільної безпеки та верховенства права.

Коли прем'єр-міністр Гарольд Вільсон в промові в листопаді 1974 року підтвердив «нашу рішучість відстежити та ефективно розібратися зі злочинцями, які стоять за цими жахливими вбивствами» [16, с. 56], він говорив про безпосередню реакцію на занепокоєння громадян у зв'язку з діяльністю терористів у Сполученому Королівстві. Однак останні продовжували підривати публічний порядок та викликати тривогу в суспільстві в наступні роки. Ряд терористичних нападів викликав високий рівень занепокоєння на вищих політичних рівнях та широке висвітлення в медіа [17].

У контексті посилення громадського занепокоєння та зростаючої політизації було ухвалено надзвичайні законодавчі заходи, такі як Закон про боротьбу з тероризмом (Prevention of Terrorism Act) [18]. Політичні дискусії також набували гостроти, особливо щодо можливості повторного запровадження смертної кари за терористичні злочини, що демонструвало наскільки сильні емоції вирували в британському суспільстві та політикумі в цей час.

Міністр внутрішніх справ Сполученого Королівства був першим, хто відчув політичний та громадський тиск та вимушений був захищатися в парламенті через, нібито, відсутність жорсткої відповіді на тероризм з боку уряду. Не дивно, що загальне занепокоєння щодо тероризму зрештою перетворилося на занепокоєння уряду щодо того, що слід здійснити кроки для боротьби з цим явищем. Це збіглося в часі з планами європейського співробітництва. Більш конкретно, це збіглося з переговорами з Німеччиною та Францією та зростаючим тиском на європейські уряди щодо боротьби з тероризмом. З розробкою британських пропозицій щодо зустрічі на високому рівні міністрів внутрішніх справ, відбувався обмін думками між Францією та Німеччиною щодо значення зростаючого тиску громадської думки в більшості європейських країн. Цей тиск призвів уряд Сполученого Королівства до думки, що відсутність угоди може дорівнювати відсутності уваги до проблеми міжнародного тероризму. З огляду на сильний громадський та медійний інтерес до контртерористичних заходів, прикметно, що британський уряд початково віддавав перевагу тримати пропозиції щодо створення Групи ТРЕВІ поза суспільною увагою. Міністерство внутрішніх справ проявляло занепокоєння що інформація може просочитися в медіа до того, як британські плани будуть обговорені з іншими державами-учасницями. Більше того, серед міністерств існувала неформальна домовленість уникати будь-якої політизації пропозицій щодо створення ТРЕВІ.

Політизація внутрішньої безпекової ситуації в Сполученому Королівстві в формі публічних політичних дебатів щодо тероризму Ірландської республіканської армії (далі – ІРА) впливала на британську преференцію на користь розробки європейського поліцейського співробітництва. Хоча

дискусії переважно стосувалися не міжнародного виміру тероризму та не вимагали негайних дій, постійний та зростаючий громадський тиск всередині країни та міжнародній арені робили для Сполученого Королівства політично неможливим не підтримати європейські зусилля зі співробітництва. Після нападів ІРА та суттєвої політизації, Сполучене Королівство відреагувала через ряд внутрішньодержавних правових та політичних заходів. Наростаючі емоції та, здавалося б, нечутливість терористів до спрямованих проти них заходів, викликали дискусію щодо суспільної безпеки та зростаючий тиск на уряд щодо просування поліцейського співробітництва на рівні ЄС [19].

Примітно, що навіть після того, як Сполучене Королівство успішно взяло участь в підготовчих заходах щодо створення Групи ТРЕВІ влітку 1976 року, політизація та громадський тиск продовжували відігравати свою роль.

На цьому тлі високої внутрішньої політизації ФРН та Сполучене Королівство приступили до міждержавних переговорів щодо конференції. Вночі, міжнародна політизація щодо взаємозалежностей в сфері боротьби з тероризму посилювали їхні преференції відносно співробітництва на рівні ЄС. Широкомасштабні терористичні напади з транснаціональним виміром все більше обговорювалися громадськістю, медіа та політиками, оскільки вони, як уявлялося, відроджували зростаючу взаємозалежність серед держав-учасниць ЄС та по всьому світу. Прикладами цього може слугувати облога будівлі ОПЕК в грудні 1975 року [20] чи операція «Ентеббе», під час якої ізраїльські спецслужби звільнили викрадений терористами літак [21]. Значущість цих політизуючих подій в міжнародному масштабі полягала в тому, що вона призвела до зростання взаємозалежностей між урядами.

Безумовно, політизація стала важливим драйвером преференцій держав для європейського співробітництва Сполученого Королівства та ФРН в період порівняно високого суспільного тиску. Тож британсько-німецьке співробітництво стало відповіддю на високу політизацію: внутрішньодержавні проблеми передбачалося вирішити на європейському рівні [22].

Висновки. Потреба в боротьбі з міжнародним тероризмом стала головним рушієм розвитку міжнародного поліцейського співробітництва в Європі на ранньому етапі. Період 70-х років ХХ століття став часом напрацювання та консолідації позицій держав з цього питання та їхнього зближення з метою досягнення спільної мети. Ключову роль в цьому процесі відіграли Німеччина, Сполучене Королівство та Франція, в дискусіях між якими сформувався формат майбутньої групи ТРЕВІ як органу міжнародного поліцейського співробітництва.

Література

1. Frohman L. *The Politics of Personal Information: Surveillance, Privacy and Power in West Germany*. Berlin : De Gruyter, 2023. 494 p.
2. Beese T. A. *Der Umgang der bundesdeutschen Polizei mit terroristisch motivierter Gewaltkriminalität in den 1970er Jahren*. Münster : Hochschule der Polizei, 2010. 257 s.
3. Hanshaw K. *The German Autumn, 1977. Terror and Democracy in West Germany*. Cambridge University Press, 2012. P. 192–235. <https://www.cambridge.org/core/books/abs/>

terror-and-democracy-in-west-germany/german-autumn-1977/4C2E79D21E67B7BF44F97D6B796CDE1C (дата звернення: 16.08.2024).

4. Katzenstein P. J. Coping with terrorism: Norms and internal security in Germany and Japan. *Rethinking Japanese Security: Internal and External Dimensions* / P. J. Katzenstein (ed.). London : Routledge, 2008. P. 157–184.

5. Hürter J. Terrorismusbekämpfung in Westeuropa: Demokratie und Sicherheit in den 1970er und 1980er Jahren. Berlin : De Gruyter, 2015. 287 p.

6. Lammert M. Ein neues Analzsemodell für die historische Terrorismusforschung? Securityisation-Prozesse in Frankreich und Deutschland in den 1970er und 1980er Jahren. *Terrorismusbekämpfung in Westeuropa: Demokratie und Sicherheit in den 1970er und 1980er Jahren* / J. Hürter (ed.) Berlin : De Gruyter, 2015. S. 201–216.

7. European Convention on the Suppression of Terrorism, 1977. URL: <https://rm.coe.int/16800771b2> (дата звернення: 16.08.2024).

8. Miklaucic M., Brewer J. Convergence: Illicit Networks and National Security in the Age of Globalization. Washington : National Defense University Press, 2013. 304 p.

9. Oberloskamp E. Das Olympia-Attentat 1972. Politische Lernprozesse im Umgang mit dem transnationalen Terrorismus. *Vierteljahrshefte Für Zeitgeschichte*. 2012. № 60, heft. 3. S. 321–352.

10. Oberloskamp E. Codename TREV. Berlin: De Gruyter, 2017. 164 p.

11. Dahlke M. Der Anschlag auf Olympia '72. Die politischen Reaktionen auf den internationalen Terrorismus in Deutschland. München : Peter Lang GmbH, 2006. 487 s.

12. König F. EU Police Cooperation (1976–2016) State Preferences in the Context of Differentiated Integration : dissertation submitted to the Hertie School of Governance in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor rerum politicarum (Dr. rer. pol.) in the Doctoral Programme in Governance. Berlin, 2019. 308 p.

13. Requate J., Zessin P. Comment sortir du 'terrorisme? La violence politique et les conditions de sa disparition en France et en Republique Federale d'Allemagne en comparaison 1970-annees 1990. *European Review of History*. 2007. № 14, iss. 3. P. 423–445.

14. Chalk P. West European Terrorism and Counter-Terrorism: The Evolving Dynamic. London: Macmillan Press Ltd, 1996. 747 p.

15. Gregory S. France and the war on terrorism. *Terrorism and Political Violence*. 2003. № 15, iss. 1. P. 124–147.

16. Leuffen D., Degner H., Kerstin R. Which Mechanics Drive the 'Franco-German Engine?' An Analysis of How and Why France and Germany Have Managed to Shape Much of Today's EU. *L'Europe en Formation*. 2012. № 4. P. 45–83.

17. Bourne J. Spaghetti House siege: Making the rhetoric real. *Race & Class*. 2011. № 53, iss. P. 1–13.

18. Prevention of Terrorism (Temporary Provisions) Act, 1974. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/56/enacted> (дата звернення: 17.08.2024).

19. Sessions W. S. Police Foundation Lecture, 1990. URL: <https://www.police-foundation.org.uk/wp-content/uploads/2010/10/jhml1990.pdf> (дата звернення: 17.08.2024).

20. Terrorists Raid OPEC Oil Parley in Vienna, Kill 3. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1975/12/22/archives/new-jersey-pages-terrorists-raid-vienna-oil-talk-2-killed-60-held.html> (дата звернення: 17.08.2024).

21. Operation Entebbe. URL: <https://www.idf.il/en/mini-sites/wars-and-operations/operation-entebbe> (дата звернення: 17.08.2024).

22. Friedrichs J. Fighting terrorism and drugs: Europe and international police cooperation. New York : Routledge, 2008. 567 p.

Анотація

Бірюков Р. М. Політизація боротьби з тероризмом у Європі в 1970-х роках та її вплив на розвиток міжнародного поліцейського співробітництва. – Стаття.

У статті розглянуто передумови створення Групи ТРЕВІ як органу міжнародного поліцейського співробітництва в Європі, зокрема політизація боротьби з тероризмом, з яким зіткнулися європейські держави в 1970-х роках. Охарактеризовано позиції урядів Сполученого королівства, Франції та ФРН, як основних драйверів розвитку міжнародного поліцейського співробітництва у досліджуваний період.

Визначено події, що призвели до політизації боротьби з міжнародним тероризмом у європейських державах, та їхній вплив на формування позиції європейських держав з цього питання. Розглянуто особливості формування національних політик протидії терористичним загрозам, позиції громадськості та медіа в європейських країнах, що вплинуло на посилення лобювання тематики внутрішньої безпеки та боротьби з тероризмом з боку урядів цих держав.

Розкрито впливи політизації на позиції урядів Німеччини, Франції та Сполученого Королівства у підготовці міждержавних заходів, спрямованих на боротьбу з тероризмом. Визначено розбіжності між позиціями урядів Німеччини та Франції та розкрито їх причини. Наголошено, що не тільки фактичний рівень терористичної загрози, що вимірюється кількістю терористичних інцидентів, але й ступінь політизації питання боротьби з тероризмом, відіграли вирішальну роль в формуванні позицій держав з цього питання.

Охарактеризовано перешкоди, з якими зіткнулися держави у формуванні спільних позицій щодо боротьби з тероризмом, зокрема стосовно публічності правових політик за відповідним напрямом. Досліджено зміни у внутрішньому законодавстві держав, що відобразили ці політики, а також їхні пропозиції щодо боротьби з тероризмом на міжнародному рівні. Характеризуються заходи, що здійснювалися міністрами внутрішніх справ європейських країн з метою налагодження системи боротьби з тероризмом на міжнародному рівні. Розглянуто спільний вплив політизації та громадського тиску на європейські уряди при просуванні нових форматів міжнародного поліцейського співробітництва, що втілювалися в ідеї створення Групи ТРЕВІ. Наголошено на вирішальному впливі політизації на формування міжнародного поліцейського співробітництва в Європі в досліджуваній період.

Ключові слова: міжнародне поліцейське співробітництво, поліцейська інтеграція в Європі, управління внутрішньою безпекою ЄС, Група ТРЕВІ, Європол.

Summary

Biriukov R. M. The politicization of countering terrorism in Europe in 1970-s and its role in the development of international police cooperation. – Article.

The article examines the prerequisites for the creation of the TREVI Group as a body of international police cooperation in Europe, in particular the politicization of the fight against terrorism, which European states faced in the 1970s. In particular, the positions of the governments of the United Kingdom, France and Germany are considered as the main drivers of the development of international police cooperation in the period under study.

The events that led to the politicization of the issue of combating international terrorism in European states and their influence on the positions of European states are considered. It examines domestic activities in response to the terrorist threat, public and media positions in European countries, which have led to increased lobbying on the topic of internal security and the fight against terrorism by European governments.

The effects of politicization on the positions of the governments of Germany, France and the United Kingdom in the preparation of interstate measures aimed at combating terrorism are revealed. Differences between the positions of the German and French governments are traced and the reasons for such differences are described. It turns out that not only the actual level of the terrorist threat, which is measured by the number of terrorist incidents, but also the degree of politicization of the fight against terrorism played a decisive role in the formation of the positions of the states.

The obstacles encountered by the states in the formation of common positions on the fight against terrorism are highlighted, including regarding the publicity of legal policies in the relevant direction. Changes in the domestic legislation of the states that reflected these policies, as well as their proposals for combating terrorism at the international level, are studied. The measures implemented by the ministers of internal affairs of European countries with the aim of establishing a system of combating terrorism at the international level are characterized. The combined influence of politicization and public pressure on European governments in the promotion of new formats of international police cooperation, embodied in the idea of creating the TREVI Group, is characterized. A conclusion is made about the decisive influence of politicization on the formation of international police cooperation in Europe during the period under study.

Key words: international police cooperation, police integration in Europe, EU internal security management, TREVI Group, Europol.

УДК 341.63

DOI <https://doi.org/10.32782/npnuola.v35.2024.3>*В. І. Галат*

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО АРБІТРАЖУ У ВИРІШЕННІ СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ІСТОТНИМ ПОРУШЕННЯМ ДОГОВОРУ МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ

Вступ. Найбільш поширеною та важливою складовою в договірних відносинах на міжнародній арені, являється міжнародна купівля-продаж товарів. Не зважаючи на той прогрес який досягли у створенні правових механізмів за для регулювання міжнародних комерційних відносин, спори за порушення договорів міжнародної купівлі-продажу товарів залишаються досить поширеними між договірними сторонами. Однією із причин являється істотне порушення договору між сторонами, і в подальшому виникає необхідності врегулювання питань, які виникають при такому порушенню.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі міжнародна купівля-продаж товарів є одним із ключових елементів міжнародної торгівлі. Проте, із зростанням обсягу міжнародних угод, збільшується і кількість спорів, пов'язаних з істотними порушеннями договорів. Традиційні судові процедури в окремих юрисдикціях часто не здатні ефективно вирішувати такі спори через складність правових систем, різницю у законодавстві та національну юрисдикцію. У цьому контексті міжнародний арбітраж стає важливим інструментом вирішення таких конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями в цій сфері займалися такі науковці, як Г. Борн, Я. Полссон, В. Васильєва, Т. Кашаніна, Л. Містеліс, О. Харитоновна, М. Хантер та ін. Проте питання ролі міжнародного арбітражу у вирішенні спорів, пов'язаних з істотним порушенням договору міжнародної купівлі-продажу товарів залишається актуальним і сьогодні.

Мета статті – дослідження ролі міжнародного арбітражу у вирішенні спорів, пов'язаних з істотним порушенням договору міжнародної купівлі-продажу товарів.

Виклад основного матеріалу. Арбітраж швидко набирає популярність серед інших способів вирішення міжнародних комерційних спорів і на даний момент можна виділити його, як самий ефективний та швидкий метод вирішення спорів стосовно істотного порушення міжнародного договору купівлі продажу. Арбітражні процедури дозволяють найбільш ефективно, швидко та гнучко вирішувати спори про порушення договірних

умов та забезпечують справедливість та неупередженість в процесі вирішення спорів.

Історія міжнародно-правового регулювання арбітражних угод налічує майже 100 років. Першим багатостороннім міжнародно-правовим актом, який було присвячено регулюванню арбітражних угод у сфері міжнародних комерційних відносин, був Женевський Протокол про арбітражні застереження 1923 р. У ньому було закріплено право сторін міжнародних комерційних контрактів, що належать до різних держав-учасниць Протоколу, укласти угоди про передачу на вирішення до арбітражу спорів, які вже виникли або можуть виникнути в майбутньому щодо вказаних контрактів [4, с. 97].

Поняття міжнародний арбітраж в міжнародному праві розглядається, як будь який спосіб мирного розв'язання міжнародних спорів, що полягає в обранні сторонами спору за взаємною згодою третьої сторони (одноособового арбітра чи кількох арбітрів), яка розглядає справу і виносить обов'язкове для сторін рішення. Звернення до третейського суду тягне за собою обов'язок сторін спору добросовісно виконати третейське рішення [2].

Арбітраж за своєю природою може бути національним або внутрішнім та міжнародним, внутрішній арбітраж проводиться на певному місці і підпадає під національне або внутрішнє право однієї зі сторін. І він за своєю суттю відрізняється від міжнародного через низку процесуальних особливостей. Національний арбітраж має свої особливості та переваги для держави, яка може виступати договірною стороною. Відмінність у внутрішньому та міжнародному арбітражі полягає в природі спору, національності сторін та місці проведення розгляду справи.

Відмінності міжнародного арбітражу від внутрішнього також просліджуються в відмінності у законодавчих актах, якими регулюються арбітражні установи та способі їх прийняття, якщо для міжнародного арбітражу, ключовими законодавчими актами являється модельний закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж, Вашингтонська конвенція, Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж, Міжнародні арбітражні регламенти, що є міжнародними актами які розробляються різними міжнародними організаціями в співпраці з бізнес середовищем та міжнародними експертними групами та в подальшому ратифікуються державами, то для внутрішнього арбітражу характерними законодавчими актами є внутрішні закони по регулюванні міжнародного арбітражу та профільні кодекси держав. В міжнародному арбітражі характерним є використання різних законодавчих актів на вибір сторін, тимчасом у внутрішньому арбітражі сторони можуть користуватись виключно національним законодавством. Також на відміну від внутрішнього арбітражу, міжнародний арбітраж має особливості у виборі головуючого арбітражу, який може походити з відмінної країни ніж сторони між якими відбувається вирішення спорів, що надає йому більшої незалежності та відкидає сумніви в упередженість розгляду справи.

В частині 3 статті 1 Типового закону ЮНІСТРАЛ, наведені три ключових критерії при яких арбітраж вважається міжнародним за своєю природою:

1) комерційні підприємства сторін арбітражної угоди в останній момент її укладання перебувають у різних державах;

2) одне з таких місць знаходиться за межами держави, в якій сторони мають свої комерційні підприємства:

а) місце арбітражу, якщо воно визначено в арбітражній угоді або відповідно до неї;

б) будь-яке місце, де має бути виконана значна частина зобов'язань, що впливають із торговельних відносин, або місце, з яким найбільш тісно пов'язаний предмет спору;

3) сторони прямо домовилися у тому, що предмет арбітражної угоди пов'язаний більш як із однією країною. [3]

Також процедура проведення процесу та прийнята рішення у міжнародному арбітражі може не відображати жодну з внутрішніх процедур держав, до яких належать сторони і спирається на міжнародні акти для забезпечення виконання своїх повноважень. Міжнародний арбітраж являється досить складним механізмом по вирішенню спорів, оскільки розгляд справ включає в себе різні практики та правила за якими відбувається розгляд. Особливу увагу приділено тому, що міжнародний арбітраж проводиться в певній країні, але він не має жодного зв'язку з правом країни, крім факту, що факту проведення на території цієї країни, і відсторонений від зовнішнього тиску зі сторони цієї держави.

Також варто зазначити, що особливістю даного правового інституту є те, що коли сторони зовнішньоекономічного контракту укладають арбітражну угоду та підпорядковують спір арбітражу, вони виключають спори, що можуть виникнути з таких контрактів, з юрисдикції державних судів. Державні суди не мають права розглядати спори, що є предметом арбітражної угоди, коли про це повідомили сторони, за винятком випадків, коли така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана [1].

Основний принцип арбітражу у міжнародних бізнес-спорах полягає у свободі сторін, вони можуть домовитися про вирішення спору, що виникає з їхнього контракту, поза рамками національної судової системи, звертаючись до альтернативного механізму вирішення спорів, а також використовуючи обране ними застосовне право. Правовий зв'язок між основним контрактом і арбітражною угодою полягає в тому, що вони існують окремо, ще відоме, як доктрина відокремленості арбітражної угоди. Дійсна арбітражна угода розглядається як окремих та автономний контракт, наявність якої не впливає на припинення основного контракту. Автономна природа арбітражної угоди була судово схвалена у кількох англійських справах.

Однією з головних особливостей, чому більшість міжнародних акторів, обирає саме міжнародний арбітраж для вирішення спорів у зв'язку з істотним порушенням договору міжнародної купівлі-продажу товарів, являється конфіденційність у вирішенні спорів. І тому при вирішенні спору не розкриваються суть справи та документи які були подані сторонами та рішення, яке було прийнято арбітражною установою. Це особливо ціно для підприємств, які торгують на міжнародній арені, для уникнення певних складнощів у подальшому, при здійсненні торгових операцій та не шкодить іміджу цих компаній у міжнародному бізнес товаристві.

Але є і виключення з принципу конфіденційності, оскільки у разі подання апеляції на рішення арбітражу, конфіденційність втрачається і єдиним виходом з цієї ситуації, є завчасно прописані умови про відмову від апеляції у арбітражних угодах.

Також принцип конфіденційності не застосовується у разі коли однією зі сторін є держава, оскільки держава підзвітна перед своїми громадянами, та не може приховувати вирішені питання від них.

Основне фундаментальне питання для арбітражних установ, є питання юрисдикції, яке є надзвичайно важливе для проведення арбітражного регулювання та прийняття рішення арбітрами. Оскільки рішення винесені без юрисдикції, не мають легітимності. Відсутність юрисдикції при вирішенні спору є одним з небагатьох факторів, на які можуть спиратися сторони для скасування або відміни арбітражного рішення. Тому, надзвичайно важливо при укладанні арбітражних угод та міжнародних договорів з арбітражними застереженнями, вирішити питання юрисдикції.

На відміну від юрисдикції в державних судах, юрисдикція арбітражних установ не визначається єдиним *lex foги*, оскільки носить гібридний характер арбітражу. Вона зазвичай базується на складній сукупності договірних та юрисдикційних елементів, тобто волі сторін, виражених в арбітражній угоді, з одного боку, та різних законах, застосованих до різних аспектів арбітражного трибуналу, з іншого боку.

Для зміцнення позицій сторін у арбітражних угодах, потрібно досить чітко прописувати питання, що стосуються юрисдикції арбітражного провадження та для мінімізації викликів, що використовуються як тактика для затримки або зриву арбітражного процесу.

Найпопулярнішими міжнародними організаціями по вирішенні спорів за міжнародними контрактами шляхом проведенням міжнародного арбітражу є Міжнародна торгова палата (ICC), Лондонський міжнародний арбітражний суд (LCIA), Арбітражний інститут Торгової палати Стокгольма (SCC), Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів (ICSID), Постійна палата третейського суду (PCA), Сінгапурський міжнародний арбітражний центр (SIAC).

Вищезгадані міжнародні організації забезпечують належну процедуру та справедливий розгляд справ у міжнародних арбітражах, надаючи ефективні та надійні рішення для вирішення складних транскордонних спорів.

У зв'язку з розвитком та глобалізацією міжнародної торгівлі, а також нарощування міжнародними комерційними підприємствами торгових обсягів та співпраці на міжнародній арені, відбулась низка прогресивних змін. Саме тому, ми спостерігаємо за докорінними змінами, які відбуваються у глобальному правовому полі, оскільки право являється надважливим інструментом на світовому ринку. Ці зміни на самперед стосуються і міжнародного арбітражу, оскільки у вирішенні міжнародних, міждержавних та приватних спорів з участю сторін із різних держав, сторони віддають перевагу приватній системі вирішення спорів, до якої і відноситься міжнародний арбітраж. Останнім часом ми можемо спостерігати за тенденцією, коли міжнародні корпорації все частіше обирають процедуру міжнародного арбітражу у вирішенні спорів, і пов'язано це в першу чергу, через

значну децентралізацію, як на рівні держав так і на міжнародній арені, оскільки вони не бажають, щоб якась держава втручалась в процес вирішення спорів та для запобігання затягуванню часу розгляду, тому система міжнародного арбітражу була значно модернізована, та прийняті нові закони для задоволення потреб бізнес-спільнот. Головним здобуттям, для міжнародного арбітражу стало прийняття типового закону ЮНІСТРАЛ, який спрямований на гармонізацію права та практики вирішення міжнародних комерційних спорів. Чітку потребу та доцільність, цього процесу доводить те, що на даний час типовий закон ЮНІСТРАЛ було ратифіковано в понад 80 країн.

Таким чином, можна констатувати, що міжнародна спільнота зрозуміла, що потрібно прискорювати розвиток та вдосконалювати закони про арбітражне вирішення спорів у міжнародних комерційних справах. Оскільки економічна глобалізація у приватному секторі економіки спрямована на широке розповсюдження транзакцій через кордони з найменшим втручанням держави, тому удосконалення системи правосуддя в першу чергу, відбувається через модернізацію міжнародного арбітражу, і є надзвичайно важливою та продуктивною для цієї мети.

Міжнародний арбітраж виявився найбільш ефективним та прийнятним серед інших варіантів вирішення спорів, які виникають у зв'язку з істотними порушеннями міжнародних договорів купівлі продажу товарів, і це підтверджується заявами великих міжнародних компаній у міжнародних комерційних спорах, які зазначають, що міжнародний арбітраж сприяє інтеграції ринків, забезпечуючи безпеку контрагентів та підвищуючи ефективність міжнародних приватних транзакцій, що підтверджується повальною кількістю міжнародних договорів, які містять арбітражне застереження, або разом з основним договором укладається арбітражна угода, на даний момент це 8/9 із 10 договорів.

Найкращим підтвердженням того, що міжнародний арбітраж є основним методом у вирішенні спорів, які стосуються істотного порушення договору, це те що в 2000 році кількість нових справ до арбітражу складала 500–700, в 2007 році кількість поданих справ зросла до 800–900 справ, а в 2023 році кількість поданих справ перевищила 1000. Також тенденцію зростаючої довіри до міжнародного арбітражу, можна побачити на прикладі опитування, яке було проведено Університетом Квін Мері в Лондоні, яке підтвердило значну популярність арбітражу. У дослідженні 2008 року 86% респондентів зазначили, що вони «задоволені» арбітражем. Так само в 2006 році 73% учасників визначили міжнародний арбітраж, як бажаний механізм вирішення спорів – або на основі одного арбітражу (29%), або в поєднанні з механізмами альтернативного вирішення спорів (ADR) у складі багаторівневої або ескалаційної системи вирішення спорів (44%) [5].

Вищенаведені статистичні дослідження та опитування дають нам уявлення про розвиток і зростаючу роль міжнародного арбітражу протягом останніх десятиліть. Цей ріст є природним наслідком глобалізації світу, де сторони комерційної угоди походять з різних правових систем з різними законами, і тому потребують процесу вирішення спорів, який діє краще і поза межами національних кордонів.

Слід зазначити, що міжнародний арбітраж не потрібно розглядати, як просту, дешеву та швидку альтернативу іншим видам вирішенню спорів у договорах про істотні порушення договору міжнародної купівлі-продажу товарів. Хоча слухання по справах можуть тривати декілька днів, але існує велика кількість письмової роботи, як до так і після слухання, але міжнародний арбітраж надає інші немонетарні переваги перед національними судами, такі як менше законодавче навантаження, що сприяє швидшому та зрозумілішому процесуальному розгляду. Наприклад, правила ICLA, одного з основних арбітражних інститутів, налічують лише близько 30 статей.

Міжнародний арбітраж є основним неконфліктним методом вирішення складних транскордонних комерційних спорів, і він поділяється на два основних типи: арбітражі, які виникають через договірні питання між компаніями, де вони погодилися у договорі звертатися до арбітражу, і ті, які виникають з договору, такого як інвестиційний договір, де компанії в країнах-учасницях погоджуються на арбітраж у разі виникнення спорів.

На сьогоднішній день механізми вирішення спорів, які стосуються договорів міжнародної купівлі продажу зазнають значних трансформацій, якщо раніше через брак досвіду та юридичної кодифікації найбільш розвинутими способами вирішення спорів при істотному порушенні договору були переговори та судове вирішення спору, то в реаліях сьогодення вирішення спорів в судовому порядку визнано неефективними та такими, що завдають значної шкоди та затягують процес вирішення цих спорів. Тенденції які існують наразі, це поступових перехід від держаного контролю до дерегуляції у всіх сферах життя, не виключенням стає і вирішення спорів про істотне порушення договору. Все більше міжнародних компаній переходять до альтернативних способів вирішення спорів, таки як медіація, примирення, ад'юдикацію, переговори та арбітраж.

Тому ми можемо стверджувати, що: економічний і технологічний розвиток, який світ переживає з минулого століття, створення та вдосконалення державних спільнот, таких як Європейський Союз та посилення міжнародної торгівлі, є причинами, які спонукали міжнародне співтовариство зосередити свої дипломатичні та законодавчі зусилля на створенні гармонізованого та уніфікованого комерційного права, або, принаймні, робити кроки до гармонізації його принципів.

У зв'язку з вищенаведеними процесами в міжнародній торгівлі, законодавство різних юрисдикцій має бути гармонізовано, щоб врегулювати або вирішити відносини, що виникають навколо та між економічними суб'єктами чи агентами ринку в межах бажаного правова визначеність. Іншими словами, у міру того, як зростає міжнародна торгівля, збільшується кількість проблем, що виникають у зв'язку з міжнародними відносинами між громадянами різних держав, посилюючи необхідність єдиного набору правил або принаймні принципів.

І тому міжнародний арбітраж, відіграє важливу роль у вирішенні спорів, у міжнародні купівлі продажу товарів, та все більше завойовує довіру та прихильність, на міжнародні арені. І тому важливість дослідження та в подальшому впровадження в практику у все більшої кількості компаній

буде породжувати нові виклики для міжнародної спільноти, і бажання вдосконалювати вже існуючу систему міжнародного арбітражу, для того, щоб надавати кращий результат у вирішенні спорів.

Література

1. Вороняк А.С. Міжнародний комерційний арбітраж: поняття, правова природа та його види. URL: <https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/prescentr/publications/538856/>
2. Савчук К. О. Арбітраж міжнародний / Велика українська енциклопедія URL: https://vue.gov.ua/Арбітраж_міжнародний
3. Типовой закон ЮНСИТРАЛ о международном торговом арбитраже URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/mal_rus.pdf
4. Цірат Г. А. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посіб. / Г.А. Цірат. К. : Алерта, 2019. 410 с. 97ст
5. Corporate choices in International Arbitration Industry perspectives URL: <https://www.pwc.com/gx/en/arbitration-dispute-resolution/assets/pwc-international-arbitration-study.pdf>

Анотація

Галат В. І. Роль міжнародного арбітражу у вирішенні спорів, пов'язаних з істотним порушенням договору міжнародної купівлі-продажу товарів. – Стаття.

Ця стаття має на меті дати розуміння, про основні аспекти міжнародного арбітражу та оцінити роль, яку арбітраж відіграє у міжнародних бізнесових спорах. Спочатку наводиться поняття міжнародного арбітражу для більш чіткого розуміння його сутності та історична ретроспектива розвитку міжнародного арбітражу, від перших багатосторонніх міжнародно-правових актів до сучасних міжнародних угод і інституцій, таких як ICC, ICSID і LCIA. Арбітраж став основним механізмом для вирішення спорів у міжнародних комерційних і інвестиційних відносинах. Основними принципами, на яких ґрунтується арбітраж – є добровільність, незалежність арбітрів, конфіденційність і ефективність процесу, що робить його популярним вибором для вирішення складних міжнародних конфліктів. Також, дана стаття покликана, показати стрімкий розвиток та перспективи міжнародного арбітражу у справах про порушення істотного договору міжнародної купівлі-продажу товарів з поміж інших способів вирішення спорів.

В статті детально розглядаються переваги міжнародного арбітражу над внутрішнім арбітражем та аналізуються причини, чому все більше міжнародних компаній обирають вирішувати спори саме в міжнародному арбітражу. Серед них виділяються такі, як нейтральність, гнучкість, прискорений розгляд, конфіденційність, міжнародне визнання та децентралізація та уникнення національних законодавчих перепон.

І як підсумок, звертається увага на роль, яку наразі відіграє міжнародний арбітраж у сучасній системі міжнародного права. Його успіхи і ефективність системи міжнародного арбітражу у вирішенні спорів пов'язаних з порушеннями договору міжнародної купівлі-продажу товарів. Також приділяється значна увага і недолікам та слабким сторонам міжнародного арбітражу, для більш чіткого усвідомлення, як можна покращити його та для пошуку сталої моделі розвитку міжнародних арбітражів. Оцінюються перспективи розвитку системи вирішення спорів враховуючи історичні, політичні та економічні фактори, які сприяли цьому.

Ключові слова: роль міжнародного арбітражу, арбітражні установи, ЮНСИТРАЛ, арбітраж, вирішення спорів, істотні порушення договору міжнародної купівлі-продажу товарів, порушення договору.

Summary

Halat V. I. The role of international arbitration in resolving disputes related to fundamental breaches of contracts in international sale of goods. – Article.

This article aims to provide an understanding of the key aspects of international arbitration and assess the role it plays in international business disputes. It begins by introducing the concept of international arbitration for a clearer understanding of its essence and offers a historical retrospective of the development of international arbitration, from the first multilateral

international legal acts to modern international agreements and institutions such as ICC, ICSID, and LCIA. Arbitration has become the primary mechanism for resolving disputes in international commercial and investment relations. The core principles underlying arbitration include voluntariness, independence of arbitrators, confidentiality, and process efficiency, which make it a popular choice for resolving complex international conflicts. The article also aims to demonstrate the rapid development and future prospects of international arbitration in cases concerning the breach of international sale contracts, alongside other dispute resolution methods.

The article thoroughly discusses the advantages of international arbitration over domestic arbitration and analyzes the reasons why more and more international companies choose to resolve disputes through international arbitration. Among the key advantages are neutrality, flexibility, expedited proceedings, confidentiality, international recognition, decentralization, and the avoidance of national legislative barriers.

Finally, the article focuses on the role international arbitration currently plays in the modern international legal system, its successes, and the effectiveness of the system in resolving disputes related to the breach of international sales contracts. Significant attention is also given to the shortcomings and weaknesses of international arbitration, providing a clearer understanding of how it can be improved and the search for a sustainable model for the development of international arbitration. The article evaluates the prospects for the future development of dispute resolution systems, considering the historical, political, and economic factors that have contributed to their evolution.

Key words: role of international arbitration, arbitration institutions, UNCITRAL, arbitration, dispute resolution, fundamental breaches of contracts in international sale of goods, contract breaches.

УДК 349.7

DOI <https://doi.org/10.32782/npnuola.v35.2024.4>*А. С. Глухова*

ПРИНЦИП ВЗАЄМНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ АТОМНОМУ ПРАВІ

Постановка проблеми та її актуальність. У міжнародному праві принцип взаємності є одним із фундаментальних принципів, що регулює відносини між державами та ключовим інструментом у підтримці міжнародного правопорядку, сприяючи рівноправності та взаємоповазі між державами. Взаємність передбачає, що права та обов'язки держав є взаємно залежними: кожна держава погоджується виконувати свої міжнародні зобов'язання з очікуванням, що інші держави вчинять відповідно. Загалом, принцип взаємності забезпечує певний баланс у міжнародних відносинах, стимулюючи держави дотримуватися своїх зобов'язань з метою отримання аналогічних прав від інших суб'єктів міжнародного права. Будучи ефективним інструментом для забезпечення дотримання міжнародного права, застосування вищезазначеного принципу є важливим для усіх сфер міжнародного права, зокрема міжнародного атомного права, де він передбачає взаємну повагу та дотримання прав і зобов'язань держав, що регулюють використання ядерних матеріалів і технологій. Принцип взаємності часто використовується для обґрунтування відповідальності держав за ядерні інциденти, зокрема при визначенні правових зобов'язань щодо компенсації за ядерну шкоду. Останніми роками принцип взаємності також почав набувати значення у зв'язку з розвитком нових ядерних технологій, таких як маломасштабні реактори, що потребують адаптації нормативно-правових актів і підходів до регулювання на міжнародному рівні. Це означає, що правові норми повинні враховувати нові виклики та забезпечувати справедливий розподіл відповідальності між державами. Водночас, деякі держави не включають даний принцип у національне законодавство, що може певним чином обмежувати ефективність ядерної безпеки, оскільки його відсутність у нормативно-правових актах може підірвати довіру між державами та зменшити їхню готовність до співпраці у сфері ядерного контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних публікаціях з міжнародного атомного права принцип взаємності розглядається як важливий елемент, що впливає на створення і застосування норм у цій сфері. Прикладом сучасного застосування цього принципу є зміни в ядерному законодавстві після аварії на Фукусімі, що посилили вимоги до міжнарод-

ного співробітництва і прозорості у питаннях ядерної безпеки. Окремо варто виділити видання Nuclear Law Bulletin [12], яке публікується Організацією економічного співробітництва та розвитку через Агентство з ядерної енергії, що є важливим джерелом для аналізу сучасних тенденцій і змін у міжнародному атомному праві, включаючи принцип взаємності.

Метою статті є аналіз застосування принципу взаємності у сфері міжнародного атомного права, зокрема його включення у національне законодавство держав та дослідження можливих змін в ядерному законодавстві в ході даного процесу.

Виклад основного матеріалу. З історичної точки зору принцип взаємності використовувався як спосіб пом'якшення конфліктів і попередження ескалації шляхом спрямування тенденції до притягнення до відповідальності в рамках правових норм. У процесі формування звичаєвого міжнародного права принцип взаємності слугує потужним двигуном для певних дій та/чи бездіяльності з боку залучених суб'єктів. Він може як пом'якшити вимоги, висунуті державою, яка ініціює законотворчий процес, так і сприяти прийняттю таких вимог тими державами, які опинилися в подібній ситуації. Можемо казати, що очікування взаємності, таким чином, слугує обґрунтуванням для появи нових звичаєвих норм [4].

Важливим етапом еволюції взаємності стало також введення правових обмежень на застосування принципу взаємності. Обмеження, які накладаються на взаємність, випливають з тих сфер, які ставлять спільні інтереси на перший план (екологічне право, права людини, міжнародне гуманітарне право). Там взаємність, що розуміється як співвідношення прав і обов'язків (специфічна взаємність), була витіснена і відіграє лише незначну роль [3]. Наприклад, у сфері прав людини даний принцип має обмежене застосування, оскільки основні права не можуть залежати від взаємності. У деяких випадках застосування взаємності може призвести до ескалації конфліктів або порушення прав людини. Говорячи про міжнародне гуманітарне право, принцип взаємності може прямо впливати на дотримання його норм, таких як поводження з військовополоненими або цивільними особами. Крім того, у міжнародних відносинах можуть існувати ситуації, де взаємність неможлива через асиметрію сил або ресурсів між державами та може призвести до ситуацій, коли держави з більш потужним потенціалом використовують свою перевагу для отримання односторонньої вигоди.

У міжнародному ядерному праві принцип взаємності є важливим інструментом, який регулює відносини між державами у сфері ядерної безпеки, нерозповсюдження ядерної зброї та мирного використання ядерної енергії. Даний принцип ґрунтується на ідеї, що держави, які дотримуються певних зобов'язань або надають певні права іншим державам, очікують від них аналогічної поведінки у відповідь. Одним з основних джерел даної галузі права є Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) [1]. Тут принцип взаємності є основою для домовленостей між ядерними та неядерними державами. Відповідно до ДНЯЗ держави-сторони зобов'язані «не передавати, жодному одержувачу ядерну зброю або інші ядерні вибухові пристрої, не надавати допомоги будь-якій державі, що не володіє ядерною зброєю, щодо виробництва або придбання такої зброї або пристроїв»

[ст. 1]. Також принцип взаємності відображений у статті 6, відповідно до якої кожна сторона «бере на себе зобов'язання вести переговори в дусі доброї волі про ефективні заходи по припиненню гонки ядерних озброєнь в найближчому майбутньому і ядерному роззброєнню, а також про договір про загальне і повне роззброєння під суворим і ефективним міжнародним контролем». Це, у свою чергу, створює систему стримувань, де невиконання зобов'язань однією стороною може призвести до порушення з іншого боку.

Варто згадати також Конвенцію про відповідальність перед третьою стороною в галузі ядерної енергії [7], яка встановлює правові рамки для регулювання відповідальності за ядерні інциденти в Європі, в якій принцип взаємності проявляється у кількох аспектах. Оскільки Конвенція спрямована на захист третіх сторін, що можуть постраждати від ядерних інцидентів, незалежно від їхнього громадянства чи місця проживання, принцип взаємності також гарантує, що всі постраждалі особи мають однакові права на компенсацію, незалежно від того, в якій державі сталася аварія чи де вони проживають (ст. 2). Водночас, відповідно до ст. 7 для забезпечення взаємності держави-учасниці зобов'язані гармонізувати своє національне законодавство з положеннями Конвенції. Це включає встановлення мінімальних розмірів відповідальності оператора та забезпечення наявності фінансових гарантій для виплати компенсацій. Також ст. 10 дозволяє іншим державам долучатися до фінансування, якщо компенсаційний фонд в іншій державі-стороні Конвенції виявиться недостатнім для покриття всіх збитків. Маємо також згадати ст. 13, згідно з якою держави-учасниці погоджуються визнавати і виконувати рішення судів одна одної щодо відшкодування збитків, завданих ядерними інцидентами. Це означає, що постраждалі особи в одній державі можуть звертатися до судів іншої держави-учасниці і бути впевненими, що рішення суду буде визнане і виконане.

Важливим джерелом міжнародного ядерного права є Протокол про внесення змін до Віденської Конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду (Протокол) [13], який регулює що надання державами-учасницями Протоколу прав та привілеїв відбувається лише за умови, що інша сторона також надає подібні права та привілеї. У цьому зв'язку, доцільно також згадати ст. VI Протоколу, згідно з якою держави-учасниці мають застосовувати положення Конвенції до громадян інших держав-учасниць на основі взаємності. Це означає, що кожна держава-учасниця Протоколу зобов'язується надавати рівні права та привілеї громадянам інших держав-учасниць, що є важливою умовою для ефективного функціонування системи міжнародної відповідальності за ядерну шкоду. Водночас, ст. XII передбачає, що «судові рішення, винесені в одній державі-учасниці Конвенції, визнаються і можуть бути виконані в інших державах-учасницях без повторного розгляду по суті справи, за умови, що ці рішення не суперечать основним принципам права держави, в якій рішення має бути виконане». Це положення є важливим для забезпечення ефективної міжнародної системи компенсації за ядерну шкоду, оскільки воно спрощує процедури визнання та виконання судових рішень між державами-учасницями, зміцнюючи правову захищеність потерпілих і покращуючи міжнародне співробітництво у сфері ядерної відповідальності.

Принцип взаємності відіграє важливу роль і в Конвенції про додаткову компенсацію за ядерну шкоду [6], яка була ухвалена в 1997 році. Зокрема ст.2 встановлює, що Конвенція застосовується до ядерних інцидентів у державах, які є учасниками Конвенції, за умови, що ці держави надають аналогічні права іншим учасникам. Це забезпечує взаємне визнання прав і зобов'язань між державами-учасниками, що сприяє ефективному функціонуванню системи міжнародної компенсації за ядерну шкоду. Також ст. 13 передбачає, що судові рішення щодо компенсації за ядерну шкоду, винесені в одній державі-учасниці, визнаються та виконуються в інших державах-учасниках без повторного розгляду справи по суті, за умови, що рішення не суперечить основним принципам права тієї держави, де воно має бути виконане. Це положення підкреслює важливість принципу взаємності в контексті міжнародного правосуддя та забезпечення ефективного механізму компенсації.

Вищезгаданий принцип міжнародного ядерного права відіграє важливу роль і в контексті рішення Конференції про перегляд Паризької конвенції та Брюссельської додаткової конвенції [5], зокрема у сфері компенсації за ядерну шкоду. Таким чином, держава-учасниця отримує компенсацію з фондів ядерної шкоди лише за умови, що така держава забезпечує аналогічні права третім державам-учасникам. Це, у свою чергу, створює рівні умови та взаємні зобов'язання між державами, що мають на меті захистити постраждалих осіб та навколишнє середовища у разі ядерної аварії. Було також вирішено, що «ці гарантії повинні забороняти дискримінацію жертв у державах-учасниках, які не мають ядерних установок на своїй території, або тих, що мають ядерні установки на своїй території і надають еквівалентні взаємні пільги. Саме через цей критерій це питання стало називатися принципом «взаємності». Пояснювальна доповідь про перегляд Паризької та Брюссельської конвенцій [10], яку було взято до відома Конференцією, підкреслює необхідність оновлення та вдосконалення правових механізмів у сфері ядерної відповідальності, що робить принцип взаємності більш ефективним і таким, що відповідає сучасним викликам у сфері ядерної безпеки.

Вважали б за доцільне розглянути методи врахування принципу взаємності у національному законодавстві держав, включення якого дозволяє створити механізми співпраці та координації між країнами з метою запобігання та вирішення ядерних загроз. Застосування принципу взаємності у національному законодавстві сприяє підвищенню рівня безпеки ядерних установок, контролю над ядерними матеріалами та запобіганню терористичним загрозам. Це також сприяє підвищенню довіри між державами у сфері ядерної безпеки та зміцненню міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї.

У цьому зв'язку, пропонували б звернутися до законодавства деяких держав-членів ЄС, які включають принцип взаємності в законодавство, регулюючи ядерну безпеку, шляхом узгодження стандартів і вимог щодо безпеки ядерних установок і заходів безпеки. Це може включати обмін інформацією, спільні інспекції, взаємну підтримку в разі аварій або кризових ситуацій, а також спільні програми навчання та підготовки персона-

лу. Загалом, ЄС встановлює мінімальні стандарти ядерної безпеки, яких повинні дотримуватися всі держави-члени.

Держави-члени можуть узгоджувати свої національні законодавства з міжнародними стандартами і угодами щодо ядерної безпеки, такими як Конвенція про ядерну безпеку [2] та Директива ЄС про ядерну безпеку [9] тощо. Основними нормативно-правовими актами є Директиви ЄС щодо ядерної безпеки, зокрема Директива 2009/71/Euratom [8], яка встановлює основу для ядерної безпеки, і її подальші поправки. Ці директиви вимагають від країн впровадження єдиних стандартів, що дозволяє забезпечити однаковий рівень безпеки на всій території Союзу. Взаємність у законодавстві щодо ядерної безпеки також включає забезпечення незалежності та достатньої компетентності національних регуляторних органів. Директива ЄС 2014/87/Euratom [9] посилює вимоги щодо незалежності національних регуляторів, що дозволяє гарантувати неупереджене впровадження норм безпеки в усіх країнах. При цьому, хоча всі країни-члени зобов'язані дотримуватися директив ЄС, конкретні шляхи та темпи їх імплементації можуть відрізнятися залежно від національних особливостей.

Включення принципу взаємності також реалізується через імплементацію міжнародних норм і стандартів, встановлених Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ) [11]. Держави-члени ЄС зобов'язані забезпечити відповідність національного законодавства міжнародним стандартам, що дозволяє узгодити підходи до ядерної безпеки як на рівні Союзу, так і на міжнародному рівні. Хоча країни-члени мають різні підходи до врахування принципу взаємності у національному законодавстві, Європейський Союз докладає усіх зусиль до більш гармонізованої системи ядерної відповідальності, незважаючи на певні поточні розбіжності. При цьому, важливо зазначити, що у деяких країнах, таких як Франція чи Німеччина, існують давні традиції у сфері ядерної енергетики та високі вимоги до безпеки, що дозволяє їм легко адаптувати європейські стандарти. Інші держави, особливо нові члени ЄС, можуть потребувати більше часу та ресурсів для гармонізації свого законодавства з вимогами ЄС.

У рамках ЄС здійснюються також регулярні перевірки національних ядерних регуляторів та ядерних об'єктів, що проводяться як на національному, так і на міждержавному рівні. Це дозволяє країнам-членам обмінюватися досвідом і кращими практиками, забезпечуючи взаємність підходів до забезпечення ядерної безпеки. Європейська комісія координує ці процеси, щоб сприяти однаковому виконанню вимог.

Варто зазначити, що хоча система країн базується на міжнародних конвенціях, існують важливі відмінності між порядком включення принципу взаємності у законодавство країн. Таким чином, у країнах, де ядерна енергетика має підтримку, як у Франції, є більше політичної волі для швидкого впровадження заходів безпеки. В інших країнах, де громадськість більш скептично ставиться до ядерної енергетики (наприклад, Австрія), адаптація до європейських директив може бути менш пріоритетною. Важливим фактором є також рівень розвитку ядерної інфраструктури держав, що впливає на їхні можливості імплементації стандартів. Країни з більш розвиненою ядерною енергетикою (Франція, Швеція) можуть швидше інте-

грувати принцип взаємності у свої регуляторні механізми. Країни без ядерної енергетики (Данія, Латвія) або з невеликою кількістю ядерних об'єктів (Нідерланди, Словенія) можуть застосовувати принцип взаємності менш систематично.

Висновки. Отже, принцип взаємності залишається одним з найважливіших інструментів міжнародного права, що забезпечує баланс і справедливість у міждержавних відносинах. Його дотримання сприяє стабільності міжнародного порядку та створює умови для мирного співіснування держав. Однак, ефективність принципу залежить від його розумного застосування та врахування інших фундаментальних принципів міжнародного права, таких як повага до прав людини і гуманітарних норм. Даний принцип залишається важливою складовою міжнародного ядерного права. Незважаючи на певні виклики, він є ключовим елементом для забезпечення ефективності та справедливості у сфері міжнародної відповідальності за ядерні інциденти. Хоча включення принципу взаємності у національне законодавство держав є важливим у забезпеченні ядерної безпеки, а також миру і стабільності на міжнародному рівні, відмінності у включенні його у національне законодавство впливають на практичну реалізацію принципу взаємності в ядерній безпеці, створюючи певну варіативність у його впровадженні. Водночас, невключення даного принципу обмежує ефективність ядерної безпеки, адже його відсутність в національному законодавстві може підірвати довіру між державами та зменшити їхню готовність до співпраці у сфері ядерного контролю. Спільна ядерна безпека вимагає координації зусиль різних держав у разі інциденту чи аварії. Без взаємності така координація може бути ускладнена через різні підходи до ядерної безпеки і регулювання. Таким чином, принцип взаємності допомагає створити єдиний правовий і регуляторний простір, що полегшує міжнародну співпрацю і підвищує загальну ефективність ядерної безпеки.

Література

1. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р.: Електронний доступ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098
2. Конвенція про ядерну безпеку 1994 р.: Електронний доступ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_023/page#Text
3. Arianna Whelan. 'Reciprocity in Public International Law', Cambridge University Press, Cambridge 2023, x + 284 pp.
4. Bruno Simma. 'Reciprocity', Oxford Public International law <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1461?rskey=r2SpTL&result=3&prd=OPIL>
5. Conference on the revision of the Paris Convention and of the Brussels Supplementary Convention 2004. Available at: <https://www.oecd-nea.org/law/final-act-conference-revision-pc-bc.pdf>
6. Convention on Supplementary compensation for nuclear damage 1997. Available at: <https://www.iaea.org/sites/default/files/infirc567.pdf>
7. Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy of 29 July 1960. Available at: https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_63387/paris-convention-status-of-reservations-declarations-and-notifications
8. Council Directive 2009/71/Euratom of 25 June 2009 establishing a Community framework for the nuclear safety of nuclear installations. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/71/oj>

9. Council Directive 2014/87/Euratom of 8 July 2014 amending Directive 2009/71/Euratom establishing a Community framework for the nuclear safety of nuclear installations. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/87/oj>

10. Explanatory report by the representatives of the contracting parties on the revision of the Paris Convention and the Brussels Supplementary Convention. Available at: <https://www.oecd-nea.org/law/final-act-conference-revision-pc-bc.pdf>

11. International Atomic Energy Agency (IAEA) (2023b) Update 146 – IAEA director general statement on situation in Ukraine. Available at: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-146-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>

12. Nuclear Law Bulletin. Available at: https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_60180/table-on-principle-of-reciprocity-in-national-legislation-relating-to-compensation-of-nuclear-damage-non-official-updated-october-2024

13. Protocol to amend the Vienna Convention on civil liability for nuclear damage. Available at: <https://www.iaea.org/sites/default/files/infirc566.pdf>

Анотація

Глухова А. С. Принцип взаємності у міжнародному ядерному праві. – Стаття.

У статті досліджується роль принципу взаємності у міжнародному атомному праві, як одного з ключових елементів міжнародного права, що регулює відносини між державами, сприяючи рівноправності, взаємоповазі та стабільності міжнародного порядку. Цей принцип передбачає взаємозалежність прав і обов'язків держав: виконання міжнародних зобов'язань однією державою супроводжується очікуванням аналогічних дій з боку інших суб'єктів міжнародного права та забезпечує певний баланс у міжнародних відносинах і є ефективним інструментом стимулювання дотримання міжнародних норм. В міжнародному ядерному праві взаємність забезпечує виконання обов'язків у використанні ядерних технологій, включаючи ядерну безпеку та відповідальність за ядерні інциденти. Прикладом є правові зміни після аварії на Фукусімі, що підкреслили важливість міжнародної співпраці та прозорості у питаннях безпеки. Принцип взаємності часто використовується і для обґрунтування відповідальності держав за ядерні інциденти, зокрема при визначенні правових зобов'язань щодо компенсації за ядерну шкоду. Автори стверджують, що принцип взаємності залишається фундаментом для підтримки стабільності й безпеки у сфері міжнародного ядерного права, сприяючи ефективному вирішенню викликів ядерної безпеки. Водночас, даний принцип набуває нових значень із розвитком маломасштабних реакторів, що вимагає адаптації міжнародних правових норм. Шляхом проведення аналізу авторами зазначається, що включення принципу взаємності в національне законодавство є важливим для координації дій у разі інцидентів, однак відмінності в його імплементації можуть створювати варіативність у практичній реалізації. Відсутність згаданого принципу в законодавстві може підірвати довіру між державами та обмежити їхню готовність до співпраці. Таким чином, стаття містить огляд застосування принципу взаємності у сфері міжнародного атомного права, зокрема його включення у національне законодавство держав та дослідження можливих змін в ядерному законодавстві в ході даного процесу. Аналізуючи дану проблематику, автори підкреслюють, що принцип взаємності сприяє створенню єдиного правового простору, який полегшує міжнародну співпрацю і підвищує загальну ефективність ядерної безпеки.

Ключові слова: ядерна безпека, ядерна шкода, принцип взаємності, міжнародна співпраця, МАГАТЕ, ЄС, компенсація.

Summary

Hlukhova A. S. The principle of reciprocity in international nuclear law. – Article.

The article examines the role of the principle of reciprocity in international nuclear law as one of the key elements of international law governing relations between states, promoting equality, mutual respect and stability of the international order. This principle implies interdependence of rights and obligations of states: fulfillment of international obligations by one state is accompanied by expectation of similar actions by other subjects of international law and ensures a certain balance in international relations and is an effective tool to encourage compliance with international norms. In international nuclear law, reciprocity ensures the fulfillment of obligations in the use of nuclear technologies, including nuclear safety and

liability for nuclear incidents. An example is the legal changes after the Fukushima accident, which emphasized the importance of international cooperation and transparency in safety issues. The principle of reciprocity is also often used to justify the responsibility of states for nuclear incidents, in particular when determining legal obligations for compensation for nuclear damage. The authors argue that the principle of reciprocity remains the foundation for maintaining stability and security in the field of international nuclear law, contributing to the effective resolution of nuclear safety challenges. At the same time, this principle takes on new meanings with the development of small-scale reactors, which requires the adaptation of international legal norms. The authors' analysis shows that the inclusion of the principle of reciprocity in national legislation is important for coordinating actions in the event of incidents, but differences in its implementation may create variability in practical implementation. The absence of this principle in legislation may undermine trust between states and limit their willingness to cooperate. Thus, the article provides an overview of the application of the principle of reciprocity in the field of international nuclear law, in particular, its incorporation into national legislation of states and the study of possible changes in nuclear legislation in the course of this process. Analyzing this issue, the authors emphasize that the principle of reciprocity contributes to the creation of a common legal space that facilitates international cooperation and increases the overall effectiveness of nuclear safety.

Key words: nuclear safety, nuclear damage, principle of reciprocity, international cooperation, IAEA, EU, compensation.

УДК 347.4

DOI <https://doi.org/10.32782/pnuola.v35.2024.5>*А. М. Задорожний*

ІНТЕРЕС КРЕДИТОРА В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВИМОГИ

Постановка проблеми. Як акт правореалізації, здійснення цивільних прав є важливим елементом механізму правового регулювання цивільних відносин [1, с. 48]. Загально-правове уявлення про принципи та межі здійснення особою свого цивільного права – абсолютного (речового) чи відносного (зобов'язального, до якого відноситься і право вимоги) – задається статтями 12 та 13 Цивільного кодексу України. Але законодавство не конкретизує внутрішній зміст – *процес* – такого здійснення. Переважаючий у сучасній цивілістиці погляд на здійснення особою суб'єктивного цивільного права вбачає у цьому реалізацію особою правомочностей, які складають зміст такого права. Здійснення права є вольовим актом, тобто вчиняється суб'єктом із певною метою, виходячи із свого *інтересу*, який охоплює уявлення суб'єкта про свої потреби.

Право вимоги є суб'єктивним цивільним правом кредитора, і тому загальні засади здійснення суб'єктивних прав є справедливими і для випадку здійснення права вимоги. Разом із тим, право вимоги є зобов'язальним правом, правом кредитора у зобов'язанні, реалізація якого знаходиться у зв'язку із виконанням боржником свого обов'язку. Відтак, уявляється необхідним дослідити значення інтереса кредитора для процесу здійснення права вимоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес здійснення цивільного права досліджували у своїх працях сучасні українські науковці А.О. Ганжерлі, Д.В. Горбась, Н.Ю. Голубева, І.В. Жилінкова, В.Я. Погребняк, Ю.П. Пацурківський, М.О. Стефанчук та ін. Окремо хотілося б відзначити ґрунтовну монографію О.О. Кота, до якої ми неодноразово звертали-ся під час написання цієї статті [2]. Інтерес як категорія цивільного права був предметом досліджень О.В. Брусакової, І.В. Венедіктової, А.М. Гужви, А.А. Катренко, Є.О. Харитонова, О.І. Чепис та інших.

Метою статті є вивчення ролі та значення інтересу кредитора в процесі здійснення права вимоги, як чинника, який визначає спрямованість процесу такого здійснення.

Виклад основного матеріалу. Найбільш вживане лексичне значення слова «процес» охоплює як закономірний хід розвитку чого-небудь, так

і сукупність послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку [словник 3, с. 343]. Обидва зазначених смисли (механізм, що забезпечує зміни стану і спрямованість змін до певної мети) є характерними і для процесу здійснення особою суб'єктивного права: здійснення права втілюється особою в життя через її дії, які направлені до визначеної особою мети.

Наукове розуміння процесу здійснення є неможливим без визначення того, що саме буде здійснюватися – суб'єктивного цивільного права.

Попри різноманіття авторських визначень суб'єктивного права, наведених у багатьох роботах, від підручників права до наукових монографій, всі відомі нам визначення однакові у розумінні суб'єктивного права (і права вимоги як особливого виду такого права) як множини наданих суб'єкту права правомочностей, правових можливостей, дозволених йому моделей поведінки, пов'язаних із прагненням суб'єкта задовольнити певну потребу. Таке прагнення інколи пропонується вважати законним інтересом особи, і відтак можлива поведінка суб'єкта, яка складає зміст його права, визначається метою задоволення такого законного інтересу [4, с. 175–176; 5, с. 6]. Це прагнення може вважатися безпосередньо правомочністю суб'єкта права отримати доступ до користування певним соціальним благом [6, с. 101]. Прагнення кредитора за правом вимоги може визначатися як дозволена можливість отримати й присвоїти результати виконання боржником свого обов'язку [7, с. 271–272]. Попри існуючу у науковій думці невизначеність стосовно детального складу правомочностей суб'єкта права (в частині повноважень із захисту порушеного права) пов'язаність таких правомочностей із потребою, які суб'єкт прагне задовольнити за допомогою суб'єктивного права, є загально визнаною.

Якщо вважати суб'єктивне цивільне право гарантованою можливістю певної поведінки, то під його здійсненням логічно розуміти вчинення особою тих дій, які відповідатимуть наданій можливості; це і є домінуючим розумінням феномену здійснення суб'єктивного права в науці цивільного права [2, с. 18–19]. Поведінка суб'єкта права, направлена на реалізацію наданої йому правової можливості, складається із певних фактичних або юридичних дій особи. Реалізуючи закладені у суб'єктивному праві можливості, особа вчиняє активні або пасивні дії для задоволення своїх потреб [8, с. 53]. Вважається, що цим особа задовольняє свій інтерес [6, с. 102].

Здійснення права заради самого процесу особі нічого не додає в її фактичному існуванні та суспільному житті і тому не може бути самоціллю [2, с. 44]. Рішення про вибір конкретного варіанту поведінки із-поміж дозволених особа приймає власною волею, виходячи із власного інтересу. Інтерес як опосередковане відображення прагнення суб'єкта задовольнити свою потребу у благо, визначає спрямованість процесу здійснення суб'єктивного цивільного права. Своїми діями особа втілює певний варіант поведінки із числа дозволених, обумовлюючи певні зміни у своєму правовому стані і досягаючи певного результату. Задоволення потреби суб'єкта є підсумком здійснення права, втіленням якого може бути доступ особи до користування соціальним благом, якщо її право здійснено повністю і успішно. Закономірно виникають питання: чи є інтерес благом? Чим є – тим чим не є – інтерес суб'єкта права?

Ми погоджуємося із точкою зору, що інтерес не може вважатися благом суб'єкта [9, с. 218–219]. Благо, однак, є об'єктом інтересу [5, с. 8]. Благо як підсумок здійснення суб'єктивного права також не слід сплутувати із самим процесом здійснення [2, с. 20]. Результат процесу не може одночасно бути і його складовою хоча б з позиції формальної логіки: в іншому випадку результат, зазнаючи змін внаслідок дії процесу, ніколи не був би кінцевим.

Проте, визначити, чим інтерес суб'єкта зобов'язання *не є*, видається набагато простішим за визначення того, чим він *є*.

Науковці звертали увагу на відсутність чіткого і системного термінологічного визначення інтересів особи в українському законодавстві [10, с. 146; 11, 34]. Цивільний кодекс України співставляє «права» і «інтереси» особи (статті 3, 15–17), трактує інтереси зачатой, але ненародженої дитини (стаття 25), інтереси підопічного (статті 67, 69), законні інтереси (стаття 422), втрату простроченим зобов'язанням інтересу для кредитора (статті 612, 622), майнові інтереси особи (стаття 652), тощо. Цивільний процесуальний кодекс України використовує термін «охоронювані законом інтереси» (статті 155, 159, 207). Термінологічну невизначеність законодавства щодо охоронюваного законом інтересу врегулював Конституційний суд України у рішенні №18-рп/2004, яким визначив його як прагнення особи до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення законним потреб. Законний інтерес відбиває лише легітимне прагнення свого носія до того, що не заборонено законом, тобто тільки його бажання, мрію, потяг до нього, а отже – не юридичну, а фактичну (соціальну) можливість. Це прагнення у межах сфери правового регулювання до користування якимсь конкретним матеріальним або нематеріальним благом. Відмінність такого блага від блага, яке охоплюється змістом суб'єктивного права, полягає у тому, що користування благом, на яке особа має право, визначається можливістю в рамках закону, а до якого має законний інтерес – без вимог певних дій від інших осіб або чітко встановлених меж поведінки [12]. Необхідно зауважити, що Конституційний суд зробив наведені висновки в контексті конституційного подання, яке стосувалося захисту охоронюваних законом інтересів акціонера – тобто, питання щодо захисту інтересу як окремого від суб'єктивного права об'єкта правового захисту.

Проте інтерес особи може бути певною мірою відображеним у її суб'єктивному праві, і останнє тоді буде слугувати засобом здійснення такого інтересу [10, с. 149, 154; 13, с. 552]. Зазначений інтерес не слід ототожнювати із правовою можливістю діяти, оскільки ця правова можливість вже надається самим суб'єктивним правом [2, с. 47]. Разом і тим, бачення мети суб'єктивного права і мети його здійснення у задоволенні інтересу, під яким розуміється задоволення потреби особи, об'єктивної необхідності особи у благу [2, с. 44, с. 47], на нашу думку вимагає уточнення.

Інтерес не може ототожнюватись із конкретною потребою особи. Не заперечуючи взаємозв'язку потреб і інтересів, слід визнавати і їх відмін-

ність, хоча питання характеру такої відмінності і є дискусійним [14, с. 153]. Потреби полягають в нестачі (об'єктивній чи уявній) чогось важливого, такій нестачі, яку суб'єкт не може ігнорувати. На нашу думку, вдалим є погляд Д.В. Александрова на потребу як на дисбаланс «необхідного» і «актуального» у взаємовідносинах суб'єкта із оточуючим середовищем, тоді як інтересом науковець вважає ситуативно-стратегічний вибір суб'єктом такої активності, яка найкраще відновлює такий баланс [15, с. 131]. Інтереси, на відміну від потреб, спрямовані на соціальні і політичні інститути суспільства, які забезпечують розподіл благ [14, с. 154].

Спрямування інтересу до суспільної системи розподілу благ, а не до конкретного визначеного блага, є ознакою відмінності інтересу не тільки від потреби, а і від *мети*. Дослідження характеру такої відмінності було б неповним без звернення до класичної праці Рудольфа фон Ієрінга «Мета у праві» [16]. За Ієрінгом, одухотворені предмети підкоряються закону мети, яка лежить у майбутньому, а не причинності (бо причина лежить у минулому), вони діють «для того, щоб», а не «тому, що» [16, с. lviii, с. 20]. Саме у меті знаходить свою підставу воля. Визначаюча підстава цілеспрямованих дій, уявлення особи про їх мету відноситься до плану теперішнього, тоді як зміст уявлення, практичний мотив воління відноситься до плану майбутнього [16, с. 2–3]. Будь-яка мета має причину і може стати причиною; будь-які дії мають мету. Коли воля опосередковується дією, закон мети вичерпується і замінюється законом причинності, проте це – закон причинності волі, двигуном якої є мета. [16, с. 14–18]. Від категорії «мети» Ієрінг переходить до категорії «інтересу», який виводиться ним із взаємозв'язку суб'єкта і мети, причина якої лежить у самому суб'єкті і полягає у прагненні останнього до задоволення або припинення незадоволення [16, с. 20–22]. У людському суспільстві інтерес особи розглядається ним, вочевидь, з позицій утилітаристських поглядів І. Бенґама і Дж. Мілля, як прояв розумного еґоїзму. Інтерес у баченні Ієрінга є стимулом еґоїзму особи; можливості вільного діяння за власним вибором того хто діє; зацікавленість особи метою. Немає хотіння без цілі. Інтерес особи завжди пов'язаний із нею самою, навіть у випадках самозречення, коли особа діє для інших без видимої користі для себе [16, с. 26–27, 33, 40]. Інтерес не обов'язково має бути пов'язаний із реальною потребою, в особі може бути створене суб'єктивне уявлення про її потребу у чомусь, що стане підставою виникнення її інтересу [16, с. 28–29]. Ієрінг не дає чіткого термінологічного визначення відмінностей «цілі» від «інтересу». Підсумоване і обґрунтоване визначення інтересу і цілі Ієрінг обіцяв надати у останніх розділах свого твору, які так і не вийшли у світ [16, с. 46]. Попри незавершеність праці Ієрінга, або навіть – завдяки такій незавершеності, його ідеї не втрачають впливовості [17, с. 86].

Спробуємо запропонувати наш погляд на місце інтересу у правовідношенні. По-перше, ми вважаємо, що як феномен правового життя інтерес особи є більшим за потребу. Якою би всеосяжною не була правова потреба особи, її інтерес у зв'язку із нею може викликати не лише дії, направлені на задоволення потреби, але і дії *у зв'язку* із виникненням потреби, проте безпосередньо на її задоволення не спрямовані. Велика компанія

у сфері роздрібної торгівлі, якій суд відмовив у стягненні із постачальника передоплати за непоставлений їй товар через банальну неухважність до умов укладеного стандартного договору, крім оскарження рішення суду (задоволення потреби у вирішенні проблеми), перевірить умови існуючих аналогічних договорів із іншими постачальниками, внесе зміни до шаблону стандартного договору на майбутнє, а ще, можливо, проведе атестацію співробітників свого договірно-правового відділу і перевірить свою систему прийняття управлінських рішень. Сучасною діловою мовою такий комплекс заходів компанії назвали б «проактивним», проте це – дії у власному *інтересі* компанії, щодо яких проблема (потреба у вирішенні проблеми) стала лише стимулом. Можна, звичайно, вважати, що всі перераховані дії направлені на задоволення потреби у вирішенні проблеми. У нас, однак, є сумніви щодо того, чи може потреба охопити всі можливі варіанти дій суб'єкта, не конструюючи при цьому нежиттєздатну «суперпотребу», «потребу у всьому і на всяк випадок». По-друге, ми не погоджуємося із точкою зору, що інтерес є суб'єктивним відзеркаленням *об'єктивно* існуючої потреби [18, с. 460]. Ієрінг продемонстрував, що інтерес може штучно виникати щодо потреби *уявної* (прикладом із сучасного життя може стати великий інтернет-розпродаж, який спав нам на очі: ми інколи купуємо річ із «поваги до ціни», тобто, задовольняємо потребу, якої насправді не існувало; але ж ціна нас *заінтересувала*). Психологічні і соціальні пояснення цього феномену лежать далеко за межами предмету нашого дослідження, однак для наших цілей достатньо встановити, що не одні лише об'єктивно існуючі потреби обумовлюють інтерес. По-третє, на нашу думку інтерес є не детермінованим потребою (хоча актуальна потреба впливає на інтерес). Так, частина 3 статті 612 Цивільного кодексу України передбачає, що якщо внаслідок прострочення боржника виконання зобов'язання втратило *інтерес* для кредитора, він може відмовитися від прийняття виконання і вимагати відшкодування збитків (курсів наш. – А.З.). Кредитор не зобов'язаний доводити, що його потреба у благу зникла або змінилась (припустимо, що вона не зникла), але виходячи із інших чинників або потреб (бажає будувати ділові відносини із надійними контрагентами), кредитор може заявити про втрату інтересу до зобов'язання. По-четверте, на наш погляд, інтерес не може бути метою дії особи. Запропоноване Ієрінгом визначення мети дії як сьогоденного уявлення майбутнього результату нам вважається актуальним и глибоким. Інтерес, на відміну від мети, не є уявленням результату, але *мірою* загальної користі, яку очікуваний результат (втілення мети в реальність) може принести суб'єкту. По-п'яте, ми вважаємо, що інтерес не може уявлятися як категорія тільки суб'єктивна [9, с. 219]; або ж тільки як об'єктивне явище, яке існує у суспільних відносинах [10, с. 149; 11, с. 36]. Виключно суб'єктивний характер інтересу як правової категорії унеможливив б її правове застосування у відносинах, коли інтерес особи законно захищає не вона сама (статті 25, 67, 69 Цивільного кодексу України). З іншого ж боку, погляд на інтерес у праві як на суто об'єктивний феномен неминуче призводить до висновку, що хтось інший (авторитет, комп'ютерна програма, штучний інтелект тощо) може визначити за особу, що для неї краще, у чому має

полягати її інтерес, цим взагалі ставлячи під сумнів свободу волі особи як основу її правової поведінки.

Із врахуванням наведених вище міркувань, ми вважаємо, що інтерес (інтереси) особи, як правова категорія, полягає а) у досягненні системою правомочностей та потреб особи такого стану, за якої всі усвідомлені особою потреби задовольняються самим ефективним, економним та оптимальним шляхом із поміж можливих, за допомогою синергії наявних у особи правомочностей (об'єктивна сторона інтересу), а також, одночасно, б) у прагненні особи до такого стану (суб'єктивна сторона інтересу). Будь-яка потреба, яка виникає у особи, розглядається нею через фільтр власного інтересу – як єдиного цілого всіх її правових можливостей та усвідомлених нею потреб (а не окремої правової можливості або потреби). Інтерес особи як правова категорія охоплює лише дозволені законом варіанти правової поведінки і законні прагнення особи, тоді як інтерес особи з психологічної або соціологічної точки зору може виходити за межі дозволених законом дій або прагнень. Якщо вважати, що будь-який інтерес спрямований до системи розподілу благ, то інтерес як правова категорія спрямований до правового регулювання благ. Інтерес особи як категорія права існує весь час, доки особа є правоздатною.

Наведене окреслює контури інтересу у праві. Точне його визначення, оцінка співвідношення його об'єктивної та суб'єктивної сторін, у стислих рамках цієї статті є неможливим. Зазначимо лише, що, на нашу думку, об'єктивна і суб'єктивна сторони інтересу особи пов'язуються принципом розумності, за яким і зміни в системі об'єктивно існуючих правових можливостей та потреб особи, і її суб'єктивні прагнення відповідатимуть її правовому інтересу, якщо від них розумно очікувати покращення правового та економічного становища такої особи.

Втім, запропоновані вище ознаки інтересу дозволяють сформулювати погляд на його роль у процесі здійснення суб'єктивного права, на прикладі права вимоги. Правочин укладається кредитором із метою отримання доступу до користування благом, виходячи із уявлення кредитора про свою потребу у благо – так, як це уявлення склалося у кредитора на момент укладення правочину, виходячи із власного інтересу. Це уявлення про благо об'єктивується у зобов'язанні шляхом визначення форми і меж гарантованих кредитору моделей поведінки, спрямованих на доступ до блага. Із моменту укладення правочину, мети кредитора більше не існує окремо від права вимоги і зобов'язання в цілому – вона стає частиною змісту останнього. Уявлення про благо, об'єктивоване у праві вимоги, перестає залежати тільки від кредитора (інший погляд суперечив би статті 525 Цивільного кодексу України), воно залишається незмінним до моменту здійснення права; проте інтерес кредитора – усвідомлення ним балансу всіх своїх потреб – незмінним не залишається.

Здійснюючи право вимоги, кредитор виходить із розуміння своєї потреби на час такого здійснення, і відповідно формулює мету здійснення. Кредитор може відмовитися від права вимоги – це також є способом здійснення права [4, с. 34–35]. Проте метою вимоги як суб'єктивного права не може бути одночасно отримання доступу до блага і відмова від такого досту-

пу – діалектичну єдність у праві вимоги таких взаємовиключних моделей поведінки неможливо уявити. Відтак, здійснюючи право вимоги шляхом відмови від нього, кредитор діє всупереч первинній меті вимоги, і всупереч очікуванню, яке має боржник у зобов'язанні. Поза сумнівом, здійснення суб'єктивного права є вольовим актом [2, с. 33]. Однак абсолютна свобода волі є свавіллям. Закон дозволяє особі відмовитись від свого майнового права (ч. 3 статті 12 Цивільного кодексу України), але право не може бути інструментом свавільного насилля, воно вимагає виправдання [19, с. 264]. Ми вважаємо, що саме інтерес кредитора є виправданням відмови особи від права. Інтерес – у запропонованому нами вище розумінні – динамічно визначає суб'єктивну цінність для кредитора блага, доступ до якого дає право вимоги, у складі всіх інших його благ і законних потреб, як наявних так і очікуваних. Оцінка кредитором цього блага через призму власного інтересу формує його уявлення про мету здійснення права і визначає вибір ним способу здійснення права вимоги: отримання доступу до користування благом або ж відмова від такого доступу, шляхом відмови від права вимоги.

Не слід, звичайно, вважати, що будь-яка правова поведінка особи є раціональною. Особа може свідомо розпорядитися своїм правом нерозумно, емоційно, керуючись психологічними чинниками, всупереч будь-якій користі для себе або для когось-іншого. Така поведінка може бути законною (за умови, що вона не містить дефекту волі) і породжувати юридичні наслідки; відтак, особа може не керуватися власним інтересом, здійснюючи право. Втім, згадана нераціональна поведінка особи навряд чи може вважатися типовою та розумно очікуваною від неї. Раціональна ж поведінка особи, яка здійснює право, визначається, на нашу думку, саме її інтересом.

Висновки. Наведені вище міркування пропонують переоцінити уявлення про мету здійснення особою суб'єктивного права як задоволення особою своєї конкретної потреби у благо, а також про пов'язаний із суб'єктивним правом інтерес особи, як її усвідомлення своєї окремої об'єктивно існуючої потреби. Натомість, на прикладі права вимоги, інтерес кредитора пропонується вважати складним правовим явищем, яке, з об'єктивної сторони, передбачає таку організацію системи правових можливостей та потреб особи, за якої правове та економічне становище останньої лише покращується (щонайменше – не погіршується), і при цьому включає в себе суб'єктивне прагнення особи такого максимального покращення свого становища. З урахуванням цього, мета здійснення права вимоги визначається кредитором саме із позиції власного інтересу. Інтерес кредитора визначає модель його поведінки в процесі здійснення права и легітиміє відмову кредитора від права вимоги як обраного ним способу здійснення. Питання зв'язку задоволення інтересу кредитора із припиненням зобов'язання потребує подальшого дослідження.

Література

1. Цивільне право. Загальна частина : навч. посіб. / за заг. ред. С.О. Сліпченка, О.Л. Зайцева. Харків : ХНУВС, 2022. 332 с.
2. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ : Алерта, 2017. 494 с.
3. Словник української мови : в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 8 : Природа-Ряхтливий / ред. тому: В. О. Винник та ін.. 1977. 927 с.
4. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 202 с.
5. Чепис О. І. Інтереси в цивільному праві: сутність, місце та особливості захисту: автореф. дис.... канд. юр. наук : 12.00.03. Харків, 2010. 18 с.
6. Жилінкова І. Особливості здійснення суб'єктивних цивільних прав. *Вісник академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 100-107.
7. Голубева Н. Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2013. 456 с.
8. Горбась Д. В. Здійснення суб'єктивних цивільних прав фізичних осіб : Поняття, способи, межі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2008. 200 с.
9. Харитонов Є. О. Категорія інтересу в цивільному праві України. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. : редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Ю. М. Оборотов (заст. голов. ред.), Л. Р. Біла (відп. секр.) та ін.. Одеса : Юрид. л-ра, 2005. Вип. 25. С. 216-221.
10. Венедіктова І. Категорія охоронюваного законом інтересу в цивільному праві України. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 146–158.
11. Катренко А.А. Інтерес як категорія цивільного права. *Часопис цивілістики*. 2018. № 29. С. 34–37.
12. Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року №18-рп/2004 (справа про охоронюваний законом інтерес). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text> (дата звернення: 20.05.2024).
13. Чепис О. І. Законний інтерес як категорія цивільного права. Форум права. 2009. № 1. С. 551–559. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09hoikcr.pdf> (дата звернення: 25.05.2024).
14. Рудницький С. Інтереси в категоріальному ряду «потреби» – «інтереси» – «цінності» – «ідеологія». *Політичний менеджмент*. 2012. № 3. С. 151-161.
15. Александров Д. В. Категорія «інтерес» як об'єкт протосоціологічної і соціологічної рефлексії : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.01. Київ, 2009. 197 с.
16. Von Ihering, Rudolf (1913). Law as a Means to an End (Isaak Husik, Transl.). The Boston Book Company. URL: <https://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/ihering/LawMeansEnd.pdf> (дата звернення: 28.05.2024).
17. Seagle, William (1945). Rudolf von Ihering: Or Law as a Means to an End. University of Chicago Law Review: Vol. 13: Iss. 1, Article 4. URL: <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclev/vol13/iss1/4> (дата звернення: 25.05.2024).
18. Левченко Д.В. Проблеми встановлення сутності категорії «інтерес». *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 1. С. 455–461.
19. Баумейстер А.О. Філософія права : навч. посіб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 311 с.

Анотація

Задорожний А. М. Інтерес кредитора в процесі здійснення права вимоги. – Стаття. У статті аналізуються роль інтересу кредитора в процесі здійснення права вимоги. У сучасній цивілістиці інтерес переважно розглядається з позиції направленості як мети права, так і мети здійснення права, до задоволення певної потреби особи у доступі до блага. За такого підходу «інтерес» виглядає зайвим елементом процесу здійснення права, оскільки фактично ототожнюється із «метою» або «потребою» особи. Таке ототожнювання не дозволяє пояснити здійснення кредитором права вимоги шляхом відмови від права і, відтак, від доступу до блага. Для пояснення розглянути здійснення права вимоги з позицій інтересу кредитора. В позитивному праві України є невизначеність щодо категорії «інтерес», яка не усунута рішенням Конституційного суду України №18-рп/2004.

Сучасна українська наукова думка вивчає інтерес як окремий від суб'єктивного права об'єкт правової охорони, хоча інтерес може і охоплюватися суб'єктивним правом. Останній залишається недостатньо дослідженим. Розглядається розуміння інтересу в праві, викладене німецьким мислителем Рудольфом фон Ієрінгом у незавершеній праці «Мета у праві» (1883). Ієрінг вбачав у інтересі егоїстичне прагнення максимальної корисності від свого права. Натомість, пропонується нова інтерпретація інтересу, заснована на підході Ієрінга, але із урахуванням сучасного правового контексту. За такою інтерпретацією інтерес, з об'єктивної точки зору, відповідає стану максимальної ефективності правомочностей кредитора, у якому система всіх доступних кредитором правових можливостей, які випливають із наявних у нього прав, задовольняє всі потреби кредитора найбільш ефективним, економічним та оптимальним шляхом. Зазначається, що у інтересі присутня і суб'єктивна сторона – прагнення особою такого максимально можливого покращення свого правового і економічного становища. Інтерес дозволяє кредиторі динамічно і комплексно оцінювати всі свої реальні потреби у порівнянні із видами блага, доступ до яких забезпечується наявними у ньому правовими можливостями. У запропонованому новому баченні, інтерес легітиміє здійснення кредитором права вимоги шляхом відмови від нього, і, відтак, взагалі від доступу до блага.

Ключові слова: право вимоги, здійснення права, способи здійснення права, відмова від права вимоги, інтерес кредитора.

Summary

Zadorozhnyi A. M. The interest of creditor during the process of execution of a claim. – Article.

The article is dedicated to the analysis of the role of the interest of a creditor during execution of a claim. Modern civil doctrine tends to consider the interest as a purpose of a subjective right itself and of its execution, directed towards satisfaction of a specific need of a person of a good. Under such approach, the 'interest' can hardly be distinguished from a 'purpose' or 'need' and therefore seems redundant. Besides, identification of the interest through a purpose or need fails to explain how a creditor executes the claim by waiving it. Such explanation may be found when available means to execute a claim are considered from the prospect of the creditor's interest. Positive law of Ukraine does not define the term 'interest' clear enough and the decision of the Constitution Court of Ukraine no. 18-пн/2004 did not help fully resolving that ambiguity. Basing on that court decision, modern scientific opinion of Ukraine views the interest and the subjective right as two separates objects of law, while admitting that the interest may also be a part of the content of the subjective right. However, the latter case is still little studied. The idea of interest in law as proposed by a German philosopher Rudolf von Jhering in his unfinished work 'Law as a Means to an End' (1883) is then considered. Jhering viewed the interest as an egoistic aspiration of a maximum utility of the right. A new interpretation of Jhering's ideas on the interest, placed in the context of the modern legal views, is suggested. Under this new interpretation, the interest – from the objective standpoint – consists in a state of maximum effectiveness of the legal opportunities of the creditor when all legal opportunities that arise out of all rights that creditors holds, are used to satisfy all needs the creditor has in a most effective, economical and optimal way. It must be mentioned that from the subjective standpoint that interest may be viewed as an aspiration of the person for a maximum improvement of her legal or economical state of affairs. The interest allows the creditor to assess her real needs in a dynamic integrity with the goods to which the creditor may have access via the available legal opportunities. In the suggested view, the interest of the creditor legitimates execution of the claim by the way of waiver, and her refusing to access the good as a result of such waiver.

Key words: claim, execution of claim, means to execute the right, waiver of a claim, interest of the creditor.

УДК 340:341.1:342.2

DOI <https://doi.org/10.32782/npuuola.v35.2024.6>*О. О. Козенко*

ІНТЕГРАЦІЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БОРТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ В УКРАЇНІ ДО СТРУКТУР ЄС ТА НАТО

Постановка проблеми. На тлі сучасних геополітичних викликів, зокрема повномасштабного вторгнення російської федерації, питання захисту від тероризму набуло особливої актуальності для України. Держава стикається з терористичними загрозами не лише всередині країни, але й на міжнародній арені, що вимагає посилення співпраці з міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз (ЄС) та Організація Північноатлантичного договору (НАТО). Оскільки дані організації мають розвинену систему боротьби з тероризмом, яка базується на багаторівневій співпраці держав-членів, обміні розвідданими та координації антитерористичних заходів, необхідно провести дослідження реформування системи національної безпеки України для досягнення відповідності європейським і натовським стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню модернізації системи боротьби з тероризмом присвячено чимало наукових праць. З огляду на міжнародний характер протидії тероризму іноземні науковці на постійній основі досліджують дані питання, з них слід виокремити праці Р.А. Адельхана, П. Вілкінсона, Х.П. Гассера, М. Креншоу, В. Лакера, Б. Хофмана та ін. Окремо, дослідженню питань глобалізаційних процесів як джерел тероризму було приділено увагу в працях Р. Роббі, М. Хана, Л. Річардсона та А. Гочева, а проблемам поширення міжнародного тероризму розглядалися у працях О. Кроніна, К. Шимка, Ф. Могаддама, Л. Тіо. Окрім того, питання міжнародного досвіду протидії тероризму досліджувалось українськими науковцями, серед яких: І.М. Рижов [1], В.В. Крутов [2], М.П. Стрельбицький [3], О.С. Шаптала [4], Антипенко В. Ф. [5] та багато інших.

Метою цієї статті є аналіз процесу інтеграції загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні до структур ЄС та НАТО.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правова база боротьби з тероризмом в Україні є ключовим елементом, що визначає правові засади діяльності органів державної влади та їх взаємодію з міжнародними партнерами у сфері безпеки. Інтеграція України до європейських та євроатлантичних структур є однією з ключових стратегічних цілей державної

політики з урахуванням незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, про що зазначено в преамбулі Конституції України [6], особливо в контексті забезпечення національної безпеки. Основним документом, що регулює питання протидії тероризму, є Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [7], який визначає правовий статус суб'єктів анти-терористичної діяльності, їхні повноваження, а також механізми координації та співпраці між різними державними органами.

Важливою складовою нормативно-правової бази є також Кримінальний кодекс України [8], в якому терористичні дії розглядаються як одні з найтяжчих злочинів. Статті 258–258-6 Кримінального кодексу передбачають відповідальність за вчинення терористичних злочинів. Окрім цього, існує низка інших законодавчих актів, які прямо чи опосередковано стосуються боротьби з тероризмом, таких як закони «Про контррозвідувальну діяльність» та «Про правовий режим воєнного стану» [9, 10].

Відповідно до пункту 1 Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України, затверджене Указом Президента України від 14.04.1999 № 379 Антитерористичний центр є постійно діючим органом при Службі безпеки України, який здійснює координацію суб'єктів боротьби з тероризмом у запобігання терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, актам, що загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей, та їх припиненні.

Серед іншого, відповідно до пункту 3 вищезгаданого Положення основним завданням Антитерористичного центру при Службі безпеки України є взаємодія зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом [11].

Також Указом Президента України від 26.07.2001 № 570 «Про порядок взаємодії з міжнародними антитерористичними організаціями» Антитерористичний центр при Службі безпеки України визначено органом, що здійснює взаємодію з міжнародними антитерористичними організаціями [12].

На міжнародному рівні, Україна є активним учасником боротьби з тероризмом завдяки ратифікації низки міжнародних договорів, зокрема Конвенції ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму та Європейської конвенції про запобігання тероризму. Також варто зазначити активну співпрацю з НАТО та ЄС в рамках спільних програм, спрямованих на вдосконалення антитерористичної діяльності.

При наявності розвиненої нормативно-правової бази та створення відповідних структур, система боротьби з тероризмом в Україні стикається з низкою суттєвих проблем та викликів, які ускладнюють її ефективність і здатність відповідати сучасним загрозам.

Дані виклики можна розділити на кілька ключових категорій:

- 1) недостатня координація між відомствами;
- 2) недостатнє фінансування та технічне забезпечення;
- 3) корупція та політичні впливи;

- 4) нестача спеціалістів та недостатній рівень підготовки;
- 5) проблеми законодавчої адаптації до міжнародних стандартів.

Таким чином, Україна продовжує стикатися з низкою серйозних викликів, які вимагають негайного вирішення.

В умовах глобалізації міжнародних відносин боротьба з тероризмом тільки в національних рамках виявляється малоефективною. Перед загрозою зростання масштабів тероризму, та застосування різносторонніх небезпечних засобів і методів, до яких вдаються терористи, особливого значення набувають об'єднані зусилля держав на парламентському, урядовому та суспільному рівнях [13].

Поліпшення координації між відомствами, підвищення фінансування, боротьба з корупцією та вдосконалення міжнародної співпраці є ключовими завданнями для подальшої модернізації системи і її інтеграції до структур ЄС і НАТО. Протягом останніх років Україна посилила свою взаємодію з ЄС та НАТО в рамках спільних програм, які спрямовані на протидію сучасним загрозам.

Також потрібно згадати про важливу Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, яка передбачає поглиблення співпраці у сфері безпеки, зокрема у протидії тероризму, яка включає положення про спільні зусилля у попередженні та боротьбі з тероризмом, забезпеченні громадської безпеки, а також підвищенні здатності захисту критичної інфраструктури.

Одним із ключових напрямів є взаємодія України з Європолем – агентством ЄС з питань правоохоронної співпраці, яке займається боротьбою з організованою злочинністю, тероризмом і кіберзлочинністю. Україна підписала угоду про оперативне співробітництво з Європолем, яка дозволяє здійснювати обмін інформацією між правоохоронними органами ЄС та України для попередження терористичних атак і виявлення терористичних мереж. Іншим важливим партнером для України є Євроюст – агенція ЄС з питань правосуддя, яка підтримує співпрацю між країнами ЄС у кримінальних справах, включаючи боротьбу з тероризмом. Співпраця України з Євроюстом включає координацію розслідувань та судових процесів, пов'язаних із терористичною діяльністю, особливо в питаннях міжнародного тероризму та екстрадиції підозрюваних у тероризмі.

Україна також активно співпрацює з НАТО у рамках програм, що стосуються боротьби з тероризмом та посилення загальної безпеки. Основою для цієї співпраці є Партнерство заради миру (PfP) – ініціатива НАТО, до якої Україна приєдналася ще в 1994 році. У рамках цього партнерства проводяться спільні навчання, тренінги та обмін досвідом щодо запобігання терористичним загрозам.

Одним із головних інструментів співпраці є участь України в антитерористичних навчаннях НАТО, які покликані підвищити здатність реагувати на терористичні атаки, зокрема використання зброї масового ураження. Україна бере участь у навчаннях, що проводяться у рамках програми Оборона проти тероризму (Defence Against Terrorism Programme, DAT), яка зосереджена на розробці передових технологій для захисту від терористичних загроз, таких як захист авіаційного транспорту, протидія саморобним вибуховим пристроям та попередження атак на критичну інфраструктуру.

Важливу роль у співпраці відіграє участь України у програмі Наука заради миру та безпеки (SPS), яка підтримує науково-дослідні проекти з питань боротьби з тероризмом. Програма включає розробку новітніх технологій для виявлення терористичних загроз, кібербезпеки, захисту критичної інфраструктури, а також підтримує дослідження, спрямовані на підвищення стійкості до терористичних атак. Українські науковці беруть участь у проектах у співпраці з іншими країнами-партнерами НАТО, що дозволяє Україні інтегрувати новітні технології в національну систему безпеки.

Також варто відзначити активну співпрацю в рамках обміну розвідувальною інформацією між Україною та НАТО. Україна отримує доступ до аналітичних і розвідувальних даних через Розвідувальну структуру НАТО (NATO Intelligence Fusion Centre, NIFC), що допомагає ефективно реагувати на терористичні загрози. Обмін інформацією дозволяє Україні оперативно виявляти потенційні загрози і координувати свої дії з країнами-членами Альянсу.

Співпраця України з ЄС та НАТО у сфері боротьби з тероризмом надає значні переваги. Україна отримує доступ до передових технологій і практик, що дозволяє підвищити ефективність національних органів у запобіганні та реагуванні на терористичні загрози. Зокрема, участь у спільних навчаннях і програмах дозволяє покращити підготовку українських фахівців і адаптувати законодавчу базу до міжнародних стандартів.

Перспективи подальшої інтеграції включають поглиблення співпраці з ЄС та НАТО в частині обміну розвідданими, модернізацію антитерористичних структур і залучення України до нових безпекових ініціатив. Поглиблення участі України в програмах кібербезпеки, захисту критичної інфраструктури та протидії фінансуванню тероризму стане наступним кроком у зміцненні національної безпеки та інтеграції до загальноєвропейської та євроатлантичної безпекової системи.

Адаптація національної системи боротьби з тероризмом до стандартів ЄС та НАТО є важливим етапом інтеграції України в європейські та євроатлантичні безпекові структури. Україна активно працює над модернізацією власної антитерористичної політики, правової бази та інституційної спроможності відповідно до вимог і стандартів цих міжнародних організацій. Цей процес включає реформування законодавства, розвиток професійних компетенцій, підвищення технічної оснащеності та забезпечення ефективної координації між різними відомствами, які займаються боротьбою з тероризмом.

Також Україна активно працює над адаптацією національних правових норм до стандартів Європейської конвенції про запобігання тероризму. Крім того, проводиться робота з інтеграції положень директив НАТО щодо забезпечення безпеки у військових та цивільних структурах, що дозволяє Україні гармонізувати свої стандарти з вимогами Альянсу.

Інший важливий аспект адаптації – реформа інституцій та посилення координації між силовими структурами. Для забезпечення ефективної боротьби з тероризмом Україна вдосконалює механізми взаємодії між такими відомствами, як Служба безпеки України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Збройні сили України та

інші органи, які беруть участь в антитерористичних операціях. Це відповідає практикам ЄС і НАТО, де особлива увага приділяється міжвідомчій координації та обміну інформацією для швидкого реагування на загрози.

Україна також інтегрує сучасні інформаційно-аналітичні системи, що дозволяють організувати ефективний обмін розвідувальною інформацією як всередині країни, так і з міжнародними партнерами. Така система, схожа до тієї, що використовується в НАТО та ЄС, дозволяє оперативно обробляти дані про терористичні загрози, координувати дії та спільно з іншими країнами протидіяти терористичним атакам.

Одним із важливих елементів адаптації є підвищення професійної підготовки українських фахівців у сфері безпеки. Українські силові структури активно беруть участь у навчаннях і тренінгах, що проводяться під егідою НАТО та ЄС, зокрема у рамках програми «Партнерство заради миру» та інших ініціатив Альянсу, таких як Оборона проти тероризму (DAT). Ці навчання зосереджуються на реагуванні на терористичні загрози, захисті критичної інфраструктури, протидії саморобним вибуховим пристроям і кібертероризму. Підвищення професійної підготовки також включає розвиток спеціалізованих антитерористичних підрозділів, які діють відповідно до стандартів НАТО. Участь у спільних навчаннях із силами країн-членів НАТО дозволяє українським спецпідрозділам вивчати передові тактики та технології боротьби з терористами, що сприяє зміцненню їхньої оперативної спроможності.

Особливо актуальним є розвиток систем кібербезпеки, зокрема із Агентством ЄС з кібербезпеки (ENISA) та відповідними структурами НАТО. Оскільки кібертероризм є однією з основних загроз у сучасному світі, адаптація України до європейських та натовських стандартів у цій сфері є критично важливою. В рамках спільних програм Україна запозичує європейський досвід щодо запобігання кібертерористичним атакам, моніторингу кіберпростору та захисту критичних об'єктів від кібератак.

Україна вже бере активну участь у спільних навчаннях та антитерористичних тренінгах, що організовуються ЄС і НАТО. Подальше розширення цієї участі дозволить українським фахівцям підвищувати свій професійний рівень, вивчаючи передові практики боротьби з тероризмом та методи реагування на надзвичайні ситуації. Такі навчання також сприятимуть покращенню взаємодії між українськими та міжнародними антитерористичними підрозділами, що є важливим для підвищення готовності до реагування на терористичні атаки, включно з тими, що загрожують критичній інфраструктурі.

Інтеграція до безпекових структур ЄС і НАТО також сприятиме підвищенню міжнародної довіри до України як партнера, готового дотримуватися високих стандартів безпеки та взаємодіяти у боротьбі з тероризмом. Це може сприяти подальшому зміцненню міжнародної підтримки у забезпеченні безпеки, що наразі вкрай важливо для України.

Одним із серйозних викликів для інтеграції є недостатня інституційна спроможність України. Хоча законодавча база вже починає відповідати міжнародним стандартам, інституційна слабкість, відсутність належної координації між відомствами та недостатня взаємодія на оперативному

рівні залишаються серйозними проблемами. Для ефективної інтеграції необхідно покращити координацію між суб'єктами боротьби з тероризмом.

Модернізація загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні і інтеграція до структур ЄС та НАТО вимагає значних фінансових ресурсів, яких Україні часто бракує. Оновлення технічного обладнання, участь у навчаннях, розробка нових технологій, а також підтримка відповідних структур потребують стабільного фінансування, що може бути обмеженим через складну економічну ситуацію в Україні.

Загалом, інтеграція до структур ЄС і НАТО сприятимуть посиленню здатності України протистояти тероризму та забезпеченню безпеки на національному і міжнародному рівнях. Тому, успішна реалізація цих зусиль є критично важливою не лише для стабільності України, але й для безпеки всього європейського континенту.

Висновки. Інтеграція України до структур ЄС і НАТО у сфері боротьби з тероризмом є важливим стратегічним кроком на шляху до забезпечення національної безпеки. Цей процес передбачає адаптацію національної антитерористичної системи до європейських і євроатлантичних стандартів, що включає модернізацію законодавства, реформування інституцій, підвищення професійної підготовки та впровадження передових технологій. Співпраця з міжнародними організаціями відкриває для України широкі можливості в отриманні передових методів боротьби з тероризмом, обміну розвідувальною інформацією та участі у спільних операціях.

Україна вже досягла значних успіхів у співпраці з ЄС та НАТО, беручи активну участь у спільних навчаннях, програмах з кібербезпеки та антитерористичних операціях. Спільні зусилля у боротьбі з тероризмом дозволяють Україні бути частиною міжнародних ініціатив, спрямованих на зміцнення глобальної безпеки. Однак на шляху до повної інтеграції існує низка викликів, зокрема геополітичних, економічних та інституційних, які потребують подальших реформ та стабільної підтримки.

За останні роки тероризм вийшов на зовсім інший, глобальний рівень, тому окремі держави вже не в змозі лише своїми силами протистояти терористичним організаціям, але це можна вирішити зусиллями усієї міжнародної спільноти [14].

Крім того, міжнародна співпраця у цьому напрямі допомагатиме Україні ефективніше реагувати на сучасні виклики, включаючи терористичні загрози, організовану злочинність і кібертероризм.

Література

1. Рижов І. М. Про перспективи вдосконалення стратегій протидії тероризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. Вип. 9-1.2014. С. 185–187.

2. Протидія інформаційному тероризму та його фінансуванню в сучасних умовах : монографія / авт. кол.: В. В. Крутов, М. П. Стрельбицький, О. А. Шевченко. за заг. ред. д-ра юрид. наук, засл. юриста України, проф. В. В. Крутова ; Нац. акад. прав. наук України. Київ : Вид-во НАПрНУ ; Ужгород : ІВА, 2014. 309 с. Бібліогр.: с. 284–302.

3. Стрельбицький М. П. Соціальні передумови (юридичні факти) інформаційного тероризму та кіберзлочинів. *Вісник ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка*. Вип. 2. 2014. С. 217–226.

4. Талалай Д., Шапала О., Радченко О. Службово-бойова діяльність Служби безпеки України: проблеми принципів управління. *Вісник НАДПСУ*, № 1. 2017.

5. Антипенко, В. Ф. Боротьба із сучасним тероризмом: міжнародно-правові підходи. Київ. Юнона-М. 2002. С. 723.
6. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
7. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
9. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 № 374. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>
10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
11. Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України : Указ Президента України від 14.04.1999 № 379. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/379/99>
12. Порядок взаємодії з міжнародними антитерористичними організаціями : Указ Президента України від 26.07.2001 № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/570/2001#Text>
13. Федоренко О.А., Міжнародне співробітництво з протидії терористичній діяльності як злочину проти громадської безпеки. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*. Харків. 2019. С. 199–200.
14. Кукуріло Д.О. Міжнародно-правова регламентація протидії тероризму: окремі питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2021. С. 619–622.

Анотація

Козенко О. О. Інтеграція загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні до структур ЄС та НАТО. – Стаття.

Стаття присвячена інтеграційним питанням співпраці України з ЄС і НАТО, адже саме вони надають нашій державі доступ до передових технологій і методологій боротьби з тероризмом, допомагають зміцнювати позиції на міжнародній арені. У науковій роботі наведено приклади ефективних механізмів реагування на терористичні загрози, дієві механізми підвищення рівня безпеки як на національному, так і на регіональному рівнях, а також функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні.

Особлива увага присвячена вивченню поточного стану національної антитерористичної безпеки, а також викликам і перспективам адаптації до європейських та натовських стандартів у цій сфері. Тому об'єктом дослідження наукової статті є антитерористична система України, а предметом – її інтеграція до міжнародних безпекових структур.

Адже, одним із важливих викликів міжнародно-правового співробітництва для України на даний час, в умовах дії правового режиму «воєнного стану» є співпраця у сфері антитерористичної безпеки. Це зумовлено тим, що за сучасних умов геополітичної нестабільності ефективне міжнародне співробітництво разом з іншими видами останнього здатне сприяти успішному вирішенню низки проблем як глобального характеру – підтримання миру та безпеки, так і регіонального – забезпечення гармонійного співіснування держав в окремих частинах світу. Водночас міжнародне співробітництво України у забезпеченні національної безпеки в цілому сприяє підвищенню міжнародного авторитету нашої держави, підсиленню міжнародної довіри до неї з боку інших держав, покращенню її іміджу у справі формування архітектоніки європейської і світової систем безпеки.

Ключові слова: тероризм, боротьба з тероризмом, терористичний акт, загальнодержавна система боротьби з тероризмом в Україні, співпраця з міжнародними організаціями, Європейський Союз, Організація Північноатлантичного договору.

Summary

Kozenko O. O. Integration of the national system of combating terrorism in Ukraine into the EU and NATO structures. – Article.

The article is devoted to the integration issues of Ukraine's cooperation with the EU and NATO, as they provide our country with access to advanced technologies and methodologies for combating terrorism and help strengthen its position in the international arena. The research paper provides examples of effective mechanisms for responding to terrorist threats, efficient

mechanisms for improving security at both the national and regional levels, and the functioning of the national system of counter-terrorism in Ukraine.

Particular attention is paid to the current state of national anti-terrorism security, as well as the challenges and prospects for adaptation to European and NATO standards in this area. Therefore, the object of the study is the anti-terrorist system of Ukraine, and the subject is its integration into international security structures.

Indeed, one of the most important challenges of international legal cooperation for Ukraine at present, under the legal regime of martial law, is cooperation in the field of anti-terrorist security. This is due to the fact that in the current conditions of geopolitical instability, effective international cooperation, along with other types of cooperation, can contribute to the successful resolution of a number of problems of both a global nature – maintaining peace and security – and a regional nature – ensuring harmonious coexistence of states in certain parts of the world. At the same time, Ukraine's international cooperation in ensuring national security in general contributes to the enhancement of the international authority of our state, strengthening of international trust in it on the part of other states, and improvement of its image in shaping the architecture of the European and global security systems.

Key words: terrorism, counter-terrorism, terrorist act, national system of counter-terrorism in Ukraine, cooperation with international organisations, European Union, North Atlantic Treaty Organisation.

UDC 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/npuuola.v35.2024.7>*I. V. Lagutina*

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PLATFORM EMPLOYMENT

Formulation of the problem. One of the new and fast-growing forms of employment is platform employment. According to the Organization for Economic Cooperation and Development, online platforms are the result of innovation in technology and one of the new manifestations of globalization [1].

The International Labour Organization divides digital labour platforms into two categories: 1) web-based online platforms that bring together a customer and a contractor, i.e. an individual or business and a contractor who will perform paid work remotely (freelance and competition platforms (e.g. Upwork, Freelancer), microtask platforms (Appen, Microworkers), competitive programming platforms (Topcoder, Codeforces), medical consultation platforms (DocOnline); 2) location-based platforms that bring together a client and a business, while services are provided in person, in a certain location, and the contractor is often a third party; this type includes, in particular, repair services, taxi and delivery, household services, homework, care services [2, p. 40].

There are no international legal instruments that comprehensively regulate the operation of digital labour platforms. However, across the United Nations (UN) system, the platform economy has been addressed in various reports, including those on digital inclusion [3] and emerging challenges related to the use of personal data [4].

The **purpose** of this article is to study the quality of employment on digital labour platforms, paying special attention on directions of employment transformation in the context of digitalization of the global economy.

Analysis of recent research and publications. The existing literature on platform employment mainly addresses the following aspects: formulating a definition of platform employment and platform employee; assessing risks and opportunities for employees and enterprises; developing mechanisms for social protection of platform employees. It has already been subjected to scientific analysis by such domestic and foreign scientists as D. Acemoglu, M. Aleksynska, P. Bai, K. Barefoot, X. Cai, L. Charles, Y.P. Chen, Z. Chen, P. Choudary, D. Curtis, W. Craig, S. Daniel, M. Graham, D. Green, D. Guellec, R. Heeks, X. Huang, C. Freudenberg, Y. Jiang, W. Jolliff, K. Lenaerts, C. Liu, Q. Kong, J. Nicholson, P. Restrepo, L. Schulz, S. Shuting, V. De Stefano, A. Stewart, Y. Zhang, Q. Zhang, X. Zhu and others.

Presentation of the main material of the study. There are typically at least three parties involved in digital platform work: a digital labour platform, a client and a digital platform worker. A digital labour platform is “an online facility or marketplace operating on digital technologies (including the use of mobile apps) that are owned and/or operated by an undertaking, facilitating the matching between the demand for and supply of labour provided by a platform worker”. A digital platform employee is an individual who provides labour, intermediated with a greater or lesser extent of control via a digital labour platform, irrespective of their legal employment status. Both the care receiver (the client) and the care provider (the digital platform worker) using digital labour platforms for health and social care purposes may find themselves in a vulnerable situation that presents severe risks to their safety and health. Depending on the specific case, the balance of power may tip in favour of the care receiver or provider, making both vulnerable to abuse, harassment and discrimination. This is especially the case when the care provision takes place inside the client’s home, and the workers become invisible (e.g. in domestic care work, which tends to attract migrant women workers, who are particularly vulnerable to exploitation and have a high risk of being wrongly classified as self-employed)[5].

The following digital platforms [6] should be singled out: transactional – a product, technology or service that acts as a channel (or mediator) between users of a platform to facilitate exchange and transactions (for example, Alibaba, Amazon, Uber, Airbnb, Baidu); innovative – a product, technology or service that serves as a certain basis of the innovation ecosystem for the own development of additional products, technologies or services by other companies with a less organized innovation system (for example, Windows, Android, Salesforce); integrated – a product, technology or service that is both transactional and innovative platforms (for example, Apple); investment – platforms consisting of companies that implement the platform’s investment portfolio strategy as a holding and/or active investor of the company.

In the European Union, it is estimated that around 28 million people (in 2022) are involved in such work arrangements, with the number expected to rise to 43 million by 2025 [7].

Unionen in Sweden and IG Metall in Germany have agreed to work together to find ways organise the growing number of people working in isolation through online platforms. It is estimated that some 700,000 people in Sweden are earning their living through ‘crowd-working’: selling their labour to employers via platform-based companies, a phenomenon also known as the sharing or ‘gig’ economy. Many of these online jobs are precarious and badly paid. ILO research indicates that workers suffer from lack of autonomy, constant pressure and no way of claiming their rights.

Many platform workers are self-employed rather than employees: minimum wage rules and health and safety standards do not apply to them. The problem to be addressed goes far beyond litigation like the one Uber was involved in: there is a growing understanding that the traditional distinction between employment and self-employment does not fit the realities of digital labour. The following areas of legislative reform can be identified: 1) rethin-

king the concept of “employee”, expanding the scope of protective labour laws; 2) introducing an intermediate category between employment and self-employment (already happening in a number of countries); 3) a more radical measure – extending labour laws to the self-employed, provided that they earn up to a certain amount; 4) developing special legal regulation of labour on online platforms. For example, a revision of the approach to protecting the life and health of employee, since the traditional emphasis on protecting from hazardous physical factors of production in the context of digitalization of labour should shift towards psychosocial problems [8].

To avoid a downward spiral in working conditions and pay, trade unions are stepping up to the challenge of organising and defending such employees [9].

By its essence, platform work, in the case of its implementation within the framework of labour relations, is a continuation of the construction of borrowed labour in the form of outsourcing, which is characterized by the entry into labour relations of a subject of a third party of an employment agency [10, p. 194].

Employment on platforms is often associated with the problem of hidden employment or dependent self-employment, i.e. concealment by the parties of the real essence of the legal relationship in order to avoid obligations under the employment contract regarding the payment of taxes, payment of social contributions, registration of employment relationships with employees.

There is no consensus on how to classify such workers, whether as employees or self-employed [11]. The lack of unanimity is a consequence of the diversity of factual circumstances and regulatory frameworks. Court decisions on classification issues have widely applied the principle of factual priority rather than strict interpretation of contractual terms. Courts within a single jurisdiction have sometimes made conflicting decisions [12] regarding workers in the same or substantially similar situations, which may be due to the courts' reliance on multi-factor criteria that are subject to interpretation.

The use of digital technologies to coordinate work processes in an organisation is also known as the “platformisation of work”. It should be distinguished between: 1) activity monitoring (the monitoring of activities carried out with digital tools, such as monitoring of computer use, emails, etc.); 2) physical monitoring (the monitoring of physical presence in the workplace, such as tracking of entry and exit or monitoring working times); 3) automated direction systems (e.g. automatic allocation of time/shifts); 4) automated evaluation systems (e.g. use of ratings to allocate work) [13].

In the Concept of Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020, approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 17, 2018 No. 67-p38, among the technological concepts that should be taken into account when implementing initiatives for the digitization of state institutions, digital state platforms are noted.

According to the aforementioned Concept, «digital state platforms are a concept for the formation of state bodies aimed at simultaneously improving the quality of services, optimizing the number of civil servants and reducing costs. «Digital» platforms allow you to solve tasks, increase efficiency, reducing the cost of operations and the time of execution. State bodies use «digital»

platforms to simplify and optimize internal processes, improve interaction with citizens and reduce costs. Despite the announced development of state digital platforms, no full-fledged state platforms have been created in Ukraine today. It can be noted about the Unified state web portal of electronic services «Portal Diya», the online digital literacy platform «Diya. Digital education», online platform «Action. Business» as prototypes of state digital platforms.

Several job platforms, whether focusing exclusively on telework or publishing remote positions alongside in-person roles, have been created over the past year with the aim of supporting Ukrainians. These include EmployUkraine, UA Talents, and JobAidUkraine [14].

The nature of work on platforms may expose employees to more serious occupational risks, in particular psychosocial risks such as stress, anxiety, burnout and depression [15].

Platform employment is heterogeneous. The platform architecture has an important impact on employees' autonomy, as well as their working conditions and wages [16].

Fairwork's research, conducted across 38 countries and 190 platforms (most of which operate in multiple countries), shows that platforms can widen the gender pay gap, reduce women's labour force participation, and create gender-segregated labour markets [17].

Besides, factors aggravating occupational and health risks and challenges are: 1) unclear employment status and contract (employees become responsible for their own safety and health); 2) algorithmic management (concentrated power in the platform; rewards or penalties based on employees' performance; lack of transparency of the algorithm; reduced employees' autonomy, job control and flexibility; exhaustion, anxiety, stress; isolation and lack of social support; cause sleeping problems, exhaustion, stress, depression, etc.; limit employee organisation and collective bargaining; complicate implementation of preventive measures and access to OSH services); 3) work transience and boundaryless careers (job and income insecurity; lead to mental and physical health issues) [18].

Owing to standard patterns in the service delivery process, platforms exercise considerable control over the terms of exchange using various technological surveillance mechanisms to track service delivery. Freelancing platforms like UpWork exercise surveillance by taking regular screenshots of the freelancer's screen, recording keystrokes and mouse clicks, and by using the worker's webcam to determine when the freelancer is actually working [19]. Home-care platform Honor connects caregivers with customers and monitors the exchange by determining whether caregivers arrive on time, whether they check social media or take calls while on the job, and whether they are walking around, rather than sitting down, while logging in specific tasks [20].

It remains an open question whether fair representation of workers in the digital economy is achievable, especially when it comes to platform employment. The first step is to overcome the fragmentation of workers. For example, one way to achieve this goal was the establishment of an ombudsman's office in 2017 by the German metalworkers' union IG Metall, together with the German Crowdsourcing Association and eight influential job platforms. The body,

chaired by a judge at the Frankfurt Labour Court, consists of an equal number of platform representatives on the one hand and representatives of IG Metall and platform workers on the other. It is intended to mediate conflicts between workers, platforms and customers and to monitor compliance with the code of conduct that the participating platforms agreed on back in 2015 as a form of voluntary self-regulation. At the same time, IG Metall has created a resource for platform workers to communicate with each other and with the union. All these efforts cannot be limited to the national level, and transnational cooperation between trade unions is a good sign [21].

Strengthening information security is necessary, as the possibilities for collecting and processing data using digital tools are increasing dramatically, which puts the protection of employees' privacy at risk. The employer should not act at his own discretion when it comes to what data about employees is collected, stored and used. Commercial secrets and any official information in general are equally at risk of illegal circulation.

An interesting trend in the development of platform employment, reducing the risks of social security of platform employees, is associated with the idea of »platform cooperativeism«, the purpose of which is to find alternative ways to manage the CPT and guarantee the protection of employees and consumers [22]. Our analysis showed that a characteristic feature of the development of platform employment in Brazil is precisely platform cooperatives, that is, the creation of self-governing cooperatives that unite employees.

The impact of digitalisation on society and the world of work is growing and will only become more pervasive. But the transformation is a multifaceted one. All this indicates the need to fill the gap regarding necessity strengthening the regulation of working time issues, by providing employees with a specific right to disconnect from a digital labour platform in certain cases and addressing the issue of payment for waiting time; monitoring and enforcement of occupational and health regulations; expanding the coverage of social security systems; clarifying the rights related to the protection of employee's personal; ensuring the protection of employees and defining the responsibilities of platforms in this regard; establishing accessible and appropriate dispute resolution mechanisms, particularly taking into account the specific nature of work on platforms and its nature.

Bibliography

1. OECD (2019). An Introduction to Online Platforms and Their Role in the Digital Transformation. OECD Publishing, Paris.
2. ILO (2021). World Employment and Social Outlook 2021: The role of digital labour platforms in transforming the world of work International Labour Office. ILO, Geneva.
3. Digital Economy Report Pacific Edition 2022: Towards Value Creation and Inclusiveness, 2023.
4. Digital Economy Report 2021: Cross-border Data Flows and Development – For Whom the Data Flow, 2021.
5. Digital platform work in the health and social care sector: implications for occupational safety and health. URL: <https://osha.europa.eu/en/publications/digital-platform-work-health-and-social-care-sector-implications-occupational-safety-and-health>
6. Evans P.C., Gawer A. The Rise of the Platform Enterprise. The Center for Global Enterprise. 2016. URL: https://www.thecge.net/wp-content/uploads/2016/01/PDF-WEB-Platform-Survey_01_12.pdf.

7. EU rules on platform work. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/platform-work-eu/#platform%20work>
8. Manfred W. 2021. "Challenges for Labour Law in the Era of Digitalization." *The Future of Work: Labour Law and Labour Market Regulation in the Digital Era*. Ed. by A. Perull. Wolters Kluwer.
9. Fernández-Machas, E., Urzi Brancati, M. C., Wright, S., & Pesole, A. (2023). *The platformisation of work*. Publications Office of the European Union. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC133016>
10. German and Swedish unions unite to defend crowdworkers. URL: <https://www.etuc.org/en/german-and-swedish-unions-unite-defend-crowdworkers>
11. Велика Українська енциклопедія: у 20 т. Том 11: Трудове право. редкол. С. М. Прилипка, М. І. Іншин, О. М. Ярошенко. 2018. 776 с.
12. ILO, Decent Work in the Platform Economy.
13. Stefano De V., "Negotiating the Algorithm": Automation, Artificial Intelligence and Labour Protection, ILO Employment Policy Department, Employment Working Paper No. 246, 2018.
14. Displacement, integration, and return: What remote work possibilities for Ukrainians? URL: <https://www.icmpd.org/blog/2023/displacement-integration-and-return-what-remote-work-possibilities-for-ukrainians>
15. Karolien Lenaerts et al., *Digital Platform Work and Occupational Safety and Health: A Review (EU-OSHA, 2021)*.
16. Quality in the Platform Economy // ILO: URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cab-inet/documents/publication/wcms_618167.pdf
17. Gender and Platform Work: Beyond Techno-Solutionism. Report. Fairwork, 2023 // Fairwork. URL: <https://fair.work/wp-content/uploads/sites/17/2023/07/Gender-report-one-page-handout-A4-3.pdf>
18. Digital platform work: implications for occupational safety and health. URL: https://osha.europa.eu/sites/default/files/documents/HWC23-25_Digital_platform%20work_en_0.pptx
19. Ajunwa, I.; Crawford, K.; Schultz, J. 2017. "Limitless worker surveillance", in *California Law Review*, Vol. 105, pp. 735–776. Available at: <http://www.californialawreview.org/wp-content/uploads/2017/07/3Ajunwa-Schultz-Crawford-36.pdf>
20. Said C. 2015. "Honor lands \$20 million for senior in-home care agency" in *San Francisco Chronicle*, 2 Apr. Available at: <http://www.sfchronicle.com/business/article/Honor-lands-20-million-for-senior-in-home-care-6173606.php>.
21. Manfred W. 2020. "Challenges for Labour Law and Industrial Relations." *Global labour and employment relations: Experiences and challenges*. Eds D. Kim, M. Runnmar. Seoul: Parkyoung Publishing & Company.
22. Interview with Trebour Schol – connecting cooperati vesto the future of work, digitally. Report. International Labour Office. Geneva: ILO // ILO: [сайт]. URL: https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/news/spotlight/WCMS_616775/lang-en/in-dex.htm.

Summary

Lagutina I. V. Trends in the development of platform employment. – Article.

The development of the digital economy is leading to significant changes in the sphere of labour and employment around the world, manifested in the transformation of the traditional employment structure, increased labour mobility, and the expansion of the use of non-standard forms of employment. One of the new and rapidly developing forms of employment is platform employment. And despite the fact that it still occupies a small share of the overall labour market, employment through online platforms is a clear proof of technological shifts and globalization.

Today's platforms limit employee mobility and choice by preventing workers from moving their reputation data to other platforms. Enabling workers' access to data, particularly reputation data, would increase their bargaining power by reducing their dependence on a particular platform.

Regulation of platforms must embrace twenty-first century complexity. Platforms are complex, emergent systems and cannot be effectively regulated using industrial-era regulation. They scale to millions of users, sometimes billions, which evolve through the use of vast amounts of data and employ learning algorithms that evolve their operations over time. The data-ingesting processes underlying optimization of the platform business model can also be harnessed in the service of optimal regulation.

Conclusions are made about the high degree of differentiation of the quality of employment on digital labour platforms depending on the method of performing work (online or offline), the presence of platform work as the only employment of the employee, the degree of control of the platform over the employee and the type of work performed. Additional characteristics of work are identified, in addition to the lack of social protection, which worsen the quality of platform employment compared to traditional.

Key words: platform employment, platform economy, non-standard forms of employment, labour rights.

Анотація

Лагутіна І. В. Тенденції розвитку платформної зайнятості. – Стаття.

Розвиток цифрової економіки призводить до значних змін у сфері праці та зайнятості в усьому світі, що проявляється у трансформації традиційної структури зайнятості, збільшенні мобільності робочої сили та розширенні використання нестандартних форм зайнятості. Однією з нових форм працевлаштування, яка швидко розвивається, є працевлаштування на платформі. І незважаючи на те, що він все ще займає невелику частку загального ринку праці, працевлаштування через онлайн-платформи є яскравим доказом технологічних зрушень і глобалізації.

Сучасні платформи обмежують мобільність і вибір співробітників, не дозволяючи працівникам переносити дані про свою репутацію на інші платформи. Надання працівникам доступу до даних, зокрема даних про репутацію, збільшить їхню переговорну силу, зменшивши їх залежність від певної платформи.

Регулювання цифрових платформ має охоплювати складність двадцять першого століття. Платформи є складними системами, що виникають, і їх неможливо ефективно регулювати за допомогою регулювання індустріальної епохи. Вони масштабуються до мільйонів користувачів, іноді мільярдів, які розвиваються завдяки використанню величезних обсягів даних і використовують алгоритми навчання, які з часом розвивають їхні операції. Процеси надходження даних, що лежать в основі оптимізації бізнес-моделі платформи, також можна використовувати для оптимального регулювання.

Зроблено висновки про високий ступінь диференціації якості зайнятості на цифрових трудових платформах залежно від способу виконання роботи (онлайн чи офлайн), наявності роботи на платформі як єдиного заняття працівника, ступеня контролю за платформу над працівником і вид виконуваної роботи. Виявлено додаткові характеристики праці, окрім відсутності соціального захисту, які погіршують якість платформної зайнятості порівняно з традиційною.

Ключові слова: платформна зайнятість, платформна економіка, нестандартні форми зайнятості, трудові права.

УДК 340.11

DOI <https://doi.org/10.32782/pnuola.v35.2024.8>*М. Б. Мельник*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДОКТРИНИ ТРУДОВОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПРИЙНЯТТЯ (ВИДАННЯ) НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Постановка проблеми. Прийняття (видання) нормативно-правових актів у сфері трудового законодавства опосередковується не тільки правотворчим та право моніторинговим процесом, але й безпосередньо залученням доктринальних інструментів трудового права України. За таких умов, очевидно не йдеться про «втручання» доктринального процесу у процес прийняття (видання) нпа, скільки про потребу аналізу на предмет спроможності інструментарієм доктрини трудового права бути дотичним до забезпечення ефективної процедури прийняття (видання) нормативно-правових актів у сфері трудового законодавства України.

Адже, одна справа, коли постає питання про здійснення «прийняття» компетентним органом того чи іншого нормативно-правового акту, або ж – його «видання, натомість зовсім інша справа – проведення та забезпечення саме ефективного правового моніторингу доктриною трудового права цих процесів («прийняття», «видання»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній науці, ефективність доктрини трудового права в контексті прийняття (видання) нормативно-правових актів, комплексно не переймалися вчені. Частко, увага вчених була зосереджена на тій чи іншій проблемі, які висвітлюють лише деякі елементи проблеми, але не комплексно, не предметно до питання «прийняття» («видання»).

Так, *до прикладу*, проблемами ефективності переймалися такі дослідники як О.В. Білоус [1, с. 12–14], Ю.Б. Бірченко [2, с. 200–203], Л.Ф. Купіна [8, с. 180–188], Ю. Поченцов [10, с. 33–36], О. Волков [6, с. 109–116], та інші.

Питаннями правової доктрини переймалися такі дослідники як В.І. Семініхін [18], Є.К. Полянський [11, с. 27–30; 12, с. 297–313], Клещенко [7, с. 31–33] та інші.

Питаннями правового моніторингу та правотворчості займалися такі вчені як О.О. Кот, Н.С. Кузнецова, Гриняк А.Б., М.М. Великанова [13], В.І. Риндюк [17, с. 137–142], та інші.

Попри проведені дослідження зазначених вчених, проблемні питання ефективності доктрини трудового права в контексті прийняття (видання)

нормативно-правових актів очевидно не були вирішені, зокрема, як виявляється і в питаннях «прийняття» («видання») нпа в царині трудового законодавства; як і стосовно ефективного задіяння доктрини трудового права до правотворчого процесу. Це і спонукає нас до постановлення відповідної мети задля подальшого проведення дослідження у затребуваному контексті.

Отже, **метою даної статті** є з'ясування проблем ефективності доктрини трудового права в контексті прийняття (видання) нормативно-правових актів. Вирішення цього питання, надасть можливість з'ясувати можливість забезпечення ефективного правового моніторингу доктриною трудового права процесів «прийняття» («видання») нормативно-правових актів у сфері трудового права (власне – стосовно трудового законодавства яке було оновлене шляхом прийняття відповідних змін).

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи проблеми ефективності доктрини трудового права в контексті прийняття (видання) нормативно-правових актів, на нашу думку, доцільно з'ясувати тенденції та властивості правової доктрини.

З теоретико-правової точки зору, Є.К.Полянський зазначає, що галузеві доктрини можуть вступати в колізії з приводу регламентації аналогічних інститутів [12, с. 311]. Такий підхід надає можливість звернути увагу на те, що галузеві доктрини містять певну диференціацію, що може впливати на забезпечення правотворчого процесу з використанням тієї чи іншої галузевої доктрини. А відтак, це означає, що з'ясування спроможності доктрини трудового права відповідно може мати відповідне практичне значення.

В підтвердження таких тенденцій, в іншому дослідженні, Є.К. Полянський досліджуючи проблеми визначення поняття правової доктрини приходить до висновків у тому, що «... принципи зміни, які мають місце в науці чи законодавстві або в практиці, мають прямий чи непрямий взаємний вплив: вони зумовлюють відповідні зміни. Так новели в науці можуть зумовити тектонічні зсуви в законодавстві, призвести до змін в законодавстві – якщо на це буде політична воля законодавця. В свою чергу зміни в законодавстві зумовлюють зміни в правозастосовній практиці, а нові підходи в практиці підіймають проблеми, які стають предметом дослідження науки, і в підсумку це закрите коло стає нерозривним. Дані категорії, а саме наука, законодавство та практика, які і утворюють правову доктрину, звісно мають різний ступінь впливу на даний процес та на кожен з інших категорій. Видається, що законодавство має найшвидший вплив на еволюцію доктрини, в той час як вплив науки є повільнішим, проте усталеним та більш якісним. Практика ж впливає на доктрину в найменшому ступені, хоча в системах загального права юридична практика значення практики для формування доктрини складно недооцінити, адже ступінь такого впливу є максимальним ...» [11, с. 30]. Дана позиція цілком узгоджується із відображенням стану правової реальності.

Тут, доречно вказати на думку Н.В. Клещенко який зазначає, що правова доктрина може і повинна знаходити відображення в об'єктивній реальності, а саме відбиватися у правотворчому процесі [7, с. 33]. Отже, правотворчий процес та правова доктрина тісно пов'язані із правовою

реальністю, що може бути предметом для моніторингу трудового законодавства в частині «прийняття» («видання») нормативно-правових актів. Зрозуміло, що правотворчий процес здійснюється завдяки людській діяльності, а у науковій сфері – діяльності вчених. По суті, йдеться про праксеологічний контекст проблеми.

Тут, не було б зайвим звернути увагу на дослідження, які були проведені В.І. Риндюк, який, досліджуючи правотворчість як вид юридичної діяльності в контексті праксеологічного аспекту приходиться до висновку стосовно того, що загальне уявлення про правотворчу діяльність, посеред якого зазначає, що «... об'єктом – законодавство, результатом – новий якісний стан законодавства (щодо змісту та/або форми), а метою – належний правопорядок у суспільстві, умовою встановлення якого є якісне й ефективне законодавство...» [17, с. 141]. Отже, цінність кінцевого результату правотворчої діяльності, так чи інакше лежить у площині ефективності. Відтак, слід звернути увагу на деякі аспекти ефективності.

Так, Ю.Б. Бірченко зазначає, що аналізуючи категорії цілі правових норм, необхідно зазначити, що деякі норми права, нормативно-правові акти часто направлені на досягнення не однієї, а кількох цілей одночасно. Очевидно, що ефективність таких норм повинна визначатись, виходячи з аналізу головних і другорядних, безпосередніх і перспективних цілей [2, с. 203]. Таким чином, можливо відмітити, що ефективність правових норм може стати предметом оцінки в галузевому законодавстві, і, зокрема, в контексті певного етапу правового моніторингу як от прийняття (видання) нпа.

Попри це, слід відстежити і етимологію слів «прийняття» та «видання», аби оперувати більш точними уявленнями про їх місце в правотворчому процесі.

Так, термін «прийняття» походить від слова «приймати». Останнє, у тлумачному словнику з української мови означає декілька дій «... брати до рук, на плечі і т. ін. від когось або звідкись кого-, що-небудь...; погоджуватися з чим-небудь...; приймати завіт – брати на себе обов'язок наслідувати що-небудь, дотримуватися чогось.; брати на свою відповідальність що-небудь для передавання, пересилання, зберігання і т. ін...; приймати (прийняти) замовлення: а) зобов'язуватися виконати на прохання якусь роботу...; приймати (прийняти) рішення – вирішувати...; приймати (прийняти) справи – вступаючи на якусь посаду, знайомитись із станом справ...» [14]. Як бачимо для слова «прийняття» притаманний характер певного зобов'язання, виконання певних дій, наявність обов'язку (що є елементом будь якого правовідношення в частині його змісту), тощо.

В той же час, слово «видавати» пояснюється як «... давати, відпускати на руки що-небудь із запасів, місць зберігання і т. ін. ...» [4]. Натомість, слово «видання» означає «...окремих друкований твір, збірка і т. ін., виданий у світ...; ... сукупність тотожних примірників якої-небудь книги, виданих одночасно...; ... друкований твір за його зовнішньою ознакою або типом, приналежністю до певної категорії друкованої продукції...» [5]. Таким чином і «видання», і «прийняття» передбачає певний процес або наслідок, результат, що є характерним для правотворчого та правомоніторингового процесу, і, зокрема, для галузі трудового права. Адже остання

окреслюється предметом праці у правовому регулюванні як праксеологічного сенсу юридичної діяльності (судячи із «зв'язку праці із людиною» [20, с.17]). Тут же, виникає питання управлінського характеру в межах реалізації «управлінської функції трудового права» [20, с.54].

Так, за таких умов, доречно звернути увагу на застосування терміну «прийняття» із «управлінською сферою». Зокрема, як зазначається, у навчальному посібнику із основ теорії прийняття рішень (*надалі* – навчальний посібник), у наш час, теорію прийняття рішень (ТПР) застосовують переважно для аналізу тих проблем, які можна відносно легко й однозначно формалізувати, а результати досліджень – адекватно інтерпретувати [9, с. 4]. Завданням прийняття рішення називають таке завдання, яке можна сформулювати в термінах мети, засобів і результату [9, с. 4]. За таких умов, варто більш ширше заглибитись у види та класифікацію рішень. Зокрема, звернемо увагу на деякі із таких. Так, у навчальному посібнику розрізняють «... *організаційне рішення* – вибір, який має зробити децидент («особа чи група осіб, що приймають рішення» – М.М.), щоб виконати обов'язки згідно з посадою, яку він займає...; *програмоване рішення* – результат реалізації певної послідовності кроків або дій, подібних до тих, які приймають у ході розв'язання математичного рівняння...» тощо [9, с. 5]. Під процесом прийняття рішення (ППР) у навчальному посібнику пропонується розуміти певну послідовність процедур, що приводять до знаходження рішення (1) виявлення проблемної ситуації та постановка задачі прийняття рішення; (2) формулювання поняття якості рішення та його структуризація до рівня критеріїв; (3) описання характеристик зовнішнього середовища, прогнозування можливих результатів дій ППР із подальшим виявленням або конструюванням альтернативних варіантів рішень; (4) оцінювання якості варіантів рішень, порівняння їх між собою та вибір одного чи декількох найвідповідніших меті; (5) аналіз рішень, опрацювання плану реалізації та впровадження рішення)...» [9, с. 7–8]. Отже, як постає за очевидне, питання прийняття рішень в управлінській сфері передбачає процеси «оцінки», «аналізу», «описання», «виявлення проблем» ну і звісно «якості», де остання може співвідноситись очевидно із ефективністю. Відтак, все це є цариною правотворчого процесу. В процесі прийняття (видання) нпа у сфері трудового права, з правової точки зору, ці елементи можуть бути дотичними до «систематизація трудового законодавства».

Зокрема, у енциклопедичній довідці Великої юридичної енциклопедії з теорії права зазначається, що «систематизація законодавства» – це діяльність із приведення нормативно-правових актів у відповідні систему. Прикметно, що відповідно до способів в юридичній науці виділяють чотири види систематизації законодавства. А саме: (1) облік; (2) видання; (3) консолідація; (4) кодифікація. Перші два види систематизації законодавства здійснюються поза процесом нормотворчості, а два останні – зазвичай у його межах (курсив власний – М.М.) [3, с. 718, 719].

Водночас, зазначається, що від систематизації законодавства слід відрізнити видання науково-практичних коментарів до Конституції, кодексів, інших актів законодавства. Адже ці джерела мають велике значен-

ня для вивчення й правильного застосування нормативно-правових актів фахівцями у галузі права, студентами юридичних вузів та інших громадянами, оскільки, як правило, опрацьовуються відповідними правниками – науковцями, викладачами відповідних юридичних навчальних дисциплін, судьями вищих інстанцій. Ба, більше, зазначається, що вони не мають офіційного характеру, є результатами наукового тлумачення, у практичній діяльності використовуються тільки разом із першоджерелами – текстами нормативно-правових актів [3, с.719].

До такого підходу слід скептично поставитись бодай тому, що у ч. 1 ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право», визначено, що «... при застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі... (курсив власний – М.М.)» [15]. Отже, про спільність використання правової доктрини та нпа не йдеться, хоча, зрозуміло, що ті чи інші аспекти правозастосування можуть охоплюватися і правовою доктриною і безпосередньо нормою, інститутом права регламентованих законодавством.

В додаток до наведеного аргументу, слід звернути увагу і на інший аспект доцільності використання правової доктрини (зокрема – трудового права України), до питань систематизації законодавства та етапів прийняття (видання) проекту нормативно-правового актів.

Так, Розділом VI «Розгляд та прийняття (видання) проекту нормативно-правового акта» Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX (*надалі* – Закон № 3354-IX від 24 серпня 2023 р.), визначено ряд етапів та критеріїв здійснення процедури прийняття (видання) проекту нормативно-правового акту, зокрема: ст. 43 визначено питання процедури подання проекту нормативно-правового акту; ст. 44 визначено експертизу проекту нормативно-правового акту; ст. 45 визначено питання щодо проведення публічних консультацій стосовно прийняття (видання) проекту нормативно-правового акту; ст. 46 визначено порядок розгляду проекту і прийняття (видання) нормативно-правового акту; а вже ст. 47 – підписання прийнятого (виданого) нормативно-правового акту [16].

Враховуючи таку палітру законодавчих правил, доцільно задатися питанням, на якому із етапів «прийняття (видання) проекту нормативно-правового акта» постає за доцільне реалізувати правову доктрину трудового права, та оцінити її ефективність?, – питання звісно специфічне, галузево-звужене, але має свою безумовну правову (теоретичну та практичну) доцільність (сенс), бодай тому, що чи не для кожної галузі права так чи інакше виникає необхідність у правовому моніторингу, у правотворчій діяльності, у застосуванні власної галузевої доктринальної концепції, розробки. Фактично, це і буде показником, мірилом, для адекватності та спроможності доктрини права як наукової концепції впливати на практичний момент видання (прийняття) нпа та застосовувати її; буде свідчити про взаємозв'язок наукових технологій не тільки пояснити, прогнозувати розвиток тих чи інших правових явищ, феноменів, алей виявити та оцінити недоліки, надати рекомендації тощо.

Отож, цілком виправданою є застосування доктрини трудового права до змісту ст. 45 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. У ній йдеться про те, що «... публічні консультації щодо проекту нормативно-правового акта проводяться суб'єктом правотворчої діяльності та (або) іншим уповноваженим законом суб'єктом з метою реалізації принципів відкритості та прозорості правотворчої діяльності ...» [16].

А ч.1 ст. 44 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. визначено, що «... Проект нормативно-правового акта підлягає обов'язковій експертизі на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС), а також науковій, юридичній (правовій), антикорупційній, гендерно-правовій, антидискримінаційній та іншим експертизам, визначеним законом (далі – обов'язкова експертиза)....» [16].

Відтак, наступним аспектом є вирішення критеріїв ефективності правової доктрини при прийнятті (виданні) проекту нормативно-правового акта.

На нашу думку, слід звернути увагу на дослідження Д.І. Сірохи, присвячене проблемам нормотворчості суб'єктів трудового права, зокрема, він звертає увагу якраз на аспект «ефективності нормотворчої діяльності суб'єктів трудового права».

Так, вчений у висновках зазначає, що «...основними напрямками підвищення ефективності нормотворчої діяльності суб'єктів трудового права, що сприятимуть подальшій оптимізації відносин у сфері праці, визначено ...: (1) організаційно-правовий напрям (удосконалення роботи з підготовки та удосконалення актів у сфері праці); (2) стратегічний напрям (розробка і прийняття Концепції централізованої та локальної нормотворчості у сфері праці); (3) нормотворчий напрям (розроблення та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до кодексу законів про працю щодо підвищення ефективності регулювання відносин у сфері праці», який: (а) заборонятиме адаптацію норм законодавства України про працю до міжнародних правових актів, нормативних правових актів зарубіжних держав, якщо це знижуватиме рівень соціальної безпеки працівників (доповнення ст. 8-1 КЗпП України частиною 2); (б) доповнюватиме чинний КЗпП України розділом XV-А «Локальне нормативно-правове регулювання відносин у сфері праці», в якому будуть закріплені такі положення: система нормативних правових актів роботодавця у сфері праці; дія нормативного правового акту роботодавця у часі, у просторі та за колом осі; гласність і прозорість у діяльності із створення нормативних правових актів роботодавця; загальні вимоги до нормативних правових актів роботодавця у сфері праці; юридична сила нормативних правових актів роботодавця у сфері праці; порядок підготовки та прийняття нормативних правових актів роботодавця у сфері праці; порядок участі професійних спілок трудового колективу в процесі підготовки та прийняття нормативних правових актів роботодавця у сфері праці; стадії процесу створення та прийняття нормативних правових актів роботодавця у сфері праці; порядок припинення дії нормативного правового акту роботодавця у сфері праці. ...» [19, с. 353–354].

В принципі, тенденції та особливості ефективності вченим були у той час (до прийняття Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р.) зорієнтовані

вірно, виправдані, окрім п. «а» («заборони адаптації норм законодавства України про працю до міжнародних правових актів, нормативних правових актів зарубіжних держав, якщо це знижуватиме рівень соціальної безпеки»). Адже таке положення суперечить цивілізованим вимогам *acquis* ЄС, що визначені ст. ст. 43, 44 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р.

Зрештою, як бачимо, критерії ефективності доктрини трудового права з позиції Д.І. Сірохи цілком логічні, застосовні, прийнятні. Проте слід мати на увазі, що доктринальні положення трудового права розроблені в різних напрямках системи трудового права, що вказує на широкий діапазон їх застосування до відносин з приводу прийняття (видання) проекту нормативно-правового акта.

Висновки. В межах висновків, слід констатувати, що використання правової доктрини трудового права при прийнятті (видання) проекту нормативно-правового акта є ефективним способом моніторингової та правозастосовної діяльності. Сфери ефективності застосування доктрини трудового права повинні використовуватись з огляду на систему трудового права, з врахуванням обов'язкових вимог *acquis* ЄС.

Література

1. Білоус О.В. Ефективність права у світлі концепції людиноцентризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 34. С.12–14. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc34/5.pdf>
2. Бірченко Ю.Б. Визначення поняття ефективності правових норм. *Наукові записки*. Том 19. Спеціальний випуск. 2001. С. 200–203. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c449798b-fb89-4873-a484-6e68a7285fa2/content> (дата звернення 19.10.2024).
3. Велика українська енциклопедія: у 20т. Х.: Право, 2016. Т.:3: Загальна теорія права/редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац.юрід. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952с.
4. Видавати – це .../Значення слова. Словник української мови в 11 томах. *Словник. Уа*. Портал української мови та культури. 2005–2024. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8> (дата звернення 19.10.2024).
5. Видавати – це .../Значення слова. Словник української мови в 11 томах. *Словник. Уа*. Портал української мови та культури. 2005 – 2024. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення 19.10.2024).
6. Воков О. Окремі підходи до визначення поняття ефективності правових норм. *Публічне право*. № 2 (50) (2023). С. 109–116. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/50/12.pdf> (дата звернення 19.10.2024).
7. Клещенко Н.В. Роль правової доктрини на формування національного законодавства: реалії сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6/2022. С. 31–33. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/5.pdf (дата звернення 19.10.2024).
8. Купіна Л.Ф. Генезис поняття ефективності норм права. *Публічне право*. 2017. № 3. С. 180–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2017_3_26 (дата звернення 19.10.2024).
9. Кушлик-Дивульська О.І., Кушлик Б.Р. Основи теорії прийняття рішень. К., 2014. 94 с.
10. Поченцов Ю. Ефективність і дієвість права: теоретико-правові основи критеріїв виміру. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. МАІ 2019. С. 33–36. URL: http://www.jurnallujuridic.in.ua/archive/2019/3/part_1/7.pdf (дата звернення 19.10.2024).
11. Полянський Є.К. Шодо визначення поняття правової доктрини. *Правова позиція*, № 4 (37), 2022. С. 27–30. URL: <http://legalposition.umf.in.ua/archive/2022/4/4.pdf> (дата звернення 19.10.2024).
12. Полянський Є.К. Правова доктрина як базисна концепція права: природа, структура, значення. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 17.

С. 297–313. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a302b7a1-4c32-42df-be96-b6fe63d5837f/content> (дата звернення 19.10.2024).

13. Правотворчість в Україні: перспективи законодавчого врегулювання: збірник наукових праць/за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Н.В. Міловської. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 222с.

14. Приймати – це .../Значення слова. Словник української мови в 11 томах. *Словник. Уа*. Портал української мови та культури. 2005 – 2024. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8> (дата звернення 19.10.2024).

15. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червн. 2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення 19.10.2024).

16. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення 19.10.2024).

17. Риндюк В.І. Правотворчість як вид юридичної діяльності: праксеологічний аспект. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4 (44) 2019. С. 137–142. URL: <https://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/199747/199939> (дата звернення 19.10.2024).

18. Семеніхін І.В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз/ І.В. Семеніхін; наук. ред. О.В. Петришин. Х. : Юрайт, 2012. 88с.

19. Сіроха Д.І. Сіроха Д.І. Нормотворчість суб'єктів трудового права: проблеми теорії та практики: монографія. Київ : Видавництво Людмила, 2020. 394 с.

20. Щербина В.І., Соцький А.М. Трудове право України : Підручник/ В.І. Щербина, А.М. Соцький. Чернівці : Технодрук, 2021. 552с.

Анотація

Мельник М. Б. Ефективність доктрини трудового права в контексті прийняття (видання) нормативно-правових актів. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню розкриваючи проблеми ефективності доктрини трудового права в контексті прийняття (видання) нормативно-правових актів. У статті з'ясовуються тенденції впровадження у правотворчий процес правової доктрини, а також звертається увага на властивості правової доктрини.

У статті автором з'ясовується, що ефективність правових норм може стати предметом оцінки в галузевому законодавстві, і, зокрема, в контексті певного етапу правового моніторингу як от прийняття (видання) нпа.

Автор, попри проведені дослідження зазначених вчених, зазначає, що проблемні питання ефективності доктрини трудового права в контексті прийняття (видання) нормативно-правових актів очевидно не були вирішених раніше. На думку автора це стосується питань «прийняття» («видання») нпа в царині трудового законодавства; ефективного задіяння доктрини трудового права до правотворчого процесу. Такий підхід дозволив автору звернути увагу на ефективність доктрини трудового права в контексті прийняття (видання) нормативно-правових актів.

В ході дослідження, автор з'ясовує, що питання прийняття рішень в управлінській сфері передбачає процеси «оцінки», «аналізу», «описання», «виявлення проблем» ну і звісно «якості», де остання може співвідноситись очевидно із ефективністю. Відтак, все це є цариною правотворчого процесу. В процесі прийняття (видання) нпа у сфері трудового права, з правової точки зору, ці елементи, на думку автора, можуть бути дотичними до «систематизація трудового законодавства».

За результатами дослідження, автор приходять до висновків у тому, що використання правової доктрини трудового права при прийнятті (видання) проекту нормативно-правового акта є ефективним способом моніторингової та правозастосовної діяльності. Сфери ефективності застосування доктрини трудового права повинні використовуватись з огляду на систему трудового права, з врахуванням обов'язкових вимог acquis ЄС.

Ключові слова: правотворчість, правовий моніторинг, трудове право, ефективність права, правова доктрина, прийняття (видання) нпа.

Summary

Melnyk M. B. The effectiveness of the doctrine of labor law in the context of the adoption (issuance) of normative legal acts. – Article.

The article is devoted to the study, revealing the problems of the effectiveness of the doctrine of labor law in the context of the adoption (issuance) of regulatory legal acts. The article clarifies the trends in the introduction of legal doctrine into the law-making process, and also addresses the properties of legal doctrine.

In the article, the author finds out that the effectiveness of legal norms can be the subject of assessment in industry legislation, and, in particular, in the context of a certain stage of legal monitoring, such as the adoption (issuance) of a national law.

The author, despite the studies of the mentioned scientists, notes that the problematic issues of the effectiveness of the doctrine of labor law in the context of the adoption (issuance) of regulatory legal acts were obviously not resolved earlier. In the opinion of the author, this concerns the issues of «acceptance» («issuance») of the NPA in the field of labor legislation; effective application of the doctrine of labor law to the law-making process. This approach allowed the author to pay attention to the effectiveness of the doctrine of labor law in the context of the adoption (issuance) of normative legal acts.

In the course of the research, the author finds out that the issue of decision-making in the management sphere involves the processes of «evaluation», «analysis», «description», «identification of problems» and, of course, «quality», where the latter can obviously be correlated with efficiency. Therefore, all this is part of the law-making process. In the process of adoption (issuance) of the NPA in the field of labor law, from a legal point of view, these elements, in the author's opinion, may be relevant to the «systematization of labor legislation».

Based on the results of the research, the author comes to the conclusion that the use of the legal doctrine of labor law when adopting (issuing) a draft regulatory act is an effective way of monitoring and law enforcement activities. Effective spheres of application of the doctrine of labor law should be used in view of the system of labor law, taking into account the mandatory requirements of the EU *acquis*.

Key words: law-making, legal monitoring, labor law, effectiveness of law, legal doctrine, adoption (issuance) of NPA.

UDC 342.32

DOI <https://doi.org/10.32782/npuuola.v35.2024.9>*N. V. Mishyna***EMPOWERING YOUTH THROUGH LOCAL GOVERNANCE:
THE ROLE OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES
IN HUMAN RIGHTS PROTECTION¹**

Problem statement and its connection with important scientific or practical tasks. Youth participation in democratic processes is a cornerstone in building inclusive, resilient and rights-respecting societies. The Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe recognises this by emphasising youth empowerment in its revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life. The Charter emphasises the crucial role of local authorities in ensuring that young people are active participants in democratic and decision-making processes, particularly in areas that directly affect human rights, and the third edition of this Charter is currently under active discussion.

Analysis of recent researches and publications, which initiated the solution of this problem and on which the author relies, highlighting previously unresolved parts of the overall problem to which the article is devoted. This problem remains under-researched in the Ukrainian constitutional doctrine. The majority of publications don't fully deal with youth – they mention its potential in relevance to the activities of local and regional authorities in general (see [1–4]) or in particular (see [5–8]).

The aim of this article is to critically examine the «Rejuvenating Politics» initiative, focusing on its role in empowering youth participation in local and regional governance, particularly in the context of the ongoing conflict in Ukraine. The article seeks to explore how the initiative fosters democratic resilience, encourages civic engagement, and promotes human rights protection through youth involvement. Additionally, it will analyze the challenges and limitations of the program, such as the absence of voting rights and resource constraints, while highlighting its importance as a model for enhancing youth engagement in political decision-making during times of crisis and beyond.

The main text. Recent global challenges – from climate change to social justice movements – have highlighted the importance of youth voices in

---

¹ Funded under the EU's Marie Skłodowska-Curie Actions «MSCA4Ukraine» (individual project 'The role of local authorities in the implementation of the judgments of the European court of human rights').

advocating for and defending human rights. In countries such as Ukraine, where local and regional authorities have been at the forefront of protecting fundamental rights in the midst of ongoing conflict, youth participation has become increasingly important. Ukrainian local governments have worked closely with young people, involving them in emergency response and human rights advocacy, providing a compelling example of how youth participation can strengthen democracy and protect human dignity in times of crisis.

This article examines the initiatives that the Congress has implemented to involve young people in governance, with a particular focus on their role in promoting and protecting human rights. Through campaigns such as the 'Youth Delegate' initiative, the Congress encourages young people to take an active part in local and regional governance and demonstrates how youth engagement at the local level can be a powerful tool for advancing the protection of human rights across Europe. The Ukrainian experience provides a concrete example of how local authorities, in partnership with young people, can respond to pressing human rights challenges and demonstrates the potential of youth empowerment in building a more just and equitable society.

The 'Rejuvenating Politics' ('Youth Delegate') initiative, launched by the Congress of Local and Regional Authorities in 2014, represents a significant effort to engage young people in public life and decision-making processes at local and regional level. The initiative reflects the commitment of the Congress to include young people's voices in the political discourse, recognising that the perspectives of younger generations are crucial in shaping inclusive and forward-looking policies. A key component of this initiative is the 'Youth Delegate' project, which offers young people from the Council of Europe's 46 member states a unique opportunity to participate in European political processes, albeit without voting rights. Youth delegates are invited to attend Congress sessions and contribute to discussions alongside elected local and regional representatives.

Some of the benefits of the initiative are as follows.

Firstly, the youth inclusion in governance. The initiative stands out as an example, as a model of youth participation in governance. By enabling youth delegates to participate in European assemblies, it provides a platform for young people to voice their concerns, present ideas and influence political debate. This exposure is valuable for youth empowerment, as it builds their confidence in democratic processes and increases their understanding of governance structures.

Secondly, the diverse representation. The selection process for youth delegates ensures a balanced representation in terms of gender, age, cultural background and experience. This diversity promotes an inclusive and broad range of perspectives, which can lead to more holistic discussions during Congress sessions. By involving youth activists, students, young politicians, young NGO members, the project fosters a dynamic exchange of ideas across different sectors of society.

Thirdly, it is definitely the capacity building and networking. The mentoring and support provided to youth delegates by the project is essential for capacity building. Delegates will have the opportunity to develop projects at

local and regional level, working on issues of importance to their communities. In addition, networking opportunities with Congress members and other youth delegates create lasting professional relationships that can enhance their future political and civic careers.

And last, but not least – the promotion of the political engagement is important. The initiative promotes civic and political engagement among young people by involving them directly in policy discussions. Youth delegates can contribute to real-time debates and gain insight into legislative processes, potentially influencing policies in their home countries. This experience can foster a deeper commitment to civic engagement and political activism among young people.

As with any project, the 10 years of the initiative have revealed some drawbacks.

The biggest one is the lack of voting rights – this is the first obvious thing, that comes in mind. While youth delegates can take part in debates, their lack of voting rights limits the extent of their influence within the Congress. Although they can stimulate discussion and help shape the agenda, the inability to vote on key decisions can lead to a sense of limited agency. This lack of formal decision-making power may undermine the full integration of youth perspectives into legislative outcomes.

Then, it is the lack of such a resource, as time (in other words, limited timeframe for engagement). Youth delegates hold their positions for one calendar year, which may not be enough time for them to fully develop and implement their projects or to have a lasting impact on policy discussions. The short mandate can hinder the continuity of long-term projects, as new delegates have to take over each year, potentially disrupting the progress made by their predecessors.

Also, the resource constraints for local projects should be kept in mind. Although youth delegates are encouraged to implement local projects, they may face challenges in terms of financial and logistical support. Without sufficient resources, the scope and impact of these projects may be limited. While the Congress provides mentoring and guidance, local governments or non-governmental organisations may need to provide additional support to ensure the success of these initiatives.

It is important to mention the existence of the barriers to accessibility: despite efforts to promote diversity, there may still be barriers to accessibility, particularly for young people from disadvantaged or marginalised communities. The application process, while online, may not reach all potential candidates, especially those in rural or underserved areas. In addition, the need for delegates to attend face-to-face sessions can be a challenge for individuals who face financial or logistical barriers to travelling to congress sessions.

The Rejuvenating Politics initiative is particularly relevant in the context of the ongoing conflict in Ukraine. The war has severely affected the lives of millions of young people, disrupting their education, livelihoods and social stability. In such a challenging environment, initiatives that empower young people to participate in political processes and decision-making are important not only for the individuals involved, but also for the wider recovery and

reconstruction of the country. The role of local and regional authorities is crucial in promoting civic engagement and ensuring that young people have a say in shaping their future.

1. Youth as catalysts for post-conflict recovery.

In post-conflict situations, young people play a key role in the recovery and reconstruction of their communities. The Rejuvenating Politics initiative allows young people to bring their experience, ideas and energy to the table and influence policies that will directly affect their future. In Ukraine, where the decentralised political system has made local government a lifeline for many citizens, the involvement of young people in local decision-making is vital. Youth delegates from Ukraine participating in the Congress of Local and Regional Authorities can provide a unique perspective on the immediate needs of their communities, particularly in the areas of rebuilding infrastructure, addressing social and economic challenges, and promoting reconciliation.

2. Empowering displaced and traumatised youth.

The war in Ukraine has displaced millions of citizens, including a significant number of young people. Many have fled their homes, seeking refuge either within Ukraine or abroad, and have experienced trauma, loss and instability. The Rejuvenating Politics initiative provides an opportunity for these young people to regain a sense of purpose and agency. By participating as youth delegates, they can channel their experiences into constructive political engagement, advocating for policies that support displaced persons, mental health services and youth rehabilitation programmes. This, in turn, can foster a sense of hope and empowerment among a generation that has been severely affected by the conflict.

3. Strengthening democratic resilience.

The ongoing conflict has also tested Ukraine's democratic institutions, particularly at the local level, where local governments have had to cope with the challenges of war while continuing to serve their citizens. Engaging youth in local governance through the Rejuvenating Politics initiative is an essential component of strengthening Ukraine's democratic resilience. By actively engaging in the democratic process, youth delegates can help shape policies that promote transparency, accountability and good governance – values that are critical to maintaining democratic stability during and after conflict. Their participation helps to ensure that the voices of younger generations are heard in shaping Ukraine's future, particularly in the context of rebuilding a democratic society after war.

4. The role of local initiatives in the protection of human rights.

As seen in various regions of Ukraine, such as the establishment of youth centres in war-affected communities, local initiatives play a crucial role in supporting youth, providing safe spaces and offering resources for civic engagement. In cities (Fastiv and many more) youth councils have become platforms for young people to organise humanitarian efforts, communicate with international partners and contribute to local governance. The Rejuvenating Politics initiative can strengthen these local efforts by providing young people with the tools, networks and opportunities to participate in broader efforts to protect human rights. Engaging with local authorities

on issues such as the rights of displaced persons, access to education and rebuilding infrastructure can make a tangible difference in protecting the rights of young citizens affected by war.

5. Fostering International Solidarity and Exchange.

The participation of Ukrainian youth in the Rejuvenating Politics initiative also fosters international solidarity. By connecting with youth delegates from other Council of Europe member states, Ukrainian youth can share their experiences and learn from others who have faced similar challenges in post-conflict environments. This exchange of knowledge and ideas can help in developing effective strategies for recovery and reconstruction in Ukraine. Additionally, it strengthens international support for Ukraine, as youth delegates raise awareness of the ongoing human rights challenges in their country and advocate for continued international assistance.

Conclusions. In times of conflict, engaging youth in political processes is not just important – it is imperative. The Rejuvenating Politics initiative, with its focus on local and regional authorities, provides a critical platform for young people in Ukraine and across Europe to influence decision-making, contribute to post-conflict recovery, and ensure their rights and needs are recognized. By fostering democratic resilience, empowering displaced youth, and promoting international solidarity, the initiative plays a vital role in shaping a future grounded in human rights, peace, and sustainability.

However, while this initiative is an innovative step toward integrating youth into governance, it is not without its challenges. The absence of voting rights for youth delegates, limited resources, and short mandate periods can constrain the potential impact of their contributions. Despite these hurdles, the initiative's strength lies in its ability to foster meaningful civic engagement and political activism. It serves as a model for other regions aiming to enhance youth involvement in decision-making processes. In particular, in the context of Ukraine, where local governance plays a crucial role in navigating the challenges of war, the active involvement of youth is essential for both immediate recovery efforts and long-term democratic stability.

By bridging the gap between generations and fostering collaboration at local, regional, and international levels, the «Rejuvenating Politics» initiative ensures that youth are not merely passive observers but active contributors to the policies that shape their future.

Bibliography

1. Lambert E. Execution of Judgment: European Court of Human Rights (ECtHR) / Max Planck Encyclopedia of International Procedural Law (MPEiPro). 2018. 40 p.
2. Lambert Abdelgawad E. Dialogue and the Implementation of the European Court of Human Rights' Judgments. *Netherlands Quarterly of Human Rights*. 2016. № 34 (4). P. 340–363.
3. Qaracayev C. Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 57. С. 24–27.
4. Qaracayev C. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*. 2022. №3. С. 135–138.
5. Mishyna N. European court of human rights' judgements implementation by local and regional authorities: relevant publications on the topic. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2023. Т. 33. С. 52–57.

6. Мішина Н. В. Органи самоорганізації населення в Україні: типологія та класифікація територіальних мікроколективів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Том 27. Одеса, 2020. С. 104–109.

7. Мішина Н. «Кодекс зебри» як модельна схема інкорпорації європейських стандартів прав людини. *Актуальні проблеми правознавства*. Науковий збірник ЮФ THEU / редкол. : М. О. Баймуратов та ін. Тернопіль : Вектор, 2013. Вип. 3. С. 113-120.

8. Mishyna N.V. *Self-Organized Bodies of the Population and the Local Government's Nature Concepts* | Органи самоорганізації населення у контексті теорій про природу місцевого самоврядування. *ЮРИДИКА | JURIDICA*. 2020. № 1. С. 16-20.

Summary

Mishyna N. V. Empowering youth through local governance: the role of local and regional authorities in human rights protection. – Article.

The aim of this article is to critically examine the «Rejuvenating Politics» initiative, focusing on its role in empowering youth participation in local and regional governance, particularly in the context of the ongoing conflict in Ukraine. The article seeks to explore how the initiative fosters democratic resilience, encourages civic engagement, and promotes human rights protection through youth involvement.

In times of conflict, engaging youth in political processes is not just important – it is imperative. The «Rejuvenating Politics» initiative, with its focus on local and regional authorities, provides a critical platform for young people in Ukraine and across Europe to influence decision-making, contribute to post-conflict recovery, and ensure their rights and needs are recognized. By fostering democratic resilience, empowering displaced youth, and promoting international solidarity, the initiative plays a vital role in shaping a future grounded in human rights, peace, and sustainability.

However, while this initiative is an innovative step toward integrating youth into governance, it is not without its challenges. The absence of voting rights for youth delegates, limited resources, and short mandate periods can constrain the potential impact of their contributions. Despite these hurdles, the initiative's strength lies in its ability to foster meaningful civic engagement and political activism. It serves as a model for other regions aiming to enhance youth involvement in decision-making processes. In particular, in the context of Ukraine, where local governance plays a crucial role in navigating the challenges of war, the active involvement of youth is essential for both immediate recovery efforts and long-term democratic stability.

By bridging the gap between generations and fostering collaboration at local, regional, and international levels, the «Rejuvenating Politics» initiative ensures that youth are not merely passive observers but active contributors to the policies that shape their future.

Key words: local self-government, local and regional authorities, human rights, youth participation, civic engagement, political activism.

Анотація

Мішина Н. В. Розширення прав і можливостей молоді через місцеве самоврядування: роль органів місцевого та регіонального самоврядування у захисті прав людини. – Стаття.

Метою цієї статті є аналіз ініціативи «Омолодження політики» з акцентом на її ролі в розширенні можливостей участі молоді в місцевому та регіональному управлінні, особливо в контексті триваючого конфлікту в Україні. У статті робиться спроба дослідити, як ця ініціатива сприяє зміцненню демократичної стійкості, заохочує громадянську активність та сприяє захисту прав людини через залучення молоді.

Під час конфлікту залучення молоді до політичних процесів є не просто важливим – воно є необхідним. Ініціатива «Омолодження політики», з її фокусом на місцеві та регіональні органи влади, забезпечує критично важливу платформу для молодих людей в Україні та по всій Європі, щоб впливати на процес прийняття рішень, сприяти постконфліктному відновленню та забезпечити визнання їхніх прав і потреб. Сприяючи демократичній стійкості, розширенню прав і можливостей переміщеної молоді та зміцненню міжнародної солідарності, ініціатива відіграє життєво важливу роль у формуванні майбутнього, заснованого на правах людини, мирі та сталому розвитку.

Однак, хоча ця ініціатива є інноваційним кроком на шляху до інтеграції молоді в управління, вона не позбавлена певних проблем. Відсутність права голосу у молодіжних делегатів, обмеженість ресурсів та короткі терміни повноважень можуть обмежити потенційний вплив їхніх внесків. Незважаючи на ці перешкоди, сила ініціативи полягає в її здатності сприяти значущому громадянському залученню та політичній активності. Вона слугує моделлю для інших регіонів, які прагнуть посилити залучення молоді до процесів прийняття рішень. Зокрема, в контексті України, де місцеве самоврядування відіграє вирішальну роль у подоланні викликів війни, активне залучення молоді має важливе значення як для негайного відновлення, так і для довгострокової демократичної стабільності.

Подолання розриву між поколіннями та сприяння співпраці на місцевому, регіональному та міжнародному рівнях, ініціатива «Омолодження політики» гарантує, що молодь буде не просто пасивним спостерігачем, а активним учасником політики, яка формує їхнє майбутнє.

Ключові слова: місцеве самоврядування, місцеві та регіональні органи влади, права людини, участь молоді, громадянська активність, політичний активізм.

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pnuola.v35.2024.10>*С. С. Мусаєва*

АНАЛІЗ СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ ПІДРОЗДІЛАМИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На сьогодні, в умовах воєнного стану в Україні, забезпечення публічної безпеки та порядку у суспільстві приділяється особлива увага. Підрозділи превентивної діяльності Національної поліції України є однією з головних структурних підрозділів, на яку покладено забезпечення публічної безпеки та порядку шляхом застосування превентивних заходів під час здійснення покладених на неї завдань. Так, підрозділи превентивної діяльності виконують у межах компетенції покладених на неї законодавством України функцій щодо підтримання публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, загальної та індивідуальної профілактичної роботи, спрямованої на запобігання вчиненню адміністративних та кримінальних правопорушень, протидію домашньому насильству, здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі тощо. Застосування превентивних заходів, як інструменту впливу, втілює та містить у собі концепцію комплексного контролю, який носить собі: інформаційно-аналітичний, контрольний-наглядовий, реєстраційний, дозвольно-обліковий та обмежувальний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення публічної безпеки та порядку підрозділами превентивної діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану в Україні та підтримання тим самим належного контролю щодо стану публічної безпеки та порядку досліджували такі вчені: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, О.В. Батраченко, О. В. Джафарова, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, А. М. Куліш, Р. С. Мельник, О. С. Проневич, К.М. Рудой, О. Ю. Салманова, В.Г. Фатхутдінов та ін.

Метою статті є здійснення аналізу забезпечення публічної безпеки та порядку підрозділами превентивної діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. В умовах дії правового режиму воєнного стану під час забезпечення публічної безпеки і порядку на уповнова-

жені підрозділи Національної поліції України покладаються особливі вимоги щодо несення служби. Усі безпекові заходи, які проводить Національна поліція України є необхідними для збереження життя й здоров'я громадян; забезпечення публічної безпеки і порядку; виявлення диверсійно-розвідувальних груп; протидії терористичним актам та захисту територіальної цілісності України. Тому, діяльність правоохоронних органів є чітко регламентованою та організованою. Так, К.М. Рудой вказує, що Національна поліція України, будучи суб'єктом нормотворчої діяльності, повноважна розробляти та приймати в межах законодавства правові акти підзаконного характеру, що містять вторинні (похідні від законодавчих норм та норм вищих органів влади й органів влади, яким поліція підпорядковується) положення на виконання (застосування) та/або конкретизацію відповідних первинних норм, головним чином, для забезпечення реалізації завдань власної управлінської діяльності. Ключовим в цьому питанні є те, що Національна поліція України видає саме акти підзаконного характеру, що означає, що такі правові акти в управлінській діяльності цього органу влади можуть бути видані лише на основі і на виконання Конституції та законів України з метою їх деталізації та створення умов для реалізації норм права, що мають найвищу юридичну силу [1, с. 34]. О.В. Батраченко вважає, що саме належне забезпечення «публічної безпеки» відображає сучасні тенденції суспільного та державного розвитку у напрямі, що відповідає пріоритетності життя, здоров'я та особистої безпеки людини та громадянина, її благополуччя та добробуту [2, с. 85]. О.С. Проневич під публічною безпекою розуміє збереження правопорядку від загрозливих явищ, а також фактичний стан, який робить неможливим нормальне функціонування держави та суспільства в цілому, реалізацію гарантованих законом прав, свобод та інтересів, збереження майна, здоров'я та життя людей [3, с. 743].

Відповідно до Положення про Національну поліцію України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877 [7], забезпечення публічної безпеки і порядку є основним завданням підрозділів превентивної діяльності. Підрозділи превентивної діяльності входять до складу Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України, в свою чергу Управління превентивної діяльності є структурними підрозділами територіальних Головних Управлінь Національної поліції в областях, основна мета якої є вжиття заходів із організації забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях зокрема під час проведення масових (мирних зібрань, культурно-видовищних та публічних релігійних заходів, виборів та референдумів) та спортивних (футбольних матчів та інших масштабних спортивних змагань) заходів, взаємодії в цьому напрямі з іншими правоохоронними органами та органами державної влади України, громадськими організаціями, організації формування відповідних обліків, запобігання та припинення групових порушень громадського порядку, масових заворушень [6, с. 250].

Так, під час дії на території України воєнного стану забезпечення публічної безпеки та порядку є одним з головних пріоритетних завдань, які покладені саме на підрозділи превентивної діяльності Національної поліції

України. В свою чергу зазнали змін та доповнень законодавчі акти України, якими керуються органи поліції під час виконання покладених на них завдань з охорони публічної безпеки та порядку. Розділ 5 Закону України «Про Національну поліцію» [8] також зазнав деяких змін, які стосуються періоду воєнного стану:

– поліція отримала можливість здійснювати перевірку документів та фіксувати дані, що містяться в документах, якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених (п. 1 ч. 1 ст. 32);

– поліція має право зупиняти транспортні засоби, якщо наявна інформація, яка свідчить про те, що водій або пасажир транспортного засобу є особою, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених.

– за новою редакцією статті 40, поліція зможе використовувати у своїй діяльності такі технічні засоби, як безпілотні літальні апарати, та спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню; спеціалізоване програмне забезпечення для здійснення аналітичної обробки фото- й відеоінформації, у тому числі для встановлення осіб і номерних знаків транспортних засобів;

– за необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського чи іншої особи, та усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір, поліцейський має право застосовувати будь-які підручні засоби, а не тільки ті спеціальні засоби, які передбачені ст. 45 Закону (ч. 5 ст. 42);

– під час дії воєнного стану поліцейський має право застосовувати заходи примусу, передбачені ст. 42, стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, які стосуються порядку застосування заходів примусу, порядку застосування спеціальних засобів та порядку застосування вогнепальної зброї (ч. 9 ст. 42).

Беручи до уваги аналіз стану діяльності дільничних офіцерів поліції у 2024 році, особлива увага під час дії воєнного стану приділяється здійсненню контролю над відповідними категоріями осіб, які можуть нести суспільну небезпеку для суспільства, тим самим посягаючи на безпеку громадян. До вказаної категорії слід віднести здійснення контролю за раніше судимими особами, звільненими з місць позбавлення волі, що регламентується Законом України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», де відповідно до статті 2 вищевказаного закону: «адміністративний нагляд встановлюється з метою запобігання вчиненню кримінальних правопорушень окремими особами, звільненими з місць позбавлення волі, і здійснення виховного впливу на них» [4]. За 6 місяців 2024 року підрозділами Національної поліції України було проведено 81 772 перевірки адміннаглядних, в середньому кожного адміннаглядного перевірено 18,4 рази. Тим самим, має місце недостатня активність призначення таких перевірок у Чернігівській, Полтавській, Кіровоградській та Черкаській областях.

Упродовж 6 місяців 2024 року особами, у яких судимість не знята і не погашена, учинено 14 581 злочин. Їх питома вага від загальної кількості вчинених кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування (без урахування закритих), становить у Полтавській (19,8%), Кіровоградській (18,5%) областях. Із загальної кількості рецидивних злочинів скоєно: особливо тяжких – 613 (4,2%), тяжких – 8 550 (58,6%), нетяжких – 7 712 (37,2%). За класифікацією злочинів, а саме особливо тяжкі та тяжкі КК України: ст. 115 КК України – 64, ст. 121 КК України – 82, ст. 146 КК України – 8 та ст. 152 КК України – 23.

Аналіз видів кримінальних правопорушень, учинених особами, у яких судимість не знята і не погашена, свідчить переважну кількість вчинених майнових злочинів: крадіжки – 6,590 (45,2%), шахрайства – 1,952 (13,4%), грабежі – 267 (1,8%), розбої – 56 (0,4%), інші – 5,716 (39,2%).

Другою категорією слід виділити осіб, які вчиняють домашнє насильство, оскільки дана категорія осіб впливає на загальний стан публічного порядку у суспільстві, особливо, якщо сюди входять особи, які є військово-визволенцями.

Так, до Національної поліції України за 6 місяців поточного року надійшло 104 663 заяви та повідомлення про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством (зокрема 3 483 заяви подано дітьми, які заявили про факт насильства). Найбільшу кількість заяв зареєстровано у Дніпропетровській – 11 150, Київській – 10 615, Одеській – 7 560, Миколаївській – 4 842, Полтавській областях – 4 714 та м. Києві – 7 605.

На виконання пункту 3 частини першої статті 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [5], поліцейськими поінформовано 75 966 осіб про їх права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися.

Упродовж 2024 року поліцейськими виявлено 80 587 (з них ДОП 18 884) адміністративних правопорушень за статтею 173-2 КУпАП та 57 221 особу, яка їх вчинила, з яких 11 171 (19,5%) повторно. Найбільша кількість осіб, які повторно вчинили адміністративне правопорушення за статтею 173-2 КУпАП у Чернігівській (23,7%), Херсонській (23,3%), Львівській (23,2%), Волинській (21,6%), Рівненській (21,3%), Сумській (21,2%), Хмельницькій областях – (21,1%), що свідчить про необхідність ужиття додаткових профілактичних заходів із кривдниками.

Відповідно до ч. 4 ст. 25 Закону терміновий заборонний припис виноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України за результатами оцінки ризиків. За 6 місяців 2024 року винесено 61 902 ТЗПсК, з них 12 513 за заявою постраждалої та 48 767 за власною ініціативою поліцейського. Так, мобільними групами СПДН здійснено 35 294 виїздів на повідомлення про факти вчинення домашнього насильства, що становить 33,7% від загальної кількості звернень. В середньому однією групою обслуговується 3,2 виклики за добу. За результатами виїздів поліцейськими складено 15 894 протоколів про адміністративне правопорушення за статтею 173-2 КУпАП, винесено 15 952 ТЗПсК, та за матеріалами СПДН розпочато 941 кримінальне провадження за фактом вчинення домашнього насильства.

Одним із завдань, покладених на підрозділи превентивної діяльності є виявлення адміністративних правопорушень, їх запобігання та недопущення у майбутньому. Визначення слова «praeventio» – випереджаю, попереджаю; англ. «prevention» – запобігання, попередження. Превенція є одним із напрямків у боротьбі з правопорушеннями. Поняття «превенція» включає врегульовані нормами права випереджувальні дії, спрямовані на недопущення настання небажаних наслідків [9]. Так, упродовж шести місяців 2024 року ДОП виявлено 207,3 тис. адміністративних правопорушень (2023 – 322,3 тис.), за якими відносно осіб, що їх вчинили, складено 90,6 тис. протоколів про адміністративне правопорушення (2023 – 115,7 тис.) та 116,7 тис. постанов про адміністративні правопорушення (2023 – 206,6 тис.). Питома вага від загальної кількості виявлених у Національній поліції України (2,4 млн) становить 8,5%, відповідно питома вага від кількості складених протоколів про адміністративне правопорушення (416,8 тис.) – 21,8% та від кількості складених постанов по справі про адміністративне правопорушення (понад 2 млн) – 5,8%.

За адміністративними матеріалами, складеними дільничними офіцерами поліції стосовно правопорушників, накладено стягнення у вигляді штрафу на загальну суму 41,1 млн грн., тобто 2,2% від загальної суми по державі (1,8 млрд грн.), з яких стягнуто 8,2 мли грн. або 20%, тоді як питома вага стягнення штрафів по державі становить 43%.

У продовж першого півріччя 2024 року дільничними офіцерами поліції виявлено та задокументовано адміністративних правопорушень, передбачених такими статтями КУпАП як: ст. 44 КУпАП – 4 790; ст. 51 – 4 333 КУпАП; ст. 160 КУпАП – 3 327; ст. 173 – 8 691 КУпАП; ст. 173-2 – 18 961 КУпАП; ст. 175-1 КУпАП – 36 283; ст. 178 КУпАП – 39 982; ст. 185 КУпАП – 427; ст. 187 – 27 506. Слід відзначити збільшення випадків, накладання штрафів на осіб, які вчинили адміністративне правопорушення та зменшення кількості винесених попереджень. Так, із загальної кількості складених ДОП адміністративних матеріалів (207,3 тис.) у 120,8 тис. або 58,3% (2023 – 41,6%) випадках на осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, накладено штрафи та у 11,2 тис. або 5,4% (2023 – 27,5%) – таким особам винесено попередження.

Висновки. Таким чином, Національна поліція України, є центральним органом виконавчої влади, покликаним на забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку як у мирний час, так і в умовах воєнного стану. Гарантування публічної безпеки і порядку, а особливо під час дії воєнного стану в Україні здійснюється шляхом охоплення комплексу заходів, скерованих для її належного забезпечення, а саме: попередження і припинення можливих злочинів, порушень публічної безпеки і порядку; провадження превентивної та профілактичної діяльності, протидія злочинності, своєчасне реагування на заяви та повідомлення, недопущення ослаблення охорони публічного порядку на інших територіях населеного пункту, моніторинг оперативної обстановки. Саме вдосконалення превентивних заходів, сприятиме досягненню цієї мети.

Література

1. Рудой К. М. Особливості джерел поліцейського права. *Забезпечення стійкості у складних умовах. Збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції*. 2023. Харків – Брістоль. С. 288.
2. Батраченко О. В. Поняття та ознаки публічної безпеки та порядку як об'єктів адміністративно-правової охорони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29, ч. 2. Т. 3. С. 84–86.
3. Проневич О. С. Роль і місце поліції в системі органів публічної адміністрації Польщі. *Форум права*. 2010. № 4. С. 741–747.
4. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР. Дата оновлення: 19.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/264/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.10.2024).
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. Дата оновлення: 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19> (дата звернення: 16.10.2024).
6. Мусаєва С. С. Нормативно-правове забезпечення публічної безпеки і порядку в Україні. *EUROPEAN POLITICAL AND LAW DISCOURSE*. 2018. Volume 5. Issue 1. С. 250.
7. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. Дата оновлення: 15.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
8. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Дата оновлення: 16.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/580-19> (дата звернення: 18.10.2024).
9. Превенція / Вікісловник. URL: <https://uk.wiktionary.org/wiki/превенция> (дата звернення: 18.10.2024).

Анотація

Мусаєва С. С. Аналіз стану забезпечення публічної безпеки та порядку підрозділами превентивної діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану в Україні. – Стаття.

У статті здійснено аналіз стану забезпечення публічної безпеки та порядку підрозділами превентивної діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану в Україні. Досліджено наукові погляди поняття забезпечення публічної безпеки і порядку шляхом застосування превентивних заходів відповідно до норм чинного законодавства України. Визначено слово «praeventio» – випереджаю; англ. «prevention» – запобігання, попередження, адже превенція є одним із напрямків у боротьбі з правопорушеннями, де дане поняття «превенція» включає врегульовані нормами права випереджувальні дії, спрямовані на недопущення настання небажаних наслідків. Розглянуто нормативно-правову базу, якими керуються підрозділи превентивної діяльності під час виконання покладених на них завдань з охорони публічної безпеки та порядку та виокремлено зміни та доповнення до законодавчих актів України. Зазначено, що підрозділи превентивної діяльності є структурними підрозділами територіальних Головних Управлінь Національної поліції в областях, основна мета якої є вжиття заходів із організації забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях. Розкрито мету превентивного заходу, а саме вирішення питань або ситуації на місці, шляхом використання визначених законом засобів, які спрямовані на забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії вчинення правопорушень та підтримання публічної безпеки і порядку. Здійснено аналіз діяльності підрозділів превентивної діяльності в умовах дії правового режиму воєнного стану та виокремлено статистичні відомості регіонів України по рівню забезпечення публічної безпеки і порядку. Зазначено здійснення контролю над відповідними категоріями осіб, які можуть нести суспільну небезпеку для суспільства, тим самим посягаючи на безпеку громадян. Виокремлено стан виявлення адміністративних правопорушень, їх запобігання та недопущення їх у майбутньому підрозділами превентивної діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану в Україні.

Ключові слова: підрозділи превентивної діяльності Національної поліції України, публічний порядок, публічна безпека, суспільство, превентивна діяльність, статистичні відомості, превенція.

Summary

Musaieva S. S. Analysis of the state of public security and order by the units of preventive activity of the National Police of Ukraine during the martial law in Ukraine. – Article.

The article analyses the state of ensuring public security and order by the units of preventive activity of the National Police of Ukraine during the martial law in Ukraine. The author examines the scientific views on the concept of ensuring public safety and order through the use of preventive measures in accordance with the current legislation of Ukraine. The author defines the word «praeventio» – «I precede, warn»; English «prevention» – «prevention, warning», since prevention is one of the areas in the fight against offences, where this concept of 'prevention' includes proactive actions regulated by law aimed at preventing the occurrence of undesirable consequences. The article examines the legal framework which guides the preventive activity units in the course of performing their tasks of ensuring public safety and order, and also highlights amendments and additions to the legislative acts of Ukraine. It is noted that preventive activity units are structural subdivisions of the territorial Main Departments of the National Police in the regions, the main purpose of which is to take measures to ensure public safety and order in the streets, squares, parks, squares, stadiums, railway stations, airports, seaports and river ports, and other public places. The author reveals the purpose of a preventive measure, namely, to resolve issues or situations on the spot by using the means defined by law aimed at ensuring the protection of human rights and freedoms, counteracting the commission of offences and maintaining public safety and order. The author analyses the activities of preventive activity units under the legal regime of martial law and highlights the statistical data of the regions of Ukraine on the level of ensuring public security and order. The author notes the exercise of control over the relevant categories of persons who may pose a public danger to society, thereby encroaching on the security of citizens. The author highlights the state of detection of administrative offences, their prevention and prevention in the future by the units of preventive activity of the National Police of Ukraine during martial law in Ukraine.

Key words: units of preventive activity of the National Police of Ukraine, public order, public security, society, preventive activity, statistical data, prevention.

НАШІ АВТОРИ

Андронов І. В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Бірюков Р. М., заступник начальника департаменту Національної поліції України

Галат В. І., аспірант кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»

Глухова А. С., аспірант кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету

Задорожний А. М., аспірант Київського міжнародного університету

Козенко О. О., кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник Наукової лабораторії № 3 Науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України

Лагутіна І. В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»

Мельник М. Б., кандидат юридичних наук, докторантка кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Мішина Н. В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Мусаєва С. С., доктор філософії, дільничний офіцер поліції сектору превенції відділення поліції № 3 Одеського районного управління поліції № 1 Головного управління Національної поліції в Одеській області

ЗМІСТ

<i>I. В. Андронов</i> Вплив ціни позову на цивільну процесуальну форму	3
<i>Р. М. Бірюков</i> Політизація боротьби з тероризмом у Європі в 1970-х роках та її вплив на розвиток міжнародного поліцейського співробітництва.....	11
<i>В. І. Галат</i> Роль міжнародного арбітражу у вирішенні спорів, пов'язаних з істотним порушенням договору міжнародної купівлі-продажу товарів.....	19
<i>А. С. Глухова</i> Принцип взаємності у міжнародному ядерному праві.....	27
<i>А. М. Задорожний</i> Інтерес кредитора в процесі здійснення права вимоги	35
<i>О. О. Козенко</i> Інтеграція загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні до структур ЄС та НАТО	44
<i>I. V. Lagutina</i> Trends in the development of platform employment.....	52
<i>М. Б. Мельник</i> Ефективність доктрини трудового права в контексті прийняття (видання) нормативно-правових актів.....	59
<i>N. V. Mishyna</i> Empowering youth through local governance: the role of local and regional authorities in human rights protection.....	68
<i>С. С. Мусаєва</i> Аналіз стану забезпечення публічної безпеки та порядку підрозділами превентивної діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану в Україні.....	75

CONTENTS

<i>Andronov I. V.</i> The influence of the cost of claim on the civil procedural form.....	3
<i>Biriukov R. M.</i> The politicization of countering terrorism in Europe in 1970-s and its role in the development of international police cooperation	11
<i>Halat V. I.</i> The role of international arbitration in resolving disputes related to fundamental breaches of contracts in international sale of goods	19
<i>Hlukhova A. S.</i> The principle of reciprocity in international nuclear law.....	27
<i>Zadorozhnyi A. M.</i> The interest of creditor during the process of execution of a claim	35
<i>Kozenko O. O.</i> Integration of the national system of combating terrorism in Ukraine into the EU and NATO structures.....	44
<i>Lagutina I. V.</i> Trends in the development of platform employment.....	52
<i>Melnyk M. B.</i> The effectiveness of the doctrine of labor law in the context of the adoption (issuance) of normative legal acts.....	59
<i>Mishyna N. V.</i> Empowering youth through local governance: the role of local and regional authorities in human rights protection	68
<i>Musaieva S. S.</i> Analysis of the state of public security and order by the units of preventive activity of the National Police of Ukraine during the martial law in Ukraine.....	75

Сайт видання:
www.naukovipraci.nuoua.od.ua

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 «Право», 293 «Міжнародне право»), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук відповідно до Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (Додаток 1).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення
і радіомовлення № 1414 від 25.04.2024 року.
Ідентифікатор медіа R30-03885.

Редактор-коректор *І. Чудеснова*
Технічний редактор *С. Кузнєцов*

Тираж 100 прим. Підписано до друку: 17.09.2024.

Адреса редакції
вул. Академічна, 2, каб. 1009 м. Одеса, 65009, Україна
Телефон. + 38 095 301 17 48
E-mail: editor@paukovapraci.nuonua.od.ua

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.